

LATVIJAS UNIVERSITĀTE

Ekonomikas un vadības fakultāte

Starptautisko ekonomisko attiecību katedra

**NOZIEDZĪGI IEGŪTU LĪDZEKĻU LEGALIZĀCIJAS
PROBLĒMA: TĀS NOVĒRTĒŠANAS UN APKAROŠANAS
IESPĒJU ANALĪZE LATVIJĀ**

Money Laundering Problem: The Analysis of Its Evaluation and
Prevention Options in Latvia

MAĢISTRA DARBS

Autors: Vadības zinību maģistra
Studiju programmas
Starptautiskā ekonomika un business
Studiju virziena
2.kursa studente
Darja Koņina
Apl.Nr. dk08142

Darba vadītājs:
Ērika Šumilo
Profesore, Starptautisko ekonomisko
attiecību katedras vadītāja

RĪGA 2010

SATURS

Apzīmējumu saraksts.....	4
Ievads.....	5
1. Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas teorētiskie aspekti.....	7
1.1. Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācija ģēnu ekonomikas kontekstā.....	7
1.2. Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas mehānisms: cikls, darbības pamatprincipi, klasifikācija.....	14
1.3. Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas cēloņi un radītās sekas	22
2. Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršana.....	35
2.1. Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novērtēšanas metodes.....	35
2.1.1. Makroekonomiskās aprēķinu metodes.....	37
2.1.2. Mikroekonomiskās aprēķinu metodes.....	42
2.2. Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanas instrumenti un to pielietošanas novērtēšana.....	46
2.2.1. Normatīvās bāzes vispārējs raksturojums	46
2.2.2. Starptautisko organizāciju darbība un valstu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanas sistēmu novērtējums.....	52
2.2.3. Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanas instrumenti un jaunākās tendences.....	58
3. Pētījums: Latvijas mazo un vidējo uzņēmumu sektora pakļautība noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas riskam.....	64
3.1. Ģēnu ekonomika Latvijā: situācijas analīze.....	64
3.2. Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas riska novērtēšana Latvijas mazo un vidējo uzņēmumu sektorā.....	70
3.2.1. Pētījuma specifika un metodoloģija	71
3.2.2. Pētījuma rezultātu analīze un turpmākas izpētes virzienu identificēšana.....	72
3.2.3. Situācijas uzlabošanas iespēju analīze.....	84
Secinājumi un priekšlikumi.....	88

Izmantotā literatūra un avoti.....	95
Pielikumi.....	100
1. Pielikums. Ēnu ekonomika OECD valstīs laika posmā no 1989. līdz 2001. gadam ...	100
2. Pielikums. Starptautisko organizāciju aktivitātes noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanas jomā.....	101
3. Pielikums. Aptaujas anketa.....	102
4. Pielikums. Respondentu atbilžu novērtēšanas skala.....	107

APZĪMĒJUMU SARAKSTS

Darbā tiks izmantoti sekojoši saīsinājumi un apzīmējumi:

ANO – Apvienoto Nāciju Organizācija

ASV – Amerikas Savienotās Valstis

CDD – (*Customer Due Diligence*) – Padziļināta Klientu Izpēte

CSP – Centrālās Statistikas Pārvalde

ES – Eiropas Savienība

EP – Eiropas Padome

FATF – (*Financial Action Task Force*) – Finanšu Rīcības Darba Grupa

FIU – (*Financial Intelligence Unit*) – Finanšu Izmeklēšanas Vienība

KD – Kontroles Dienests

KYC – (*Know Your Customer*) – Pazīsti Savu Klientu

MK – Ministru Kabinets

MVU – Mazie un Vidējie Uzņēmumi

NILL – Noziedzīgi Iegūtu Līdzekļu Legalizācija

NILLN – Noziedzīgi Iegūtu Līdzekļu Legalizācijas Novēršana

OECD – (*Organization of Economic Co-operation and Development*) - Ekonomiskās
Sadarbības un Attīstības Organizācija

PB – Pasaules Banka

PEP – Politiski Eksponēta Persona

SVF – Starptautiskais Valūtas Fonds

TF – Teroristu Finansēšana

IEVADS

Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācija ir problēma, kas mainās jau no tā vien, ka tiek novērota, tāpēc nepārtraukta tās izpēte un analīze ir vitāli svarīgs priekšnosacījums jebkuras valsts ilgtspējīgas darbības un attīstības nodrošināšanai. Līdz šim izpētes process tiek orientēts galvenokārt uz finanšu sistēmas nodrošināšanu un aizsardzību, tomēr šāda uzmanības koncentrācija var radīt draudus pārējām tautsaimniecības nozarēm, atstājot tās ārpus uzmanības un informācijas pieejamības loka.

Balstoties uz šo kontekstu, tika izvirzīts attiecīgs maģistra **darba mērķis** – noskaidrot, vai arī pārējās (ne-finanšu) tautsaimniecības nozares ir pakļautas noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas riskam. Darba mērķa sasniegšanai tika definēti sekojoši **uzdevumi**:

1. Noskaidrot noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas teorētiskās pamatnostādnes un darbības pamatprincipus, kas ļautu identificēt tās klātbūtni ne-finanšu sektora uzņēmumos.
2. Izpētīt fenomena izraisītājus cēloņus, veicinošos faktoros un tā radītās sekas, lai apzinātu problēmas nopietnību un potenciālos draudus.
3. Noskaidrot pastāvošās metodes noziedzīgi iegūto līdzekļu apjomu noteikšanai, lai novērtētu, vai tās var izmantot arī aprēķinu veikšanai atsevišķos tautsaimniecības sektoros.
4. Apzināt esošos legalizācijas novēršanas instrumentus un salīdzināt to pielietojuma novērtējumu Latvijā ar citām valstīm, kā arī novērtēt iespējas to piemērošanai ne-finanšu sektora uzņēmumos.
5. Veikt Latvijas mazo un vidējo uzņēmumu sektora pārstāvju aptauju, lai noskaidrotu to kompetences noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanas jomā.
6. Izstrādāt vienkāršotu riska novērtēšanas modeli, kas sniegtu vispārīgu priekšstatu par pētījuma izlases pakļautību noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas riskam un ļautu identificēt turpmāku dziļāku pētījumu nepieciešamību un virzienus.
7. Izstrādāt priekšlikumus, balstītus uz pētījuma rezultātiem, esošās situācijas uzlabošanai.

Maģistra darba ietvaros tika izvirzīta **hipotēze** - Latvijas mazo un vidējo uzņēmumu sektora saimnieciskā darbība ir pakļauta augstam noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas riskam.

Darbs ir iedalīts trīs nodaļās, kur katra ir orientēta uz izvirzītā mērķa sasniegšanu un hipotēzes pārbaudi. Pirmā – teorētiskā – nodaļa ir veltīta noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas fenomena pamatnostādņu, proti, terminoloģijas, darbības mehānisma un cēloņu izpētei. Tās ietvaros notiek teorētiska sasaistīte ar ēnu ekonomiku, jo tieši pēdējā var tikt uzskatīta par naudas atmazgāšanas vistiešāko saikni ar ne-finanšu sektoriem. Īpašu pievienoto vērtību rada potenciālo draudu un radīto seku analīze, kas zinātniskajā literatūrā ir salīdzinoši reti sastopama, jo tiek uzskatīta par pašsaprotamu.

Otrā nodaļa analizē pašreizējo kontekstu, proti, pastāvošo starptautisko un nacionālo normatīvo bāzi, jaunākos pētījumus, pieejamos instrumentus un noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanas sistēmas. Tiek salīdzināts šīs sistēmas novērtējums Latvijā un citās pasaules valstīs, pamatojoties uz starptautisko organizāciju publicētajiem materiāliem un pieejamajiem statistikas datiem. Apkarošanas instrumentu loma novēršanas sistēmas procesā tiek atspoguļota autores izstrādātajā darbības shēmā, kas ir viegli uztverama un ērta lietošanai. Īpaša uzmanība tiek veltīta naudas atmazgāšanas apjomu noteikšanas metožu analīzei, konstatējot to augsto neprecizitātes līmeni un izmantošanas ierobežojumus.

Darba trešās nodaļas ietvaros ir veikts autores patstāvīgais pētījums, analizējot Latvijas mazo un vidējo uzņēmumu pakļautību noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas riskam. Lielie uzņēmumi netiek iekļauti pētījumā tiem izvirzīto atšķirīgo prasību un stingrākas valsts iestāžu kontroles dēļ. Iegūtie rezultāti uzrādīja augstu riska koncentrāciju uzņēmējdarbības elementos un ļāva identificēt „akūtās” jomas uzņēmēju kompetencēs, kurām būtu jāpievērš primāra uzmanība vēl pirms turpmākas padziļinātas izpētes veikšanas. Tās virzieni ir identificēti rezultātu analīzes procesā.

Teorētiskā daļa ir balstīta uz ārzemju izcelsmes zinātniskiem darbiem, ņemot vērā arī starptautisko organizāciju publikācijas un iekļaujot arī Latvijas zinātniskās literatūras darbus. Izmantoti arī visai ierobežotie statistiskie dati, kas galvenokārt ietver sevī tādus avotus kā Eurostat, Latvijas Centrālās statistikas pārvaldes un Kontroles Dienesta publicēto informāciju.

Veiktās teorētiskās analīzes rezultātā netika identificētas piemērotas metodes mērķa sasniegšanai, tāpēc tika izmantots autores piedāvātais vienkāršotais riska novērtēšanas modelis, kas ir veidots pēc līdzības komercbankās pielietotajiem, jo tā ietvaros tiek svērts attiecīgā riska saturs dažādos uzņēmējdarbības elementos. Modelī izmantojamie dati iegūti empīrisku metožu rezultātā, veicot anketēšanas procesā gūto atbilžu kvantitatīvo un kvalitatīvo analīzi. Pētījuma gaitā izveidotais modelis ir praktiski pielietojams jebkura uzņēmuma saimnieciskās darbības primārai novērtēšanai attiecībā uz noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas risku.

1. NOZIEDZĪGI IEGŪTU LĪDZEKĻU LEGALIZĀCIJAS TEORĒTISKIE ASPEKTI

Pirmās liecības ekonomistu pārdomām par ēnu ekonomikas eksistenci meklējamas pagājušā gadsimta 70-tajos gados ASV. Tajā laikā ASV ekonomikā bija vērojamas parādības, kas mulsināja vadošo zinātnieku prātus - novērot inflācijas rādītāju kāpumu vispārējas recesijas (t.sk. augsta bezdarba un ražošanas produktivitātes krituma) apstākļos vēl nebija nācies un tas bija pilnīgā pretrunā ar pastāvošajām ekonomikas teorijām. Amerikas ekonomisko zinātņu profesors E.L. Feige¹ norāda, ka šīs neatbilstības starp makroekonomiskajām teorijām un reālajiem faktiem noveda pie pilnīgas gan šo teoriju, gan faktu pārvērtēšanas. Rezultātā tika apzināta starp teoriju un faktiem pastāvošā plaisa, un tās turpmāka izpēte ļāva nonākt pie pieņēmuma, ka ekonomiskie dati ir bijuši sistemātiski izkropļoti, jo netika ņemti vērā oficiālajai ekonomikai paralēli pastāvošā sektora dati. Turpmākajos gados daudz pūļu tika pielikts šī fenomena izpētei, kam laika gaitā tika piedēvēti daudz dažādi nosaukumi un viens no tiem ir „ēnu ekonomika”.

1.1. Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācija ēnu ekonomikas kontekstā

Neskatoties uz daudzajiem gadiem, kas pagājuši kopš tā laika, kad zinātnieki ir sākuši apzināties ēnu ekonomikas eksistenci, joprojām nav vienotas pieejas tās definēšanai. Savos darbos zinātnieki ir radījuši vairākus desmitus jēdzienu, kurus izmanto atkarībā no izvēlēta konteksta. Visbiežāk sastopamie ēnu ekonomikas (angļu val.- *shadow economy*) apzīmējumi ir „pagrīdes ekonomika” (angļu val.- *underground economy*)², „neoficiālā” (angļu val.- *informal economy*)³, „apslēptā” (angļu val.- *hidden economy*)⁴, „pelēkā” (angļu val.- *grey economy*), „melnā” (angļu val.- *black economy*)⁵, „paralēlā” (angļu val.- *parallel economy*)⁶, „skaidras naudas” ekonomika (angļu val.- *cash economy*)⁷ u.c.

Viens no vadošajiem neoficiālā sektora pētniekiem, Edgars L. Feige norāda, ka ēnu ekonomikas jeb nenovērotais sektors sastāv no divām komponentēm: tirgus sektora, kas izmanto naudu kā maiņas līdzekli preču un pakalpojumu ražošanā un pārdošanā, un bez-

¹ Feige, E. L., *The Underground Economies: Tax Evasion and Information Distortion*, Cambridge University Press, 1989, page 13

² Dumitrescu C.D., Neascu R. & Zamfirescu N., *Underground Economy, Disturbatory Factor in National Economy Development*, Annals of DAAAM for 2009 & Proceedings of the 20th International DAAAM Symposium, Volume 20, No. 1, DAAAM International, Vienna, Austria, EU, 2009, page 1

³ turpat, page 1

⁴ turpat, page 1

⁵ turpat, page 1

⁶ Feige, E. L., *The Underground Economies: Tax Evasion and Information Distortion*, Cambridge University Press, 1989, page 16

⁷ Stuart H., *Controlling the Hidden Economy*, Employee Relations, Vol.1., No.3., 1979, page 17

naudas sektora, kurā preces un pakalpojumi arī tiek ražoti, taču tos vai nu patērē paši ražotāji (piemēram, mājsaimniecības), vai arī tie tiek izmantoti neformālā bartera mehānismā¹. Ļoti līdzīgu, tomēr jau nedaudz kompleksāku ēnu ekonomikas uzbūvi piedāvā zinātnieki Giles D. un Tedds L. – jau minētajam naudas klātbūtnes elementam tiek pievienots arī darījumu tiesiskuma princips, respektīvi, darījumu iedalījums legālos un nelegālos (skat. tabulu 1.1.).

1.1.tabula

Ēnu ekonomikas klasifikācija pēc darījumu veida²

	Tirgus (Naudas) darījumi	Ārpustirgus (Bez-naudas) darījumi
Legālie darījumi	Pašnodarbināto personu ienākumu, algu, labumu, kapitāla pieaugumu, dividenžu nedeklarēšana; izvairīšanās no nodokļu nomaksas	Legālu pakalpojumu un preču barters
Nelegālie darījumi	Tirdzniecība: zagtas mantas, narkotikas, tabaka, alkohols, dārgakmeņi, eksotiski dzīvnieki, kā arī prostitūcija, azartspēļu organizēšana, kontrabanda, krāpšanās un pirātisms	Barters: zagtas mantas, narkotikas, tabaka, alkohols, u.c. Narkotisko vielu izgatavošana vai audzēšana savām vajadzībām. Zagšana pašu vajadzībām

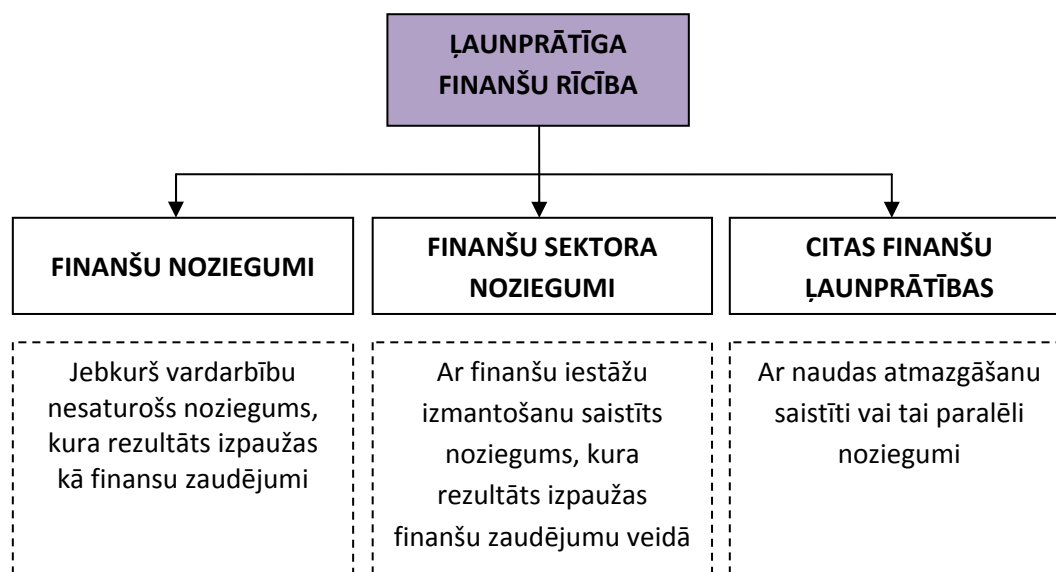
Šāds iedalījums pēc savas būtības līdzinās Starptautiskā Valūtas Fonda (SVF) speciālistu piedāvātajai ļaunprātīgas finanšu rīcības klasifikācijai (skat.att.1.1.), kas balstās uz tās pamatā esošajiem noziedzīgajiem nodarījumiem. Šādas terminoloģijas izvēles pamatā ir pastāvošās atšķirības starp ēnu ekonomikas un tās izpausmju definējumiem pasaules valstīs. Tāpēc, vienkāršības labad, SVF par definējuma pamatu ir pieņēmusi vispārinātus terminus ar visnotaļ plašu interpretāciju. Tā, piemēram, ļaunprātīga finanšu rīcība ietver sevī nelegālas finanšu aktivitātes, kas nevēlamā veidā izmanto nodokļu un regulēšanas sistēmu specifiku³. Definējot finanšu noziegumu, SVF speciālisti norāda, ka nav vienotas vai starptautiski pieņemtas definīcijas, tāpēc tiek piedāvāts šajā kategorijā iekļaut tos noziegumus, kuru rezultāts izpaužas finanšu zaudējumu veidā un kas neietver sevī vardarbīgas rīcības (piemēram, izvairīšanās no nodokļu nomaksas, finanšu krāpšanās, naudas atmazgāšana). Gadījumos, ja tiek iesaistītas finanšu iestādes, tos klasificē kā finanšu sektora noziegumus (fiktīvu apdrošināšanas polišu pārdošana, manipulācijas ar akcijām, izvairīšanās no nodokļu

¹ Feige, E. L., *The Underground Economies: Tax Evasion and Information Distortion*, Cambridge University Press, 1989, page 21

² Pigeon M.A., *The Underground Economy: Measurement and Consequences*, Library of Parliament, Canada, 2004, page 3

³ International Monetary Fund, *Financial System Abuse, Financial Crime and Money Laundering – Background paper*, IMF, 2001, page 5

nomaksas). Pārējie ļaunprātīgie nodarījumi, kas netiek tik skaidri definēti, iekļauj sevī nodokļu apiešanu, saistītu personu kreditēšanu u.c.



1.1.att., Ļaunprātīgas finanšu rīcības klasifikācija¹

Kā atsevišķu un ļoti nozīmīgu finanšu vai finanšu sektora noziegumu (atkarībā no iesaistītajiem dalībniekiem) sastāvdaļu SVF izceļ noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju jeb tā dēvēto naudas atmazgāšanu. Balstoties uz augstāk minēto D. Giles un L. Tedds piedāvāto ēnu ekonomikas klasifikāciju (skat. 1.1.tabulu), arī naudas atmazgāšanu varētu iedalīt nelegālā tirgus (naudas) darījumu sektorā, tādējādi nosakot, ka tā ir ēnu ekonomikas sastāvdaļa. Arī literatūrā ir sastopams uzskats, ka noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācija ir ēnu ekonomikas veids, tā, piemēram, Orlovskas A. rakstā „Atsevišķi ēnu ekonomikas aspekti Latvijā”² uzskaitīto ēnu ekonomikas formu vidū līdzās kontrabandai un korupcijai ir arī naudas atmazgāšana. Tāpat arī jau pieminētajos SVF darbos.

Lai varētu turpināt ēnu ekonomikas un naudas atmazgāšanas komplekso teorētisko analīzi, ir jāpievēršas naudas atmazgāšanas būtībai un definīcijai. Arī noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācija (NILL), tāpat kā ēnu ekonomika, ir pasaules mēroga problēma un daudzām valstīm cīņa ar to ir visai sarežģīts un mokošs process. Tomēr, neskatoties uz šo

¹ International Monetary Fund, Financial System Abuse, Financial Crime and Money Laundering – Background paper, IMF, 2001, page 4

² Orlovskas A., Atsevišķi ēnu ekonomikas aspekti Latvijā, Latvijas Universitātes raksti, 671. sēj. Ekonomika, III, 2004., 260.lpp

augsto sarežģītības pakāpi, naudas atmazgāšanas būtība ir visnotaļ vienkārša – tā ir process, kura ietvaros tiek slēpta gūto labumu noziedzīgā izcelsme¹.

Pats termins „naudas atmazgāšana” ir radies, raksturojot mafijas mēģinājumus „atmazgāt” noziedzīgi iegūto naudu caur tai piederošajiem vai tās kontrolē esošajiem veļas mazgāšanas saloniem². Pirmo reizi oficiāli tas tika lietots Votergeitas (*Watergate*) skandāla laikā 1973. gada laikā³, līdz ar to šis termins ir radies no paša procesa burtiska apzīmējuma, nevis no kāda juridiska definējuma. Eksperti norāda, ka visbiežāk tiek lietotas tieši 1988. gada ANO Konvencijas pret narkotiku un psihotropo vielu nelegālu apgrozījumu (turpmāk tekstā Vīnes konvencija) un 2000. gada ANO Konvencijas pret transnacionālo organizēto noziedzību (turpmāk tekstā Palermo konvencija) piedāvātās definīcijas:

- Īpašuma pārvēršana vai pārvietošana, zinot, ka šis īpašums ir radies no [jebkura ar narkotisko vielu tirdzniecību saistīta] pārkāpuma (-iem) vai arī līdzdalības šādā pārkāpumā (-os) ar mērķi slēpt vai maskēt īpašuma nelikumīgo izcelsmi, vai arī palīdzēt jebkurai personai, kas ir iesaistīta šāda pārkāpuma (-u) izdarīšanā, lai izvairītos no šādu pārkāpumu likumiskajām sekām⁴.
- Īpašuma patiesā rakstura, izcelsmes, atrašanās vietas, izvietojuma, kustības, piederības slēpšana vai maskēšana, zinot, ka šis īpašums ir iegūts no [jebkura ar narkotisko vielu tirdzniecību saistīta] pārkāpuma (-iem) vai no līdzdalības šādā pārkāpumā (-os)⁵.
- mantas iegūšana īpašumā, valdījumā vai lietošanā, ja šīs mantas saņemšanas brīdī ir zināms, ka tā ir iegūta no [jebkura ar narkotisko vielu tirdzniecību saistīta] pārkāpuma (-iem) vai no līdzdalības šādā pārkāpumā (-os)⁶.

FATF (*Financial Action Task Force*), kas ir atbildīga par starptautisko standartu izstrādāšanu cīņai ar naudas atmazgāšanu, piedāvā savu salīdzinoši kodolīgo definīcijas

¹ Schott P.A., Reference Guide to Anti-Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism, Second Edition and Supplement on Special Recommendation IX, The World Bank and The International Monetary Fund, 2006, page I-1

² Schneider F., Windischbauer U., Money Laundering: Some Facts, Springer Science+Business Media LLC, 2008, page 387

³ turpat, page 392

⁴ United Nations Convention Against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances, 1988, Article 3b (i) http://www.unodc.org/pdf/convention_1988_en.pdf

⁵ turpat, Article 3b (i)

⁶ United Nations Convention Against Transnational Organized Crime, 2000, Article 6 (i) <http://www.unodc.org/documents/treaties/UNTOC/Publications/TOC%20Convention/TOCbook-e.pdf>

versiju, nosakot, ka „naudas atmazgāšana ir noziedzīgo ienākumu nelikumīgās izcelsmes maskēšanas process”¹.

Ka jau minēts iepriekš, naudas atmazgāšanas predikatīvais pārkāpums ir tās pamatā esošās kriminālās darbības rezultātā gūtā peļņa, kuras legalizācija būtībā tad arī noved pie naudas atmazgāšanas nodarījuma. Tomēr Vīnes konvencijas traktējumam ir zināmi ierobežojumi, kas ir saistīti galvenokārt ar to noziegumu spektru, kas ir uzskatāmi par predikatīviem naudas atmazgāšanā. Būtībā, Vīnes konvencija par tādiem uzskata tikai tos noziedzīgos nodarījumus, kas ir saistīti ar narkotisko vielu izplatīšanu. Līdz ar to, faktiski vesela virkne citu noziedzīgo nodarījumu paliek ārpus šīs interpretācijas un netiek uzskatīti par predikatīviem naudas atmazgāšanas pārkāpumiem. Tomēr laika gaitā, attīstoties arvien jaunām legalizācijas metodēm un tipoloģijām, kļūva skaidrs, ka ir nepieciešams iziet ārpus Vīnes konvencijas noteiktajiem rāmjiem. Šī nepieciešamība atbalsojas arī Kārdifas Universitātes (*Cardiff University, Wales*) kriminoloģijas profesora M. Levi rakstā, kur autors, definējot naudas atmazgāšanu, uzsver, ka “sākotnēji to tipiski uzskatīja par narkotiku izplatīšanas rezultātā gūtās naudas „attīrīšanu”, tomēr vēlāk tās nozīmi paplašināja arī attiecībā uz praktiski visiem pārējiem noziegumu veidiem”².

FATF iet vēl tālāk un savās 40 rekomendācijās nosaka, ka „valstīm naudas atmazgāšanas noziegums būtu jāpiemēro visiem nopietniem pārkāpumiem, ar nolūku predikatīvajos pārkāpumos iekļaut visplašāko noziedzīgo nodarījumu spektru”³.

Jāatzīmē, ka šajā predikatīvo noziegumu spektra evolūcijas procesā īpaša uzmanība tika pievērsta nodarījumiem, kas saistās ar izvairīšanos no nodokļu nomaksas. Arī jau minētais profesors M. Levi uzsver, ka šis jautājums ir bijis īpaši diskutabls, un pat valstīs, kurās jau no paša sākuma ir bijis noteikts visnotaļ plašs naudas atmazgāšanai piedēvētais noziedzīgo nodarījumu klāsts (Austrija, Beļģija, Vācija un Nīderlande)⁴, nebija viennozīmīgas attieksmes pret izvairīšanās no nodokļu nomaksas iekļaušanu predikatīvo noziegumu sarakstā. Velkot paralēles ar ēnu ekonomiku, nevar nepieminēt faktu, ka izvairīšanās no nodokļu nomaksas vai nodokļu apiešana ir ēnu ekonomikas stūrakmeņi.

¹ What is money laundering?, Basic Facts About Money Laundering, FATF-GAFI, http://www.fatf-gafi.org/document/29/0,3343,en_32250379_32235720_33659613_1_1_1_1,00.html

² Michael Levi, Money Laundering and Its Regulation, The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science, 582, 2002, page 181
<http://ann.sagepub.com/cgi/content/abstract/582/1/181>

³ The Forty Recommendations, FATF Standards, FATF-GAFI, 2003, page 3
http://www.fatf-gafi.org/document/28/0,3343,en_32250379_32236920_33658140_1_1_1_1,00.html

⁴ Michael Levi, Money Laundering and Its Regulation, The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science, 582, 2002, page 192
<http://ann.sagepub.com/cgi/content/abstract/582/1/181>

Atgriežoties pie naudas atmazgāšanas analīzes ēnu ekonomikas kontekstā, jāsaprot, ka salīdzinoši alternatīva pieeja šī jautājuma kompleksam skatījumam ir Austrijas profesoriem F. Šneideram (*F.Schneider*) un U. Vindišbauerei (*U.Windichbauer*). Pretrunā iepriekšminētajam apgalvojumam par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju kā ēnu ekonomikas veidu, profesori apgalvo, ka naudas atmazgāšana ir kas vairāk – ēnu ekonomika, kā jau iepriekš minēts, ir pārsvarā orientēta uz finanšu rakstura noziegumiem, kamēr noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas pamatā ir daudz plašāks predikatīvo noziegumu klāsts (skat. tabulu.1.2.). Bez tam, lai gan atzīdami iespējamo abu ekonomiku savstarpējo pārklājumu, autori strikti nodala ēnu ekonomiku no pagrīdes ekonomikas (laupīšanas, narkotiku tirdzniecība u.c.), kas būtībā nerada pievienoto vērtību valsts iekšzemes kopproduktam, atšķirībā no tā dēvētās pelēkās jeb ēnu ekonomikas.

1.2.tabula

Galvenās organizētās noziedzības jomas Centrālajā Eiropā 2000. – 2003.g.¹

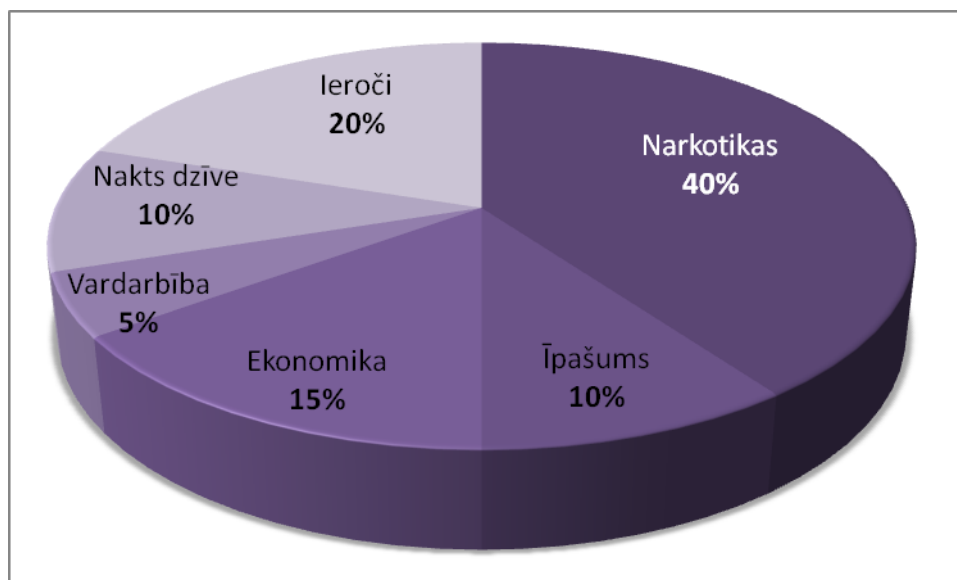
Organizētās noziedzības galvenās jomas					
Centrālajā Eiropas vidējie rādītāji (2000 – 2003)					
Narkotikas	Īpašums	Ekonomika	Vardarbība	Nakts dzīve	Ieroči
↓	↓	↓	↓	↓	↓
Ar zālēm saistītie noziegumi	Zādzība	Ieguldījumu krāpšanās	Bruņota laupīšana	Prostitūcija	Kodolieroči
Narkotikas	Nelegālā automašīnu pārvietošana	Ekonomisko subsīdiju krāpšanās	Aizsardzības („jumtu”) nauda	Nelegālās azartspēles	Embargo pārkāpšana
	Ielaušanās guvumi	Maksājumu krāpšanās	Cilvēku nolaupīšana	Cilvēku tirdzniecība	
↓	↓	↓	↓	↓	↓
Noved pie naudas atmazgāšanas					

Par pelēkās ekonomikas pozitīvo īstermiņa ietekmi uz valsts ekonomiku runā arī Orlovska, norādot uz uzņēmumu priekšrocībām attiecībā uz spējām pieskaņoties mainīgajai

¹ Schneider F., Windischbauer U., Money Laundering: Some Facts, Springer Science+Business Media LLC, 2008, page 390

uzņēmējdarbības videi, iespējām piedāvāt nesalīdzināmi zemākas cenas, kā arī nodarbināt lētu darbaspēku (imigrantus, invalīdus, bērnus, bezdarbniekus u.c.)¹.

Interesanti ir arī minēto profesoru piedāvātie dati par šo jomu procentuālo sadalījumu Centrālajā Eiropā, izmantojot 2000. – 2003. gadu datus (skat. att.1.2).



1.2.att., Organizētās noziedzības galveno jomu procentuālais sadalījums Centrālajā Eiropā 2000. – 2003. gadā²

Attēlā skaidri redzams, ka laikā no 2000. līdz 2003. gadam izteikti dominē ar narkotisko vielu izplatīšanu saistītie noziegumi. Tas ir visai likumsakarīgi tieši naudas atmazgāšanas aspektā, jo, kā jau iepriekš minēts, noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas definīcija sākotnēji tika attiecināta tikai uz noziegumiem, kas saistīti ar narkotisko vielu izplatīšanu (Vīnes konvencija). Arī SVF apstiprina, ka viens no nozīmīgākajiem atmazgāšanas predikatīvajiem noziegumiem ir saistīts tieši ar narkotiskajām vielām un tā apkarošanai starptautiskā līmenī vēl sākotnēji tika pievērsta vislielākā uzmanība³.

¹ Orlovska A., Atsevišķi ēnu ekonomikas aspekti Latvijā, Latvijas Universitātes raksti, 671. sēj. Ekonomika, III, 2004., 257.lpp

² Schneider F., Windischbauer U., Money Laundering: Some Facts, Springer Science+Business Media LLC, 2008, page 390

³ International Monetary Fund, Financial System Abuse, Financial Crime and Money Laundering – Background paper, IMF, 2001, page 22

1.2. Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas mehānisms: legalizācijas cikls, darbības pamatprincipi, klasifikācija

Sākotnēji noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācija tika saistīta tikai ar narkotisko vielu izplatīšanas noziegumiem. Šodien noziedzīgi iegūto līdzekļu iegūšanas pamatā esošo predikatīvo noziegumu klāsts ir nesalīdzināmi plašāks, tostarp arī izvairīšanās no nodokļu nomaksas, politiskā korupcija, cilvēku un ieroču tirdzniecība, kā arī daudzi citi. Tomēr, neskatoties uz nozieguma veidu, naudas atmazgāšanas cikls paliek nemainīgs – izšķir 3 stadijas: izvietošana, slāņošana un integrēšana¹. Atkarībā no situācijas un sarežģītības pakāpes, var arī neizmantojot visus trīs posmus, bet aprobežoties tikai ar pirmo un pēdējo.

Sākotnējā jeb **izvietošanas stadijā** (angļu val.- *Placement*) noziedzīgi iegūtie līdzekļi tiek iepludināti finanšu sistēmā. Parasti šajā posmā ir vislielākais atklāšanas risks². Tas ir saistīts ar noziedzīgi iegūtu līdzekļu (it īpaši skaidras naudas) uzkrāšanu, jo pastāv reāli konfiskācijas draudi. Arī Latvijas praksē ir bijuši gadījumi, kad muitas kontroles laikā policijas suņi ir uzoduši narkotisko vielu pēdas uz paslēptām naudas zīmēm³. Tādējādi naudas atmazgātāji parasti cenšas pēc iespējas ātrāk „atbrīvoties” no skaidras naudas, gan maskējot tās izcelsmi, gan izvairoties no identifikācijas. Jau šajā posmā tiek izmantoti vairāki uzmanības novēršanas paņēmieni, piemēram, lielas naudas summas tiek sadalītas mazākās, ne tik aizdomīgās summās, naudas zīmju nomināli tiek mainīti uz lielākiem, tiek mainītas valūtas, līdzekļi tiek noguldīti dažādu banku kontos, ievērojot laika intervālu, lai neradītu aizdomas, kā arī plaši tiek izmantots finanšu iestāžu piedāvātais filiāļu tīkls. Ja tas izdodas, tad posma galvenais mērķis ir sasniegts – naudas forma ir mainīta (no skaidras naudas uz bezskaidru) un tā ir vienu soli tālāk no tās izcelsmes⁴.

Pēc tam, kad līdzekļi ir iegājuši finanšu sistēmā, sākas otrā – **slāņošanas fāze** (angļu val.- *Layering*). Šajā etapā notiek daudzkārtēja līdzekļu pārveidošana un/vai pārvietošana, lai vēl vairāk attālinātu tos no to sākotnējā iegūšanas avota. Līdzekļi var tikt „izlaisti” caur investīciju instrumentu pirkšanas – pārdošanas procesiem vai vienkārši pārskaitīti caur vairākiem kontiem dažādās pasaules bankās. Šī izkliedēto kontu izmantošana ir visai izplatīta tajās jurisdikcijās, kas nesadarbojas ar naudas atmazgāšanas novēršanas veiktajām izmeklēšanām. Dažās instancēs ir iespējams nomaskēt pārskaitījumus kā maksājumus par

¹ Schott P.A., Reference Guide to Anti-Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism, Second Edition and Supplement on Special Recommendation IX, The World Bank and The International Monetary Fund, 2006, p.I-7

² Schneider F., Windischbauer U., Money Laundering: Some Facts, Springer Science+Business Media LLC, 2008, page 390

³ Lieljuksnis A., Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas apkarošana, SIA “P&ko”, Rīga, 2007, 258. lpp.

⁴ Madinger J., Money Laundering: A Guide for Criminal Investigators, 2-nd edition, CRC Press, 2006, page 8

precēm vai pakalpojumiem, tādējādi piešķirot tiem šķietami legālu izcelšanos¹. Visai efektīva ir arī finanšu atvasinājumu un svopu (*swop*) izmantošana, kur, piemēram, divas ārzonu (*off-shore*) kompānijas, kas nav savstarpēji saistītas *de jure*, bet *de facto* tās kontrolē viena un tā pati persona, noslēdz opcijas līgumu. Rezultātā vienas kompānijas zaudējumu kompensē otras gūtā peļņa². Šī posma ietvaros ārkārtīgi plaši izplatīta ir fiktīvu uzņēmumu dibināšana. Pasaulē šādas kompānijas, kas faktiski neveic saimniecisko darbību un pēc savas operācijas izpildes pazūd ar visiem dokumentiem, mēdz dēvēt par „čaulu” vai „salmu” kompānijām, savukārt Latvijā tās dēvē par „viendienītēm”. Naudas atmazgātāji izveido virkni šādu faktiski neeksistējošu uzņēmumu un, veicot naudas pārvedumus no viena uzņēmuma citam (bieži pat bez reālas naudas klātbūtnes – tā sauktā „gaisa dzenāšana”³), slēpj faktiskos naudas avotus un īpašniekus. Un tas arī ir šīs stadijas galvenais galamērķis - pēc iespējas apgrūtināt naudas līdzekļu negodīgo avotu un to sākotnējo īpašnieku konstatēšanu⁴.

Veiksmīgi izvadot savus kriminālos ienākumus cauri pirmajām divām naudas atmazgāšanas procesa fāzēm, legalizētājs var uzsākt trešo – **integrācijas fāzi** (angļu val.- *Integration*), kurā līdzekļi tiek ievietoti legālā ekonomikas vidē. Parasti naudas atmazgātāji saviem ieguldījumiem izvēlas valstis, kas sola labas īstermiņa iespējas⁵. To var panākt, ieguldot līdzekļus nekustāmajā īpašumā, vērtspapīros, biznesa pasākumos vai citos finanšu aktīvos, kā arī, protams, iegādājoties dārglietas vai luksusa preces⁶. Rezultātā ir ārkārtīgi grūti nošķirt legālos līdzekļus no nelegāliem. Noziedzīgi iegūtu līdzekļu atpazīšana integrēšanas stadijā ir iespējama, kompleksi veicot izmeklēšanas operatīvo darbu⁷.

Visas trīs augstāk aprakstītās fāzes un to savstarpējā mijiedarbība ir atspoguļota attēlā 1.3., kas parāda šo fāžu secību un tām raksturīgākās darbības. Tomēr, kā jau nodaļas sākumā minēts, iespējama arī tā dēvētā divpakāpju legalizācija, kad tiek izlaists otrais (slāņošanas) posms. Praksē sastopami arī viena posma darījumi, kad līdzekļi tiek legalizēti, piemēram,

¹ How is money laundered?, FATF-GAFI,

http://www.fatf-gafi.org/document/29/0,2340,en_32250379_32235720_33659613_1_1_1_1,00.html

² Schneider F., Windischbauer U., Money Laundering: Some Facts, Springer Science+Business Media LLC, 2008, page 396

³ Lieljuksnis A., Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas apkarošana, SIA “P&ko”, Rīga, 2007, 270. lpp.

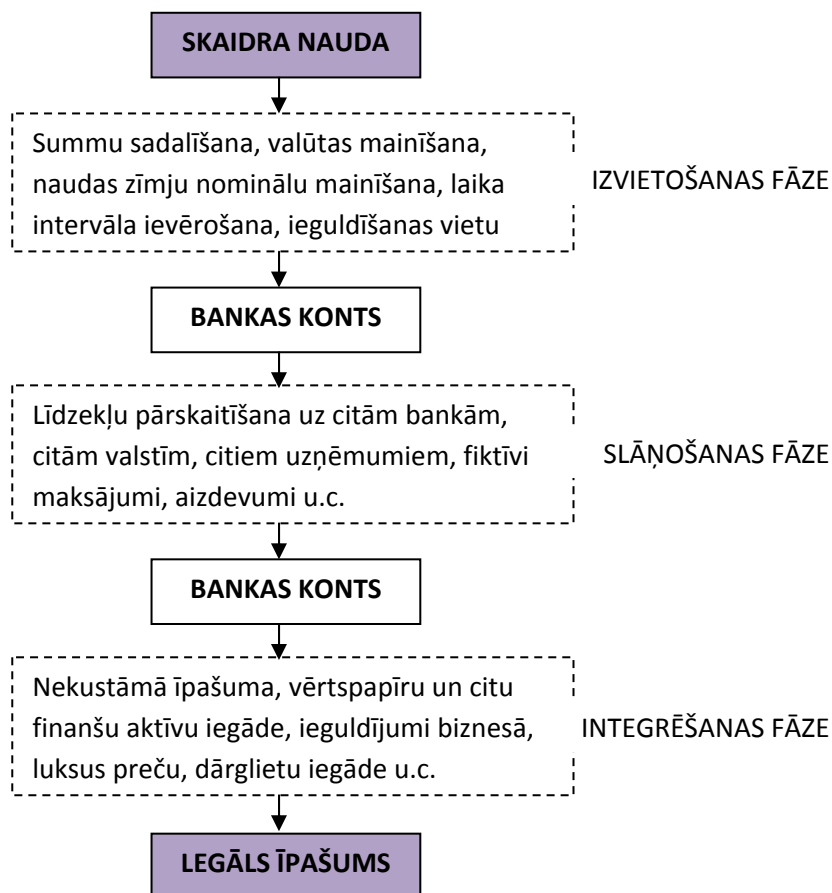
⁴ turpat, 269. lpp.

⁵ Schneider F., Windischbauer U., Money Laundering: Some Facts, Springer Science+Business Media LLC, 2008, page 396

⁶ Schott P.A., Reference Guide to Anti-Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism, Second Edition and Supplement on Special Recommendation IX, The World Bank and The International Monetary Fund, 2006, p.I-9

⁷ Lieljuksnis A., Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas apkarošana, SIA “P&ko”, Rīga, 2007, 272. lpp.

iegādājoties nekustāmo īpašumu, iemaksājot uzņēmumu pamatkapitālu¹, vai arī ieguldot noziedzīgi iegūtos līdzekļus legālā biznesā, nepiesaistot regulējošo iestāžu uzmanību².



1.3.att., Noziedzīgi iegūto līdzekļu legalizācijas cikla shēma³

Kā jau atmazgāšanas cikla fāžu aprakstā tika minēts, ir daudz dažādu paņēmienienu līdzekļu izcelsmes un patiesā labuma guvēja slēpšanai. Šajās operācijās neiztikt bez naudas pārvedumiem, tāpēc nodaļas tupinājumā tiks apskatītas tieši līdzekļu pārvietošanas iespējas. Izšķir divus būtiskus naudas pārvedumu virzienus – izmantojot valsts finanšu sistēmu, vai apejot to. Tā, piemēram, valsts finanšu sistēmas apiešanai ir raksturīgi:

1. izvest līdzekļus (skaidras naudas veidā) no valsts kontrabandas ceļā un ieguldīt citās valstīs, kur nav tik stingras kontroles;

¹ Lieljuksnis A., Noziedzīgi iegūto līdzekļu legalizācijas apkarošana, SIA "P&ko", Rīga, 2007, 275. lpp.

² Schneider F., Windischbauer U., Money Laundering: Some Facts, Springer Science+Business Media LLC, 2008, page 394

³ Schott P.A., Reference Guide to Anti-Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism, Second Edition and Supplement on Special Recommendation IX, The World Bank and The International Monetary Fund, 2006, p.I-8

2. iegādāties vērtīgākus priekšmetus (dārgakmeņus, mākslas vērtības) un kontrabandas ceļā izvest no valsts;
3. naudas pārvešanai izmantot neformālās finanšu pārvedumu sistēmas¹.

Neformālās finanšu pārvedumu sistēmas jau kopš paša šī gadsimta sākuma ir nonākušas uzmanības centrā. SVF speciālisti norāda, ka tieši anonimitāte un regulēšanas trūkums ir tās īpašības, kas padara tās pievilcīgas noziedznieku acīs². A. Lieljuksnis skaidro, ka izplatītākās ir tā saucamās Havalas (*Hawala*) un Čips (*Chips*) metodes:

- Havalas darbības shēma: klients jeb pasūtītājs iemaksā pārskaitīšanai paredzēto summu Havalas aģentam, pretī saņemot noteiktu numuru (kodu) vai atslēgas vārdu. Klients to nodod saņēmējam, lai tas varētu saņemt pārvedumu pie Havalas partneraģenta, savukārt partneraģentam to paziņo aģents, kas sākotnēji pieņēma pasūtījumu. Informācija par izmaksājamajām summām summu un kodiem, iespējams šifrētā veidā, tiek nodota pa telefonu, faksu vai e-pastu. Pēc summas izmaksāšanas darījuma process ir pabeigts un dokumenti tiek iznīcināti³. Raksturīga Indijai, Pakistānai, Afganistānai⁴.
- Čips sistēmas (*CHIPS – Clearing House Interbank Payment System*)⁵ ietvaros kodu vai atslēgvārdu vietā tiek izmantotas priekšmetu daļas. Iemaksājot pārveduma summu, klientam tiek izsniegta viena no divām priekšmeta daļām, pēc kuras naudas saņemšanas valstī (vietā) tiek veikta klienta identifikācija. Šī shēma ir izplatīta Ķīnā un tās kopienā ietvaros⁶.

Naudas līdzekļu pārvietošanai legālā ceļā ir raksturīgi:

1. izmantot ārpus-banku pārvedumu sistēmas, piemēram, *Western Union* vai *MoneyGram*. Ātrums ir galvenā šo sistēmu priekšrocība, jo izmaksu ziņā tā ir dārgāka par kredītiestāžu pakalpojumiem (aptuveni 10% no pārveduma summas)⁷;
2. izmantot uzņēmumu kases, iemaksu pamatojumos bieži norādot aizdevumus, kas faktiski netiek samaksāti;
3. kredītiestāžu sniegto pakalpojumu izmantošana skaidru un bezskaidru līdzekļu pārvešanai, tai skaitā, norēķinu kontu, kredītkaršu, kā arī ceļojumu vai bankas čeku ļaunprātīga izmantošana.

¹ Lieljuksnis A., Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas apkarošana, SIA "P&ko", Rīga, 2007, 261. lpp.

² Regulatory Frameworks for Hawala and Other Remittance Systems, IMF, 2005, page 2

³ Lieljuksnis A., Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas apkarošana, SIA "P&ko", Rīga, 2007, 262. lpp

⁴ An A-Z of Money Laundering, BBC News, 2002, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/1871437.stm>

⁵ Shields P., When the Information Revolution and the USD security State Collide: Money Laundering and the Proliferation of Surveillance, New Media Society, SAGE Publications, Vol.7, 2005, page 487

⁶ Lieljuksnis A., Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas apkarošana, SIA "P&ko", Rīga, 2007, 264. lpp

⁷ turpat, 264. lpp

Šie naudas pārvedumu veidi ietver sevī darbības gan ar skaidru naudu, gan arī ar elektronisku. Ļoti skaidru abu šo darījumu veidu salīdzinošo izdevīguma analīzi no naudas atmazgātāju viedokļa piedāvā ASV Valsts Kase (*Treasury Department*) speciālais vecākais aģents Džons Madingers (*J. Madinger*). Tomēr skaidrības labad jāpiezīmē, ka ar bezskaidriem naudas pārvedumiem, augstāk minētais autors saprot bezskaidros naudas darījumus, kas ir veikti uzņēmuma vārdā, respektīvi, tiem pamatā ir vairāk vai mazāk reāls uzņēmums.

1.3.tabula

Skaidas un bezskaidras naudas darījumu salīdzinošā analīze no noziedznieku pozīcijas¹

Skaidras naudas darījumi	Bezskaidras naudas darījumi
Priekšrocības	
Praktiski ikvienam ir skaidra nauda, lai samaksātu par nelegālām precēm un pakalpojumiem.	Naudas pārvedumi ir efektīvāki un drošāki.
Ierakstu trūkums padara praktiski neiespējamu personas sasaistīšanu ar noziedzīgām darbībām vai nelegālu preču/pakalpojumu iegādi.	Ir pieejamas tādas biznesa iespējas, kā ieguldījumi nekustāmajā īpašumā un vērtspapīros.
Nedeklarēti ienākumi netiek aplikti ar nodokļiem.	Zaudējumi no darbinieku zādzībām ir kontrolējami.
Valūta tiek pieņemta praktiski visā pasaulē.	Legāls bizness ir vērtīga darījumu bāze un skaidras naudas avots.
Trūkumi	
Lielos apmēros skaidra nauda ir aizdomīga un piesaista uzmanību tās turētājam.	Ir jāmaksā nodokļi par ziņotajiem ienākumiem.
Ierakstu trūkums padara to par vieglu mērķi zādzībai no darbinieku puses.	Biznesa darbības ieraksti ir pakļauti varas iestāžu pārbaudēm.
Lielus skaidras naudas daudzumus ir grūti transportēt un uzglabāt.	Datu falsificēšana ir krimināli sodāma un var novest pie vajāšanas pat bez pierādījumiem par citiem noziegumiem.
Noteiktas preces nevar iegādāties bez pastiprinātas intereses par to izcelsmes avotu.	Pārvedumiem ir avots un galamērķis, kas var novest pie noziedzīgā nodarījuma.

Jāpiebilst, ka laika gaitā izpratne par naudas atmazgāšanu ir paplašinājusies tiktāl, ka neskatoties uz pašu terminu „noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācija” vai „naudas atmazgāšana”, runa ne vienmēr ir par naudu tās klasiskajā izpratnē. Šobrīd šis termins aptver arī darījumus ar jebkāda veida īpašumiem, vai tie ir materiāli īpašumi, vai nemateriāli².

¹ Madinger J., *Money Laundering: A Guide for Criminal Investigators*, 2-nd edition, CRC Press, 2006, page 8

² Hopton D., *Money Laundering: A Concise Guide for all Business*, Gower Publishing Limited, 2006, page 1

Pirms turpināt ar noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanas veidu un tipoloģiju apskati, autore uzskata par lietderīgu pievērst uzmanību zināmai naudas atmazgāšanas terminoloģijai, kas ļaus pilnīgāk izprast gan pašu atmazgāšanas procesu, gan arī brīvāk orientēties zinātniskajā literatūrā un spēt, piemēram, nošķirt *tendences* no *metodēm* un *tipoloģijām*. Kamēr metode vai tipoloģija attiecas uz kādu unikālu procesu noteiktā vietā vai laika posmā, *tendence* ir uzskatāma par metožu un tipoloģiju evolūciju laikā. Tāpēc, identificējot un analizējot NILL tendences, ir jāņem vērā laika aspekts (frekvence un atkārtotības) un ģeogrāfiskais aspekts, kā arī katras metodes un tipoloģijas individuālās izmaiņas laikā. Lai gan Pasaules Bankas eksperti uzskata, ka metode un tipoloģijas ir savstarpēji aizvietojami termini¹, FATF eksperti skaidri nošķir to lietošanu un piedāvā sekojošu terminoloģiju²:

- **Metode** – NILL kontekstā tā ir īpaša atmazgāšanas procedūra. Metode ietver sevī arī tādas jēdzienus, kā:
 - **tehnika** – darbības veids, ar kura palīdzību tiek īstenota noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācija. NILL aspektā par tehnikām var runāt tādos gadījumos, kā līdzekļu noguldīšana banku kontos, līdzekļu pārsūtīšana, izmantojot starptautiskos pārvedumus, mainot līdzekļus no vienas valūtas uz citu u.c.;
 - **mehānisms** – sistēma vai lieta, kas ietver sevī daļu no legalizācijas procesa. Kā piemēru mehānismam var minēt finanšu iestādi, naudas pārvedēju, interneta kazino, juridisku personu, kas dibināta, lai slēptu patieso labuma guvēju u.tml.;
 - **instruments** – objekts vai vērtība, kas tiek izmantota naudas atmazgāšanas procesā. Par instrumentiem var nosaukt skaidras naudas līdzekļus, čekus, akreditīvus, dārgakmeņus, nekustāmo īpašumu, vērtspapīrus u.c.

Šie pēdējie trīs jēdzieni bieži vien ir grūti nošķirami viens no otra. Piemēram, līdzekļu noguldīšana bankas kontā attiecas uz visiem trim – līdzekļu noguldīšana ir tehnika, finanšu iestāde, kas pārvalda kontu, ir mehānisms un noguldītie līdzekļi ir instruments. Ir jāatzīmē, ka pārsvarā minētie piemēri paši par sevi nav pretlikumīgi, tikai tad, kad šīs tehnikas, mehānismi un instrumenti tiek salikti kopā, lai veiktu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas operāciju, tie var kļūt nelikumīgi.

¹ Schott P.A., Reference Guide to Anti-Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism, Second Edition and Supplement on Special Recommendation IX, The World Bank and The International Monetary Fund, 2006, p.I-10

² Money Laundering & Terrorist Financing Typologies 2004-2005, FATF-GAFI, 2005, page 89

- **Shēma** – ir īpašs legalizācijas process, kas apvieno sevī vairākas metodes (tehnikas, mehānismus un instrumentus) vienotā operācijā. Bieži vien izmeklēšanas process var atklāt pat vairākas shēmas vienā naudas atmazgāšanas lietā.
- **Tipoloģija** – kad atklājas vairākas naudas atmazgāšanas shēmas, kas uzbūvētas līdzīgā veidā vai izmantojot līdzīgas metodes, tad šīs līdzīgās shēmas klasificē kā tipoloģiju¹. Tieši šo tipoloģiju atklāšana galvenokārt palīdz ekspertiem atklāt to vājās vietas un izstrādāt attiecīgus mērus. Bez tam, šādu tipoloģiju atklāšana palīdz saskatīt vājās vietas jau pastāvošajos noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanas (NILLN) pasākumos un ļauj pilnveidot tos.

Bez jau minētajiem naudas atmazgāšanas klasifikatoriem, var pieminēt noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas iedalījumu²:

- **pēc stadijas** – izšķir izvietošanas, slāņošanas un integrācijas stadijas. Kā piemēru izvietošanas stadijas tehnikai var minēt valūtas maiņu vai strukturētā depozīta izvietošanu. Savukārt slāņošanas fāzi raksturo naudas pārvedumu veikšana vai pārvedumu sistēmu izmantošana, bet legalizēšanas stadijas mērķis ir sapludināt noziedzīgi iegūtos līdzekļus ar legālajiem;
- **pēc pieņēmuma (predikāta) vai cita saistīta nozieguma (pārkāpuma)** – noteiktas NILL aktivitātes var būt saistītas ar specifiskiem pārkāpumiem. Piemēram, dažās jurisdikcijās, aktīvu skaldīšana jeb tā saucamais „smērfings” (angļu val.- *smurfing*) tiek automātiski sasaistīts ar narkotikām. NILL aktivitātes, saistītas ar kāda noteikta veida lielizmēra krāpšanos, var tikt asociētas ar tā saucamo „shell” jeb čaulas banku vai uzņēmumu izmantošanu;
- **pēc valsts vai reģiona** – dažas NILL aktivitātes var būt raksturīgas noteiktām valstīm vai reģioniem. Kā piemēru var minēt alternatīvo pārvedumu sistēmu ļaunprātīgu izmantošanu, kas dažām valstīm ir raksturīgāka nekā citām;
- **pēc finanšu vai cita sektora iesaistes** – noteiktas NILL metodes tiek asociētas ar noteiktiem ekonomikas sektoriem. Tā, piemēram, jau minētā strukturēšana jeb „smērfings” ir galvenokārt raksturīga banku sektoram;
- **pēc finanšu tirgus attīstības stadijas** – NILL metodes, kas tiek pielietotas augsti attīstītos finanšu sektoros visnotaļ ievērojami atšķirsies no tām, ko izmanto tā sauktajās skaidras naudas ekonomikās (angļu val.- *cash-based economics*);

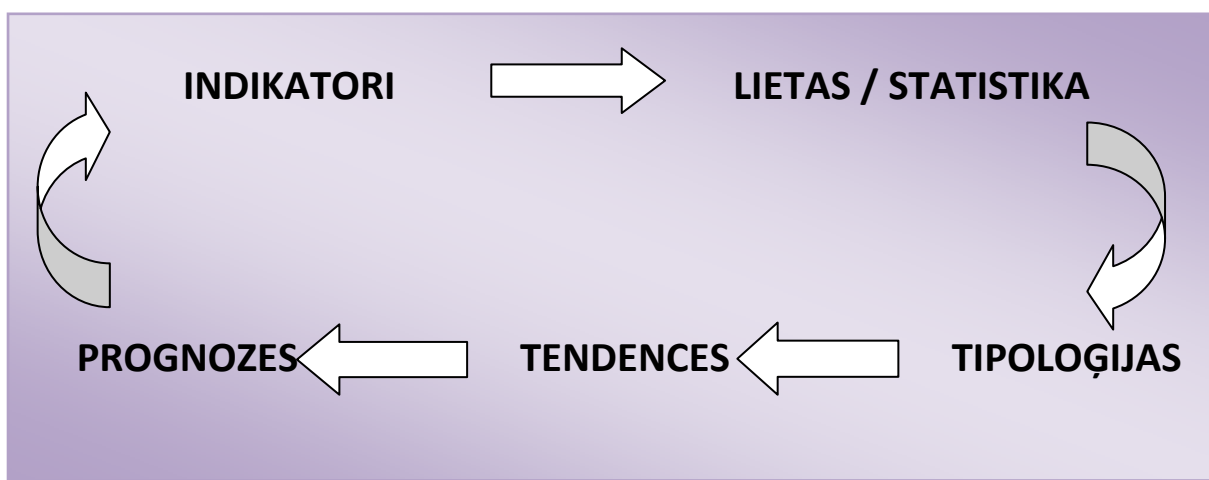
¹ Money Laundering & Terrorist Financing Typologies 2004-2005, FATF-GAFI, 2005, page 89

² turpat, page 90

- *pēc NILL novēšanas sistēmas vajajām vietām jeb ievainojamības* – valūtas maiņas punkti var tikt izmantoti NILL mērķiem atsevišķās jurisdikcijās, jo šajās jurisdikcijās tie netiek regulēti. Trasta pakalpojumi vai kāda cita vienošanās bieži tiek pielietota, lai izmantotu atšķirības starp tām jurisdikcijām, kurām ir vai nav šādu pakalpojumu regulēšanas sistēma.

Šos noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas klasifikācijas veidus gan pašus par sevi nevar uzskatīt par analītiskām metodēm, šāda kategorizācija drīzāk gan var kalpot kā pirmais solis atmazgāšanas kopīgo elementu identificēšanā, kas, savukārt, palīdzētu kādas vienotas sistēmas noteikšanai un galu galā novestu pie saistītu indikatoru izstrādāšanas.

Indikatoru uzdevums ir palīdzēt noteikt NILL aktivitāti, līdz ar to tie ir visnotaļ svarīgi instrumenti finanšu iestādēm, finanšu starpniekiem un visiem tiem, kas apkaro aizdomīgas darbības. Savienojumā ar papildus informāciju indikatori var palīdzēt noteikt kriminālo nodarījumu specifiku vai kalpot par kādas konkrētas izmeklēšanas orientieri. Ja ņem vērā to, ka indikatori var rasties, analizējot konkrētus gadījumus (lietas), kļūst skaidrs, ka indikatori ir daļa no nepārtraukta procesa, kas sākas un beidzas ar indikatoriem. SVF darba grupa šo procesu dēvē par izpētes ciklu (angļu val. - *The intelligence cycle*).



1.4. att., Izpētes cikla pielietošana NILL analīzei¹

Attēlā 1.4. ir redzams, tā saucamais, izpētes cikls, kurš parāda, kā indikatori norāda uz jaunām lietām (darījumiem), kuru kopums veido statistiku. Šo datu apstrādes rezultātā tiek identificētas tipoloģijas, kas palīdz noteikt tendences, balstoties uz kurām speciālisti izstrādā prognozes, kas satur jau nākamās indikators, jeb nākotnes darījumu raksturlielumus. Tie, savukārt veido zināmu statistiskas informācijas bāzi un tā nepārtraukti norit šī cirkulācija. Ņemot par pamatu šo shēmu, jebkura valsts vai atbildīgā iestāde (vietējā vai starptautiskā

¹ Money Laundering & Terrorist Financing Typologies 2004-2005, FATF-GAFI, 2005, page 92

līmenī) varētu analizēt tai pieejamos statistiskos datus par naudas atmazgāšanas gadījumiem, lai noteiktu atbilstošās tipoloģijas un attīstības tendences, kas ļautu izstrādāt tālākas prognozes atmazgāšanas evolūcijā. Tas ļautu laicīgi izstrādāt atklāšanas mehānismus un aizsargāties pret potenciālo risku tikt izmantotam noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijai.

Un tomēr, ir praktiski neiespējami pilnībā aprakstīt to dažādo metožu kopumu, ko noziedznieki izmanto, lai legalizētu noziedzīgi iegūtus līdzekļus. Vēl jo vairāk tāpēc, ka šīs metodes atšķiras atkarībā no valsts un tās specifikas – ekonomikas, finanšu tirgus attīstības līmeņa, noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanas novēršanas režīma, starptautiskās sadarbības apjoma¹. Bez tam, atmazgāšanas metodes nepārtraukti mainās. Šo procesu visai interesanti ir aprakstījis R. Rāns (*R.Rahn*), raksturojot naudas atmazgāšanu kā finanšu ekvivalentu Vernera Heisenberga (*W.Heisenberg*) nenoteiktības principam kvantu mehānikā, kur jau pati procesa novērošana maina tās dabu². Tieši tas pats notiek arī ar naudas atmazgāšanu – tiklīdz kāda metode tiek atklāta, tā nekavējoties tiek atrasta cita un mainās tipoloģijas un tendences. Tomēr, neskatoties uz šīm grūtībām, vairākas starptautiskās organizācijas ir radījušas lieliskus aprakstus par naudas atmazgāšanas metodēm.

Un tomēr, fakts paliek fakts, naudas atmazgātājiem ir gan laiks, gan izdoma, tāpēc nav ne mazākā iemesla cerēt, ka laika gaitā netiks izdomāti arvien jauni un uzlaboti noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas paņēmieni. Tāpēc ir jāpieliek visas iespējamās pūles, lai iegūtu pēc iespējas vairāk informācijas par dažādām naudas atmazgāšanas metodēm un tehnikām.

1.3. Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas cēloņi un radītās sekas

Ikviens cilvēks, kam tiks jautāts, vai naudas atmazgāšana ir „slikta”, atbildēs apstiprinoši, un nav svarīgi, vai tas ir zinātnieks, vai cilvēks bez augstākās izglītības, vai pat bērns. To saprot ikviens, pat īsti nespējot definēt šo fenomenu. Arī zinātniskajā literatūrā noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas problēmas nopietnība tiek uztverta kā pašsaprotama un visiem zināma, tāpēc tās radīto draudu apraksts praktiski nav sastopams. Tomēr, autore uzskata par visnotaļ svarīgu šī fenomena cēloņu un radīto seku izpēti kā pamatojumu tā apkarošanas un novēršanas nepieciešamībai kā starptautiskā, tā arī nacionālā līmenī.

Nevienam nav noslēpums, ka ļoti liela noziegumu daļa (ja ne vislielākā) tiek veikta tieši naudas dēļ. Protams, arī noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācija nav izņēmums, jau pati

¹ Schott P.A., Reference Guide to Anti-Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism, Second Edition and Supplement on Special Recommendation IX, The World Bank and The International Monetary Fund, 2006, p.I-10

² Rahn R.W., Taxation, Money Laundering and Liberty, Journal of Financial Crime, Vol.9, No.4, 2002, page 341

definīcija parāda, cik svarīga loma šajā procesā ir tieši naudai. Tomēr, analizējot naudas atmazgāšanas cēloņus, ir jāatgriežas pie tik ciešās saistības ar ēnu ekonomiku, jo pati legalizācija jeb atmazgāšana ir krimināli sodāma tieši tāpēc, ka tās pamatā jau ir noziedzīgs nodarījums. Ja nebūtu šī predikatīvā nozieguma, nebūtu jau nemaz nepieciešamības pēc pašas legalizācijas, jo nebūtu šo noziedzīgā ceļā gūto ieņēmumu. Līdz ar to, par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas primārajiem cēloņiem var uzskatīt tās pamatā esošo predikatīvo noziegumu cēloņus. Taču tas jau ir kriminologu, nevis ekonomistu lauciņš, tāpēc autore neuzskata par lietderīgu turpmāku dziļāku šī aspekta izpēti šī darba ietvaros.

Šai sakarā interesanta pieeja ir ASV Banku Asociācijai, kas norāda uz sakarību starp naudas atmazgāšanas cēloņiem un mērķiem, skaidrojot, ka legalizācijas procesam noteikti ir jābūt vēršam kāda konkrēta mērķa īstenošanai, jo no mērķa ir atkarīga ne tikai atmazgāšanas shēma, bet arī izmantojamo monetāro instrumentu apjoms un veids¹. Par izplatītākajiem šī fenomena mērķiem tiek uzskatīta izvairīšanās no nodokļu nomaksas, balto apkaklīšu jeb korupcijas veicināšana, protams, arī narkotisko un psihotropo vielu izplatīšana. Īpaši ir jāatzīmē teroristu finansēšana kā legalizācijas mērķis. Šī joma ārkārtīgu uzmanību ieguva tieši saistībā ar 2001.gada 11.septembra teroristu uzbrukumu ASV², kas satricināja visu pasauli un lika pārvērtēt pastāvošās pieejas noziegumu un ar to saistīto procesu apkarošanai. Teroristu finansiālais atbalsts ietver sevī visdažādākās operācijas, kas veido līdzekļu kustību virzienā uz teroristiskajām grupām. Lai gan teroristu finansēšanai izmantotās metodes un instrumenti praktiski sakrīt ar tiem, ko izmanto noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijai, pastāv ļoti būtiska atšķirība – teroristu finansēšanai tiek novirzīti ne tikai noziedzīgi iegūti līdzekļi, bet arī pilnīgi legāli nopelnīti. Labdarības organizācijas ir visspilgtākais piemērs, kur teroristiem pārskaitītie līdzekļi ir izcēlušies legāli un savu saistību ar terorismu atklāj tikai sākoties naudas atmazgāšanai³. Kā apstiprinājums abu šo jomu savstarpējai saistībai un nopietnībai ir starptautisko organizāciju (piemēram, SVF, PB, FATF) darbība, kas bieži vien šīs jomas skatās vienkopus.

Atgriežoties pie jau minētās saistības ar ēnu ekonomiku, autore uzskata, ka, pamatojoties uz to, ka ievērojama ēnu ekonomikas darījumu daļa ir pamatā naudas

¹ The American Bankers Association, The US Department of the Treasury, The Embassy of the USA in Latvia, The Association of Latvian Commercial Banks, The Fight Against Money Laundering and Financial Crimes, Riga, 2005, page 9

² Arnone M., Padoan P.C., Anti-Money Laundering by Financial Institutions: A Preliminary Assessment, Springer Science+Business Media LLC, 2008, page 367

³ Schott P.A., Reference Guide to Anti-Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism, Second Edition and Supplement on Special Recommendation IX, The World Bank and The International Monetary Fund, 2006, page I-6

atmazgāšanai, tad to cēloņu apskats varētu radīt zināmu ieskatu arī legalizācijas motīvos. Vispārinot, varētu teikt, ka indivīda iesaistīšanās ēnu ekonomikā iemesls ir vēlme gūt lielākus ienākumus pēc nodokļu nomaksas. Tāpat pastāv uzskats, ka ēnu ekonomikas iespējas tiek izmantotas, lai izvairītos no ekonomiskajām grūtībām oficiālajā sektorā. Tas var dot pieeju precēm un pakalpojumiem, kas citādi nav pieejamas nepietiekama pieprasījuma dēļ oficiālajā ekonomikā¹. No vienas puses ēnu ekonomikas attīstību veicina sabiedrības reakcija uz valsts regulējošo lomu ekonomikā, kas, protams, izpaužas arī kā atsevišķu interešu ierobežošana. Piemēram, izvairīšanos no nodokļiem skaidro ar tādiem valsts lomas trūkumiem, kā birokrātija, pārāk augstas nodokļu likmes, nesamērīgi sodi. No otras puses ēnu ekonomikas cēloņa funkcijas pilda arī pašas tirgus ekonomikas attiecības – un tieši, tieksme pēc peļņas². Protams, zināmā mērā šo tieksmi var ierobežot sabiedrībā pastāvošās ētikas un morāles normas, tomēr mūsdienās ir vērojama salīdzinoši vienaldzīga sabiedrības attieksme pret likuma pārkāpējiem, tādējādi šī ierobežojošā ietekme praktiski nedarbojas.

Svarīga loma noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas izpētē ir ne tikai tās cēloņiem, bet arī faktoriem, kas veicina tās uzplaukumu un nodrošina turpmāku attīstību. Pirmais tiek minēts tehnoloģiskais progress, kas bija vērojams pēdējo 40 gadu laikā. Tas nodrošināja pamatīgu attīstības soli starptautiskās tirdzniecības un banku sektorā³. Protams, šai monētai ir arī otra puse – šobrīd tieši tehnoloģiskais progress ir tas, kas atvieglo legalizētājiem ātru un praktiski anonīmu naudas pārvedumu veikšanu visas pasaules mērogā, kas tik ļoti apgrūtina tās izsekošanu un kontroli. Savu ieguldījumu naudas atmazgāšanas veicināšanā ir devusi arī ekonomiskā un politiskā tieksme veidot reģionālus blokus. Šie bloki noved pie valstu individuālās suverenitātes līmeņa un robežkontroles pazemināšanās, tādējādi radot veselu virkni jaunu iespēju organizētās noziedzības labā, tai skaitā arī uzlabotā indivīdu, preču un pakalpojumu, kā arī kapitāla mobilitātē⁴.

Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas radītās sekas ir ārkārtīgi maz pētīta joma, galvenokārt zinātnieki nodarbojas tieši ar legalizācijas apjomu aprēķināšanu, tomēr arī tur nav guvuši īpašus panākumus, kā mēs redzēsīm darba otrajā daļā. Naudas atmazgāšanai ir postoša ietekme ne tikai ekonomikas jomā, bet arī drošības un sociālajos aspektos. Tā nodrošina „degvielu” narkotisko vielu tirgotājiem, teroristiem, ieroču tirgoņiem, korumpētiem ierēdņiem

¹ Brēķis E., Latvijas ēnu ekonomikas modelēšana nodokļu politikas aspektā, Promocijas darbs, Latvijas Universitāte, 2007, 29. lpp

² turpat

³ Garcia J., International Measures to Fight Money Laundering, Journal of Money Laundering Control, Vol.3, No.1, Emerald Backfiles 2007, page 39

⁴ turpat

un, protams, arī citiem to kriminālās darbības paplašināšanai¹. Līdz ar to, veiksmīgi legalizēti līdzekļi sociālā aspektā nozīmē to, ka kriminālās aktivitātes tomēr atmaksājas. Šī veiksme iedrošina noziedzniekus turpināt iesākto, izstrādāt jaunas noziedzīgas shēmas un tērēt savus nelegālos ienākumus². Bīstamākais ir tas, ka šie legalizētie līdzekļi galu galā no jauna tiek ieguldīti noziedzības finansēšanai, tādējādi veidojot noslēgtu apli³. Naudas atmazgāšanas sniegtās priekšrocības un iespējas palielināt savus ienākumus un ietekmes sfēras norāda uz vēl kādu sociālu draudu – ekonomiskās varas konsolidācija noziedznieku rokās var pārņemt visu legālo ekonomiku⁴. Taču par visu pēc kārtas...

Lai gan augstāk jau tika aizskarts sociālais un drošības aspekti, un būtībā NILL radītās sekas varētu grupēt tieši pēc šī principa, autore uzskata, ka veidotos zināma disonanse, jo zināmā mērā ikvienu no sekām varētu attiecināt arī uz ekonomisko jomu. Tāpēc šis iedalījums netiks ņemts vērā. Tāpat kā citu zinātnieku piedāvātā mikro un makroekonomikas⁵ struktūra. Autore uzskata, ka šī darba ietvaros ir nepieciešama ekonomiski detalizētāka seku un draudu analīze, ko piedāvā ekonomists Bārtlets (*B.L.Bartlett*), proti, pētot naudas atmazgāšanas ietekmi galvenajos ekonomikas sektoros. Pirmkārt, tas ir *finanšu sektors*, kas ir ļoti cieši saistīts ar noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju, *reālais sektors* (ražošana un ne-finanšu pakalpojumi), kur šī sakarība nav tik uzkrītoša, un treškārt *ārējais sektors* (ārvalstu kapitāla un tirdzniecības plūsmas), kam arī ir visai nozīmīga loma naudas atmazgāšanas kontekstā. Ņemot vērā fenomena specifiku, kur atsevišķas mazās ekonomikas darbojas kā *ārzonu finanšu centri*, jau minētais pētījuma autors atsevišķi izdala NILL postošo ietekmi uz šo mazo ekonomiku attīstību.

Finanšu sektors. Lai gan naudas atmazgāšanu var īstenot arī bez finanšu sektora struktūru izmantošanas, tipoloģiju analīze norāda uz neatlaidīgu banku, vērtspapīru tirgu un citu finanšu iestāžu iesaistīšanu noziedzīgi iegūtu līdzekļu pārvietošanai un transformēšanai gan starptautiskā, gan arī nacionālā jeb valsts mērogā⁶. Šādas izvēles pamatā ir iespējas un

¹ McDowell J., Novis G., The Consequences of Money Laundering and Financial Crime, Bureau of International Narcotics and Law Enforcement Affairs, US Department of State, 2001, page 1

² Michael Levi, Money Laundering and Its Regulation, The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science 2002; 582; page 183

³ Lilley P., Dirty Dealing: The Untold Truth about Global Money Laundering, International Crime and Terrorism, Kogan Page Limited, 2003, page 2

⁴ Savona U.E., Responding to Money Laundering: International Perspectives, Harwood Academic Publishers, 1997, page 3

⁵ Schneider F., Windischbauer U., Money Laundering: Some Facts, Springer Science+Business Media LLC, 2008, page 402

⁶ Bartlett B.L., The Negative Effects of Money Laundering on Economic Development, International Economics Group, 2002, page 4

pakalpojumu efektivitāte, ko finanšu iestāde var sniegt, piemēram, ātra un nepārtraukta (24 stundas diennaktī) pieeja kontiem internetbankā. Katrā ziņā finanšu sistēmas izmantošana noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijai nepaliek bez pēdām. Pirmkārt ir jārunā par finanšu iestādes „saēšanu”, kas izpaužas galvenokārt reputācijas un operacionālo risku veidā¹. Šiem diviem riskiem PB un SVF speciālisti pievieno vēl divus, kas sākotnēji neliekas tik tieši saistīti ar naudas atmazgāšanu, tomēr tos nevar nepieminēt - tiesiskais un koncentrācijas risks². Pirmais ietver sevī zaudējumu un izdevumus saistītus ar tiesas darbiem, līgumu izbeigšanu vai pat sliktākajā gadījumā iestādes slēgšanu, savukārt koncentrācijas risks ir attiecināms uz darījumiem ar vienu vai saistītu personu grupu, respektīvi, noguldījumi vai kredīti, kas izsniegti finanšu iestādei līdz galam neidentificētai personai var ļoti ātri tikt izņemti no iestādes (noguldījumu gadījumā) vai arī var rasties nopietnas problēmas ar kredītu atmaksu. Šo risku iestāšanās gadījumā finanšu iestāde saskaras ar tādām problēmām, kā ienesīgu biznesu (klientu) zaudēšana, likviditātes problēmas līdzekļu izņemšanas dēļ, korespondent-attiecību pārtraukšanas, kā arī, protams, pašas iestādes akciju cenas kritums.

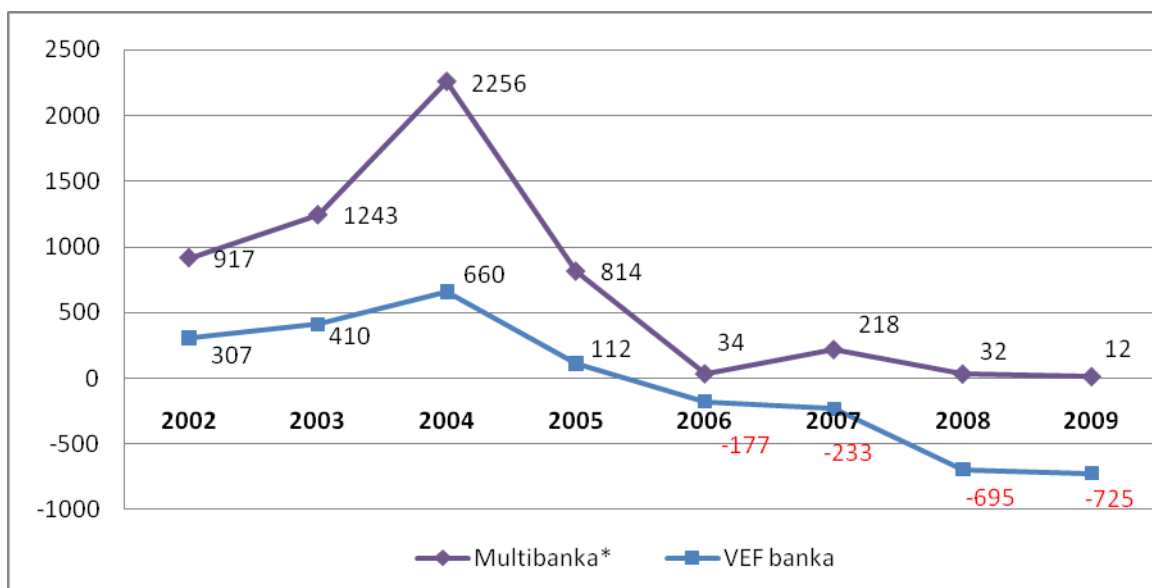
Ļoti uzskatāms un zināmā mērā arī pamācošs piemērs šādām sekām bija viens no „skaļākajiem” naudas atmazgāšanas gadījumiem Latvijā 2005.gada aprīlī, kad ASV Finanšu ministrija divas no tai laikā 23³ komercbankām – AS „VEF banka” un AS „Multibanka” – novērtēja kā finanšu institūcijas, kas rada primāras bažas par saistību ar naudas atmazgāšanu. Saistībā ar šo paziņojumu ASV finanšu iestādēm tika aizliegts atvērt, uzturēt, administrēt vai pārvaldīt jebkādus šo divu banku korespondentkontus ASV. 2006.gada vasarā tika paziņots, ka tiek pārtraukta AS „Multibanka” uzraudzība un tā var atsākt darbības ar ASV dolāriem, savukārt attiecībā uz VEF banku tika pieņemts ļoti bargs lēmums. Pēc rūpīgas izmeklēšanas ASV finanšu iestādēm ir aizliegts nodarboties ar jebkuriem VEF bankas korespondētājkontiem vai kontiem tās labā⁴. Šis aizliegums ir spēkā joprojām. Finanšu sekas, ko radīja vēl tikai aizdomas par saistību ar naudas atmazgāšanu, atspoguļojas 1.5.attēlā, kur parādīta abu banku peļņas un zaudējumu dinamika.

¹ Bartlett B.L., The Negative Effects of Money Laundering on Economic Development, International Economics Group, 2002, page 5

² Schott P.A., Reference Guide to Anti-Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism, Second Edition and Supplement on Special Recommendation IX, The World Bank and The International Monetary Fund, 2006, page II-4

³ <http://www.bankasoc.lv/lka/statistika/ratios/index2.php>

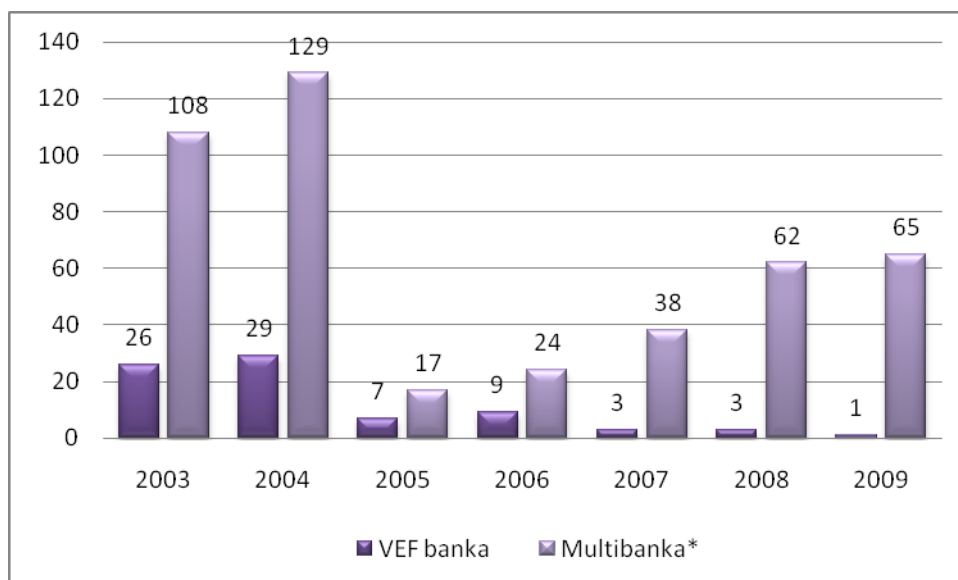
⁴ Multibanka gandarīta par ASV Valsts kases lēmumu; VEF banka-šokēta, http://www.financenet.lv/nozares/154241-multibanka_gandarita_par_asv_valsts_kases_lemumu_vef_banku_soketa



1.5.att., AS „Multibanka” un AS „VEF banka” pārskata gada peļņa vai zaudējumi 2002. – 2009.g. (tūkst. LVL)¹

Peļņas kritums 2005.gadā, kad tika paziņots par aizdomām, ir vērojams abām bankām, arī 2006.gada lēmuma ietekme ir skaidri redzama – Multibankas attaisnojošais lēmums ļāva tai nedaudz atgūties, protams, iepriekšējās pozīcijas tai neizdevās atgūt, daļēji tajā vainojama arī globālā finanšu krīze. VEF bankai noteiktais aizliegums noveda banku pie ievērojamiem zaudējumiem nu jau 4 gadus pēc kārtas, 2009.gadā sasniedzot jau 725 tūkstošus LVL. Tik pat uzskatāmi situāciju demonstrē arī banku noguldījumu dinamika (skat.att.1.6.), tomēr autore vēlas to iekļaut papildus aspekta dēļ. Noteikto ierobežojumu dēļ VEF banka bija spiesta slēgt praktiski 90% no nerezidentu kontiem, savu iespaidu tas atstāja arī uz bankas noguldījumu portfeli, kopējam depozītu skaitam nepilna gada laikā sarūkot par 77%. Multibankai šis kritums bija vēl straujāks – 87%. Tas liecina gan par abu banku spēcīgo atkarību tai laikā no nerezidentu naudas līdzekļiem, gan arī par negatīvajām sekām, ko izraisīja pati informācija par iespējamo naudas atmazgāšanu šajās iestādēs. Autore uzskata, ka šis piemērs ļoti uzskatāmi parāda un ar skaitļiem pamato pat vienīgi aizdomu par saistību ar noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju postošo ietekmi uz finanšu iestādes darbības rezultātiem.

¹ AS “Multibanka” mājas lapa www.multibanka.lv un AS “VEF banka” mājas lapa www.vefbank.com



1.6.att., AS „Multibanka” un AS „VEF banka” noguldījumu portfeļa apjoma dinamika 2003. – 2009.g. (tūkst. LVL)¹

Augstāk minētais piemērs netieši norāda arī uz reputācijas riska lomu finanšu iestādes darbības kontekstā, t.i., Multibankas gadījumā bankas reputācija tika iedragāta, rezultātā darbības turpināšanai tā bija spiesta piesaistīt ārzemju investoru (no Krievijas) un mainīja bankas nosaukumu uz SMP bank. Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas ietekmi uz finanšu iestādes reputācijas risku vērtē divējādi – no vienas puses tiek izcelta izrietošās problēmas ar aizdevumu un noguldījumu portfeļiem², no otras - investoru uzticības zaudēšana³. Uzticības zaudēšana finanšu iestādēm ir pielīdzināma „pamata izsišanai zem kājām”, jo biznesa specifika burtiski pieprasa investoru, noguldītāju, sadarbības partneru un arī sabiedrības kopumā uzticību iestādei. Pretējā gadījumā darbība nav iespējama.

Pievēršoties citām noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas radītām sekām finanšu sistēmas ietvaros, jāmin drauds, ka pati finanšu iestāde vai tās klienti var tikt apkrāpti, tā teikt, no iekšpuses⁴. Respektīvi, runa ir par finanšu iestādes darbiniekiem, kas nodarbojas ar finanšu krāpšanos, kuras, pēc FATF un SVF aplēsēm ir otrs visbiežāk sastopamais noziedzīgi iegūtu

¹ AS “Multibanka” mājas lapa www.multibanka.lv un AS “VEF banka” mājas lapa www.vefbank.com

² Schott P.A., Reference Guide to Anti-Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism, Second Edition and Supplement on Special Recommendation IX, The World Bank and The International Monetary Fund, 2006, page II-5

³ Bartlett B.L., The Negative Effects of Money Laundering on Economic Development, International Economics Group, 2002, page 6

⁴ turpat

līdzekļu legalizācijas predikatīvais noziegums¹. Šai kontekstā nevar izslēgt arī iespēju, ka pati finanšu iestāde var kļūt korumpēta vai nonākt noziedznieku kontrolē. Šī iespēja īpaši reāla ir tieši attīstības valstīs, kur finanšu iestāžu, it īpaši komercbanku, pārņemšana kriminālu interešu īstenošanai ir visai izplatīta parādība². Arī citur literatūrā ir sastopami apraksti par kriminālā pārvaldē nonākušām komercbankām. Visnotaļ likumsakarīgi ir tas, ka šādas iestādes balstās uz noziedzīgi iegūtiem līdzekļiem, kas rada tām zināmus izaicinājumus, proti, lielas atmazgātas naudas summas var negaidīti tikt ieskaitītas bankas kontos, bet tik pat ātri tās var arī pazust³. Tas, protams, var ietekmēt bankas likviditāti un darbības rezultātus.

Turpinot attīstīt vispesimistiskāko iespējamo scenāriju, ko varētu izraisīt naudas atmazgāšanas fenomens, visai likumsakarīgi nonākam pie apstākļiem, kad finanšu sektora kopējā loma ekonomikas izaugsmes veicināšanai samazinās⁴. Protams, galvenais uzsvars šai kontekstā tiek likts uz investoru piesaisti, kas ir vitāli svarīgs aspekts valsts ekonomiskās attīstības nodrošināšanai. Uz attīstības valstu jūtīgumu pret šiem draudiem norāda arī ANO speciālisti, uzsverot, ka tiek apdraudētas galvenokārt jaunattīstības valstis, jo savu nepilnīgo vai vēl līdz galam neizveidoto regulēšanas sistēmu un aizsardzības mehānismu dēļ, tās kļūst par kārotu mērķi naudas atmazgātāju kapitāla plūsmi. Rezultātā tiek deformēta vēl neizveidotā finanšu sektora attīstība un valsts attiecības, kā arī potenciālā sadarbība ar attīstītajām pasaules valstīm. Tās saskaras ar grūtībām piesaistīt reālas ilgtermiņa ārvalstu tiešās investīcijas, kas tām ir tik ļoti nepieciešamas turpmākās attīstības un izaugsmes ilgtspējas nodrošināšanai⁵. Sliktākajā gadījumā tās nonāk atkarībā no šī kapitāla (un to īpašniekiem) un ir pakļautas naudas pieprasījuma izmaiņām, lielākām procentu likmju un valūtu maiņu kursu svārstībām⁶, kā arī rezultējošam augstam inflācijas rādītājam. Sekas var būt postošas, it īpaši ja nav atbilstošā ražošanas pieauguma, taču par to nākamajā sadaļā.

Reālais sektors. Bez jau aplūkotās negatīvās ietekmes uz finanšu sektoru, noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijai ir arī vairāki negatīvi efekti, kas tieši skar ekonomisko izaugsmi reālajā sektorā. Pamatā tas izpaužas līdzekļu novirzīšanā uz ne tik produktīvām sfērām, kas ir

¹ International Monetary Fund, Financial System Abuse, Financial Crime and Money Laundering – Background paper, IMF, 2001, page 6

² Bartlett B.L., The Negative Effects of Money Laundering on Economic Development, International Economics Group, 2002, page 7

³ McDowell J., Novis G., The Consequences of Money Laundering and Financial Crime, Bureau of International Narcotics and Law Enforcement Affairs, US Department of State, 2001, page 3

⁴ Bartlett B.L., The Negative Effects of Money Laundering on Economic Development, International Economics Group, 2002, page 7

⁵ <http://www.unodc.org/unodc/en/money-laundering/introduction.html?ref=menuside>

⁶ Bowden S., Money Laundering Kew Issues and Possible Action, Commonwealth Secretariat, British Treasury, 1997, page 9

it kā zināmā pretrunā ekonomikas loģikai, kā arī noziedzīgās darbības veicināšanai, kas savukārt nomāc ekonomisko izaugsmi¹. Kā jau minēts noziedzīgi iegūto līdzekļu plūsmas virziens atšķiras no likumīgā ceļā nopelnīto līdzekļu ceļa virziena. Tas ir saistīts ar to, ka bieži vien līdzekļus, kas netiek legalizēti finanšu iestādēs, iegulda „sterilā” vidē vai arī jomās, kas nerada papildus produktivitāti apkārtējai pasaulei. Visbiežāk tiek izmantoti ieguldījumi nekustāmo īpašumu sfērā, mākslas darbu un juvelierizstrādājumu iegādei, kā arī, piemēram, luksus preču iegādei. Skaidrojums ir meklējams šo ieguldījumu mērķī – legalizētājam ir svarīgi nevis nopelnīt, bet gan noslēpt līdzekļu patieso (nelikumīgo) izcelsmi², tieši tāpēc arī rodas šādi naudas plūsmas virzieni, kas ir it kā pretēji ekonomiskās loģikas diktētajiem. Šāda rīcība var novest ne tikai pie ekonomikas disproporcijām – neefektīvu jomu attīstības priekšrocībām pār efektīvajām, bet arī pie vēlākas šo jomu sabrukšanas, kas rodas, ja līdzekļi, kas bija ieguldīti kādas nozares (it kā) attīstībai ir sasnieguši savu mērķi (noslēpuši izcelsmi) un tiek izņemti no attiecīgās nozares³.

Naudas atmazgāšana veicina korupcijas un noziedzības izaugsmi uz ekonomiskās attīstības rēķina. Šai sakarā visai interesants aspekts, kas velk paralēles starp finanšu sektora efektivitāti un ieguldījumu attīstības valsts ekonomikas produktivitātes procesos un naudas atmazgāšanas efektivitāti un ieguldījumu noziedzības veicināšanā, jo jau legalizēti līdzekļi ir daudz vērtīgāki noziedznieku acīs, nekā paši ieguvumi no kriminālajām darbībām⁴. Ļoti interesantus secinājumus piedāvā itāļu profesors Donato Masciandaro, kurš nolēma pārbaudīt sakarību starp naudas atmazgāšanu un noziedzības līmeni. Rezultāti uzrādīja, ka noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācija darbojas kā multiplikators kriminālām finanšu aktivitātēm. Transformējot potenciālu efektīvā pirkjspējā, naudas atmazgāšana ļauj reinvestēt legalizētos līdzekļus, tādējādi spēlējot izšķirošo lomu kriminālās ekonomikas finanšu pozīciju nostiprināšanā⁵.

Saikne starp noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju un noziedzības līmeni likumsakarīgi noveda zinātniekus pie naudas atmazgāšanas veicinātās noziedzības, tai skaitā arī korupcijas,

¹ Bartlett B.L., The Negative Effects of Money Laundering on Economic Development, International Economics Group, 2002, page 17

² McDowell J., Novis G., The Consequences of Money Laundering and Financial Crime, Bureau of International Narcotics and Law Enforcement Affairs, US Department of State, 2001, page 3

³ Schott P.A., Reference Guide to Anti-Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism, Second Edition and Supplement on Special Recommendation IX, The World Bank and The International Monetary Fund, 2006, page II-5

⁴ Bartlett B.L., The Negative Effects of Money Laundering on Economic Development, International Economics Group, 2002, page 17

⁵ Masciandaro D., Money Laundering: The Economics of Regulation, 7 European Journal of Law and Economics, Vol 7, No 3, 1999, page 238

ietekmi uz valsts attīstību. Zinātnieku veikto pētījumu secinājumi apstiprina korupcijas negatīvo ietekmi uz ekonomikas darbības efektivitāti, investīcijām un valsts izaugsmi¹. Šos rezultātus apstiprina arī ANO Attīstības Programmas (*UN Development Programme*) dalībnieki, nosakot, ka to veikto starp valstu pētījumi apstiprina augsta korupcijas līmeņa ļaundabīgo ietekmi uz ekonomikas izaugsmi². Kad korupcija ir sasaistīta ar organizēto noziedzību, legālajam biznesam tiek laupītas jebkādas priekšrocības, proti, tiek izkropļota konkurētspēja, notiek negodīga resursu pārdale (pamatā esošo interešu dēļ), kā arī tiek apšaubīta politisko lēmumu likumība. Kopumā vērtējot, ekonomiskais ļaunums, ko rada korupcija ir viennozīmīgs un literatūrā plaši apskatīts, it īpaši attīstības sekas publiskajā sektorā, jo tieši valdībai bieži vien ir vadošā loma preču un pakalpojumu tirdzniecības koordinēšanā³. Un naudas atmazgāšana ir viens no galvenajiem korupcijas veicinošiem faktoriem.

Ļoti svarīgs aspekts, ko nedrīkstētu palaist garām, ir naudas atmazgāšanas radītais risks makroekonomiskās nestabilitātes izsaukšanā. SFV norāda uz 2 mehānismiem, caur kuriem ievērojamas līdzekļu legalizācijas plūsmas var izraisīt makroekonomisko nestabilitāti attīstības valstīs. Pirmais ir tā dēvētā „karstās naudas” problēma, respektīvi, līdzekļu legalizācijas ietvaros lielas naudas plūsmas tiek iepludinātas konkrētos reģionos, kuru izvēli parasti nosaka politiskās izmaiņas, kā bija Padomju Savienības izjukšanas gadījumā. Šādas naudas plūsmas, kas ir cieši saistītas ar naudas atmazgāšanas procesu, ir ārkārtīgi nestabilas, līdz ar to tās var izraisīt nestabilitāti arī valūtas kursos, monetāros agregātos (piemēram, naudas piedāvājumam ekonomikā), un vispārīgā cenu līmenī valstī (inflācija)⁴.

Otrs mehānisms ir saistīts ar atsevišķām noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas fāzēm, kas tiek īstenotas neformālajā ekonomikas sektorā, līdz ar to šādi darījumi netiek iekļauti oficiālajā monetārajā un finanšu statistikā, tādējādi sniedzot maldinošu informāciju politikas veidotājiem⁵. Līdzīgu problēmu, kas noved pie tā paša rezultāta, apraksta austriešu profesori Šneiders (*F.Schneider*) un Vindišbauere (*U.Windischbauer*), uzsverot kā ekonomiska rakstura draudu kļūdas ekonomiskajās politikās, kas rodas mākslīgi ietekmētu finanšu sektoru

¹ Bartlett B.L., *The Negative Effects of Money Laundering on Economic Development*, International Economics Group, 2002, page 22

² UNDP, *Corruption and Good Governance*, Discussion Paper 3, 1997, page 35

http://mirror.undp.org/magnet/docs/efa/corruption3/o_UN-07bintro.pdf

³ Bartlett B.L., *The Negative Effects of Money Laundering on Economic Development*, International Economics Group, 2002, page 23

⁴ McDowell J., Novis G., *The Consequences of Money Laundering and Financial Crime*, Bureau of International Narcotics and Law Enforcement Affairs, US Department of State, 2001, page 3

⁵ Bartlett B.L., *The Negative Effects of Money Laundering on Economic Development*, International Economics Group, 2002, page 23

rezultātu dēļ. Apjomīgi netīras skaidras naudas pieplūdumi attiecīgajās ekonomikas jomās, kas ir naudas atmazgātājiem īpaši piemērotas un ērtas, rada makroekonomiskas grūtības gan valstīm, kurās tie notiek, gan arī tām, no kurām tie nāk. Šādas neloģiskas kapitāla kustības rezultātā rodas viltus pieprasījumu un attiecīgās institūcijas reaģē uz šo jauno pieprasījumu, veicot atbilstošas korekcijas ekonomikas politikā vai arī pretēji, izkropļotas informācijas dēļ, politikas īstenotāji atliek valstij vitāli svarīgu lēmumu pieņemšanu uz vēlāku laiku, tādējādi faktiski vēl vairāk pasliktinot jau esošo situāciju¹.

Ir vēl kāda problēma, ar ko saskaras reālais sektors, proti, tā dēvētais „infekcijas efekts” (angļu val.- *contagion effect*). Tas izpaužas finansiāla rakstura problēmu pārvešanā no vienas jurisdikcijas uz citu, un tās pamatā ir pieņēmums, ka jebkāda problēma, kas radījusi likviditātes problēmas vienā finanšu iestādē vai sistēmā tikpat labi var vēl nepamanīta pastāvēt arī jebkurā citā finanšu iestādē vai sistēmā². Pasaules Bankas eksperti norāda, ka tas ir saistāms ar globalizācijas attīstības radītajām iespējām brīvai kapitāla kustībai, līdz ar to, piemēram, kāda finanšu subjekta grūtības salīdzinoši viegli var tikt pārnestas ģeogrāfiskā plāksnē citam finanšu centram. Tādējādi nacionālai problēmai piešķirot globālu raksturu³.

Ārējais sektors. Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācija deformē kapitāla un tirdzniecības plūsmas. Negodīgā ceļā iegūts kapitāls ir ļoti nepastāvīgs un var tikt izvests no valsts jebkurā brīdī, kas savukārt noved pie produktivitātes jaudas krituma, nodokļu bāzes samazināšanās, kā arī kontroles pār monetārajiem agregātiem iedragāšanas⁴. Tas viss ievērojami palielina uz iedzīvotāju pleciem uzlikto nastu un, protams, apgrūtina arī politikas veidošanu un sabiedrības atbalsta gūšanu. Lai gan naudas atmazgāšana ir viens no galvenajiem noziedzīgā kapitāla plūsmu elementiem attīstības valstīs, ironiskā kārtā tās apkarošana neizraisa nozīmīgu kapitāla aizplūdi⁵. Būtībā tas norāda uz acīmredzami nepietiekamo noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas apkarošanu un noziedznieku ārkārtīgi augsto elastību pret apstākļu maiņu.

Kā jau tika minēts reālā sektora apskatā, naudas atmazgāšana palielina iekšējo noziedzības un korupcijas līmeni. Tas, savukārt, pilnīgi saprotami atbaida investorus no līdzekļu ieguldīšanas šādā valstī, vai arī sadarbības uzsākšanai ar to. Šeit var vilkt paralēles ar

¹ Schneider F., Windischbauer U., *Money Laundering: Some Facts*, Springer Science+Business Media LLC, 2008, page 402

² Bartlett B.L., *The Negative Effects of Money Laundering on Economic Development*, International Economics Group, 2002, page 24

³ <http://www.worldbank.org/fandd/english/pdfs/0397/0110397.pdf>

⁴ Bartlett B.L., *The Negative Effects of Money Laundering on Economic Development*, International Economics Group, 2002, page 24

⁵ turpat

naudas atmazgāšanas ietekmi uz finanšu sektoru, kur, iestājoties, reputācijas riskam, praktiski tiek zaudētas turpmākas darbības iespējas¹. Investoru, sadarbības partneru un, protams, arī iedzīvotāju uzticība ir vitāls faktors jebkuras finanšu iestādes, ekonomikas un arī valsts pastāvēšanai. Neviena nācija mūsdienās vairs nevar atļauties aptraipīt savu reputāciju, it īpaši ar aizdomām par saistību ar noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju. Ja tirgus nonāk krimināla kapitāla kontrolē, tiek zaudēta tirgus dalībnieku uzticība², līdz ar to nenovēršami novedot pie attīstības un ekonomiskās izaugsmes samazināšanās, kā arī pastiprinātas intereses no citu starptautisku kriminālu organizāciju puses, kas ar savu apšaubāmo reputāciju un īstermiņa mērķiem noteikti nebūtu vēlamo viesu sarakstā. Situāciju pasliktinās arī iedzīvotāju uzticības zudums valstij un likuma spēkam, tādējādi palielinot noziedzības līmeni un nodokļu nemaksāšanas īpatsvaru³, tā rezultātā faktiski notiek negodīga nodokļu sloga pārdale, lielāko daļu uzliekot uz godprātīgo nodokļu maksātāju pleciem⁴. Tādējādi tiek vienlaicīgi gan pasliktināta pārējo tirgus dalībnieku konkurētspēja, gan arī pazemināta to peļņas norma. Arī valsts katrā ziņā nav ieguvēja šādā situācijā. Bez tam, ja reiz valsts finanšu reputācija ir iedragāta, atjaunot to ir ārkārtīgi sarežģīti un tas prasa lielus valsts līdzekļu ieguldījumus.

Neskatoties uz augstāk minētajiem draudiem, ar ko valsts saskaras naudas atmazgāšanas aspektā, ir valstis, kas brīvprātīgi izvēlas piesaistīt šādas noziedzīgu līdzekļu plūsmas, kļūstot par tā dēvētajiem *ārzonu finanšu centriem* (*Off-shore Financial Centers*). Pēdējo divu desmitgadu laikā ir vērojama tendence - mazās valstiņas un teritorijas veido ārzonu finanšu centru kā vienu (bieži vien galveno) no valdības ekonomiskās attīstības stratēģijas elementiem, uzskatot to par līdzekļi savu ekonomisko trūkumu apiešanai⁵. Katrā ziņā arī šīs valstis nenovēršami saskaras ar lielām grūtībām, kas ir ļoti cieši saistītas ar tās ietvaros īstenoto politiku. Tā, piemēram, Panama, būdama viena no izmantotākajiem ārzonu finanšu centriem, pieļāva tik lielus noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas apjomus savā teritorijā, ka visu tās finanšu sistēmu uzskatīja par pilnīgi korumpētu. Rezultātā praktiski viss ārzemju kapitāls tika no tās izvests pat vēl pirms ASV varas iestādes paspēja piemērot tai attiecīgas

¹ McDowell J., Novis G., The Consequences of Money Laundering and Financial Crime, Bureau of International Narcotics and Law Enforcement Affairs, US Department of State, 2001, page 3

² Duyne P., Groenhuijsen M., Schudelaro A., Balancing Financial Threats and Legal Interests in Money Laundering Policy, Crime Law & Social Change, Vol.43, 2005, page 124

³ Bowden S., Money Laundering Kew Issues and Possible Action, Commonwealth Secretariat, British Treasury, 1997, page 9

⁴ Schneider F., Windischbauer U., Money Laundering: Some Facts, Springer Science+Business Media LLC, 2008, page 402

⁵ Abbott J., Treasure Island or Desert Island? Offshore Finance and Economic Development in Small Island Economies: the Case of Labuan, Development Policy Review, Vol.18, Issue 2, 2000, page 157

sankcijas. Galu galā pat narkotiku izplatītāji sāka Panamu uzskatīt par valsti ar sliktu slavu un neuzticamu finanšu centru¹.

Noslēdzot šo nodaļu, jāsaprot, ka kopumā noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācija pasaules sabiedrībai izvirza sarežģītu un visnotaļ dinamisku izaicinājumu. Naudas atmazgāšanas globālais raksturs pieprasa tikpat globālus standartus un starptautiska līmeņa sadarbību, lai samazinātu noziedznieku iespējas legalizēt savus nelegālos līdzekļus un turpināt savas noziedzīgās darbības.

¹ Bartlett B.L., The Negative Effects of Money Laundering on Economic Development, International Economics Group, 2002, page 32

2. NOZIEDZĪGI IEGŪTU LĪDZEKĻU LEGALIZĀCIJAS NOVĒRŠANA

2.1. Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novērtēšanas metodes

Starptautiskajā vidē ir vērojams uztraukums par noziedzīgi iegūto līdzekļu brīvu pieejamību. Tas balstās ne tikai uz to, ka noziegumiem nebūtu jāatmaksājas (no angļu val. – *crime should not pay*)¹. Daudz plašāku pamatu uztraukumam sniedz noziedzīgās naudas apjoms un rezultējošā potenciālā ievietošana legālā ekonomikā ar visām no tā izrietošajām un iepriekšējā nodaļā jau analizētajām sekām. Tomēr, spriest par problēmas nopietnību un demonstrēt tās patiesos apmērus, ir divas dažādas lietas. Jebkurš noziegums ir nopietna problēma, ar kuru jācīnās, un ir salīdzinoši viegli pieteikt „kārtējo” karu noziedzībai, kas, protams, ir apsveicami, taču parādīt sabiedrībai tās patiesos apjomus, kādā mērā tā grauj sabiedrību, ir ļoti sarežģīts uzdevums. Tieši tāpēc šī nodaļa būs veltīta noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novērtēšanas iespēju un metožu apskatam.

Precīzi novērtēt naudas atmazgāšanas apjomus kādā atsevišķā valstī vai globālā mērogā praktiski nav iespējams. Tieši tāpēc zinātniskajā literatūrā ir salīdzinoši ļoti reti sastopami pētījumi par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas apjomu noteikšanu. Faktiski, joprojām nevienam nav izdevies noteikt, cik daudz naudas izplūst cauri finanšu sistēmai ar mērķi legalizēt to un slēpt tās noziedzīgo izcelsmi. Finanšu iestādēm trūkst gan stimulu, gan instrumentu, lai aprēķinātu atmazgātās naudas apjomus to kontos, tieši tāpēc pastāv uzskats, ka precīzi dati tā arī netiks iegūti, neskatoties uz straujo tehnoloģiju attīstību un to piedāvātajām iespējām².

Bez jau pašsaprotamās naudas atmazgāšanas slepenības, ir vairāki faktori, kas vēl vairāk apgrūtina potenciālo aprēķinu veikšanu. Pirmkārt, var minēt noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas **konceptiju**³. Problēmas būtība ir tā, ka pastāv atšķirīgas koncepcijas par pašu naudas atmazgāšanu, līdz ar to ir neizbēgamas atšķirības arī tās mērījumos. Tā, piemēram, vēl savas darbības sākumā starptautiskā organizācija FATF, kas tika izveidota tieši cīņai ar naudas atmazgāšanu, ļoti strikti pieturējās pie koncepcijas, kas ietvēra sevī tikai ar narkotisko vielu izplatīšanu saistītos noziegumus. Tādējādi nenoliedzami, aprēķinos netiek iekļauti visi pārējie naudas atmazgāšanas predikatīvie noziegumi. Otra iespēja, kas noved pie pretēja rakstura sekām, ir legalizācijas koncepcija, kas aptver tās darbības, kas ir vērstas uz līdzekļu

¹ Duyne P., Money-Laundering: Estimates in Fog, The Journal of Asset Protection and Financial Crime, Vol.3, No.1, Emerald Backfiles, 2007, page 58

² Reuter P., Truman M., Chasing Dirty Money: The Fight Against Money Laundering, Institute for International Economics, 2004, page 9

³ Duyne P., Money-Laundering: Estimates in Fog, The Journal of Asset Protection and Financial Crime, Vol.3, No.1, Emerald Backfiles, 2007, page 59

izcelsmes avota slēpšanu. Šajā gadījumā tiek būtiski paplašināts pētījuma objektu spektrs, jo spēkā stājas nosacījums, ka līdzekļu izcelsmes avots var arī nebūt noziedzīga rakstura¹. Respektīvi, tiek iekļauti arī legālā, bet neoficiālā darbā gūti līdzekļi, kuru izcelsme tiek slēpta, bet tās pamatā nav nozieguma. Būtībā šajā brīdī noziedzīgajai melnajai vai paralēlajai ekonomikai tiek piejaukta klāt arī pelēkā, kas pēc savas būtības ir zināmā mērā pozitīva, jo rada papildus pievienoto vērtību valsts iekšzemes kopproduktam².

Otrs faktors, kas ievērojami apgrūtina noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas apjomu noteikšanu ir **ģeogrāfiskā norobežošana**³. Dāņu profesors Petrus C. van Duyne, skaidrojot šī faktora ietekmi uz aprēķiniem, sāk ar atbildi uz jautājumu, ko mēs saprastu ar konkrētu skaitli, piemēram, ja kāds pateiktu, ka ir aprēķinājis legalizētās naudas apjomus un tā ir 10, 20 vai 100 miljardi naudas vienību? Balstoties uz vispārīgo NILL definīciju, tas nozīmētu, ka šāds apjoms noziedzīgas izcelsmes līdzekļu ir iepludināts kādas konkrētas valsts oficiālajā ekonomikā. Tomēr šajā skaitlī nebūtu iekļauti tie izdevumi, kas tiek segti skaidrā naudā, piemēram, maksājumi miesassargiem, noziedzīgām organizācijām, biznesa uzturēšanai u.tml. Skaidras naudas izmantošana ir noziedzniekiem izdevīga un netiek fiksēta tiktāl, kamēr tā netiek izmantota likumīgiem ieguldījumiem, jo šādos gadījumos naudai ir jābūt jau legalizētai. Pievēršoties naudas atmazgāšanas apjomiem kādā konkrētā valstī, jau minētais dāņu profesors norāda, ka, lai ierobežotu legalizācijas novērtēšanu vienas konkrētas valsts robežās, ir jāizpildās virknei nosacījumu – valstij ir jākontrolē attiecīgie finanšu instrumenti: pirmkārt, tie ir „legālie” uzņēmumi, kas darbojas ar lieliem skaidras naudas apjomiem (krogī, spēļu zāles); un otrkārt – tirgi, kam raksturīgas brīvas spekulācijas iespējas un ienākumi netiek aplikti ar nodokļiem (nekustamā īpašuma tirgus, paralēlais jeb vērtspapīru tirgus). Tomēr arī „spekulatīvas peļņas” nolūkiem, piemēram, nekustamā īpašuma tirgū ir nepieciešams starta kapitāls, un tam nu ir jābūt pierādāmi legāli nopelnītam. Šai sakarā bieži vien „netīrās naudas” īpašnieki nevēlas rādīt sevi kā šīs naudas ieguvēju un it īpaši jau nevēlas rādīt savu mītnes zemi, kā šīs naudas iegūšanas vietu, lai nepiesaistītu nevēlamu vietējo varas iestāžu uzmanību. Šādā situācijā iespēja izmantot ārzemes ir visnotaļ vilinoša. Īpaši izdevīgas šādam nolūkam ir Karību un Klusā okeāna salas, jo tajās esošā likumdošana bieži vien pat vietējām iestādēm neļauj noteikt patiesos kontu īpašniekus un labuma guvējus. Tā, piemēram,

¹ Duyne P., Money-Laundering: Estimates in Fog, The Journal of Asset Protection and Financial Crime, Vol.3, No.1, Emerald Backfiles, 2007, page 59

² Orlovska A., Atsevišķi ģeogrāfiskie ekonomikas aspekti Latvijā, Latvijas Universitātes raksti, 671. sēj. Ekonomika, III, 2004., 257.lpp

³ Duyne P., Money-Laundering: Estimates in Fog, The Journal of Asset Protection and Financial Crime, Vol.3, No.1, Emerald Backfiles, 2007, page 60

BBC ziņo, ka Nauru ir tikai daži tūkstoši iedzīvotāju, bet veseli 400 reģistrētu banku¹. Protams, tās nav tikai mazas saliņas Klusā okeāna ūdeņos, kas ir piemērotas līdzekļu izcelsmes avota un patiesā labuma guvēja slēpšanai, visnotaļ plašs un attīstīts ārzonu bizness ir tādās pasaules lielpilsētās kā Londona, Ņujorka, Tokija, Parīze un, protams, arī Šveices banku sistēmas pievilcīgums ir visnotaļ plaši pazīstams.

Norobežojums laikā ir trešais elements, kas rada grūtības noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas apjomu aprēķinos. Naudas atmazgāšanu ir ļoti grūti ierobežot kādā noteiktā laika periodā, jo nepieciešamība pēc tās rodas nevis brīdī, kad tiek saņemti ienākumi no noziedzīgās darbības, bet gan brīdī, kad rodas nepieciešamība šos līdzekļus izmantot².

Tomēr, neskatoties uz augstāk apskatītajiem ierobežojumiem naudas atmazgāšanas pētīšanai, zinātnieki ir atzinuši par derīgām atsevišķas metodes, kas sniedz vismaz aptuvenus priekšstatus par tās apjomiem. Atkarībā no pētījumos izmantotajiem datiem, naudas atmazgāšanas novērtēšanas metodes var iedalīt mikroekonomiskajās un makroekonomiskajās, kur pēdējās norāda uz aptuvenu legalizācijas augšējo robežu, savukārt mikroekonomiskās – uz zemāko jeb apakšējo robežu³. Lai gan pastāv arī šo metožu iedalījums tiešajās un netiešajās⁴, to būtība pilnībā sakrīt ar jau minēto iedalījumu, tāpēc autore uzskata, ka šajā kontekstā var aprobežoties ar tiešo metožu pielīdzināšanu makroekonomiskajām un attiecīgi netiešo metožu pielīdzināšanu mikroekonomiskajām.

2.1.1. Makroekonomiskās aprēķinu metodes

Makroekonomisko aprēķinu pamatā ir uzskats, ka ikviens ienākums, par kuru nav maksāts nodoklis, kādreiz būs jālegalizē. Līdz ar to pieprasījums pēc naudas atmazgāšanas ir saistīts ar tā saucamās pazemes (angļu val.-*underground*) ekonomikas monetāro komponenti⁵. Tā aprēķināšanai gan ēnu ekonomikas, gan noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas aspektā tiek pielietota tā dēvētā *naudas pieprasījuma metode*.

¹ An A-Z of Money Laundering, BBC News, 2002, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/1871437.stm>

² Duynes P., Money-Laundering: Estimates in Fog, The Journal of Asset Protection and Financial Crime, Vol.3, No.1, Emerald Backfiles, 2007, page 61

³ Reuter P., Truman M., Chasing Dirty Money: The Fight Against Money Laundering, Institute for International Economics, 2004, page 10

⁴ Schneider F., Windischbauer U., Money Laundering: Some Facts, Springer Science+Business Media LLC, 2008, page 397

⁵ Reuter P., Truman M., Chasing Dirty Money: The Fight Against Money Laundering, Institute for International Economics, 2004, page 10

Pirmais solis ir novērtēt naudas pieprasījuma funkciju konkrētā valstī. Par atkarīgo mainīgo šajā gadījumā tiek noteikts naudas uzkrājumu īpatsvars naudas piedāvājumā, par pārējiem analīzes elementiem tiek izvēlēti:

- nodokļu likmes (augstākas nodokļu likmes veicina naudas izmantošanu, lai izvairītos no tiem);
- algu un darba samaksu īpatsvars iedzīvotāju ienākumos (šie ienākumu veidi biežāk nekā citi tiek maksāti skaidrā naudā);
- procentu likmes (kā iespējamās izmaksas naudas turēšanai);
- reālais iedzīvotāju vidējais ienākums (kā finanšu infrastruktūras rādītājs, urbanizācijas un mobilitātes līmenis; jo augstāks līmenis, jo mazāka skaidras naudas izmantošana)¹.

Otrais solis, kas balstās uz naudas piedāvājuma aprēķiniem, palīdz katram gadam noteikt turētās (uzkrātās) naudas līmeni pie zemākā iespējamā vai pilnīga beznodokļu līmeņa. Starpība starp šo aprēķināto skaitli un faktisko uzkrātās naudas apjomu tad tiek attiecīgi piemērota visai ēnu ekonomikai pie nulles nodokļiem (beznodokļu līmeņa) vai attiecīgi tās pieaugumam, kopš tā gada, kad nodokļi bija zemākajā iespējamā līmenī.

Pieņemot, ka naudas ieņēmumu apgrozījuma ātrums pazemes ekonomikā ir vienā līmenī ar legālo (oficiālo) ekonomiku, trešais solis izskaitļo attiecīgi ēnu (pagrīdes) ekonomikas apjomu vai tās pieauguma izmaiņas².

Šī pieeja būtībā sniedz tikai zināmu ieskatu ēnu ekonomikas apmēros, un tā ir balstīta uz skaidras naudas darījumiem un ir atkarīga no nodokļu līmeņa, kā arī no tā izrietošā nodokļu nemaksāšanas līmeņa. Lai gan šī metode novērtē ēnu ekonomikas apjomu, zinātnieki Pīters Reuters (*P.Reuter*) un Edvīns Trūmens (*E.Truman*)³ norāda, ka tā ir derīga arī noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas augšējās robežas noteikšanai. Uzskatāmi to parāda šī darba pirmajā nodaļā jau minētā (skat. 1.1.tab.), tomēr šajā kontekstā nedaudz detalizēta ēnu ekonomikas klasifikācijas tabula (skat. 2.1.tab.). Pēdējai tabulai bez jau iepriekš minētajām darījumu tiesiskuma un naudas klātbūtnes dimensijām klāt ir nākusi trešā – nodokļi, respektīvi, legālie darījumi tiek papildus iedalīti, atkarībā no nodokļu nemaksāšanas „smaguma” – tā var būt izvairīšanās no nodokļu maksāšanas vai ne tik kaitīgā nodokļu apiešana.

¹ Reuter P., Truman M., Chasing Dirty Money: The Fight Against Money Laundering, Institute for International Economics, 2004, page 11

² turpat, page 12

³ turpat, page 12

Vērtējot ēnu ekonomikas darījumu klasifikāciju no piemērotības NILL novērtēšanai, jāsecina, ka ārpustirgus jeb bez-naudas darījumi pēc savas definīcijas nevar tikt mērīti pēc naudas pieprasījuma metodes, jo tajos iztrūkst aprēķinu galvenā elementa – naudas klātbūtnes. Darījumu tiesiskuma princips, respektīvi, iedalījums legālos un nelegālos darījumos, tiek vērtēts tieši no nodokļu dimensijas aspekta. Proti, pieņemot, ka par nelegāliem darījumiem nodokļi netiek maksāti, tad tieši ēnu ekonomikas nelegālo un legālo naudas (tirgus) darījumu kopsumma tiek uzskatīta par naudas atmazgāšanas pamatlīcēju tās plašākajā izpratnē¹.

2.1.tabula

Ēnu ekonomikas darījumu klasifikācija²

	Tirgus (Naudas) darījumi		Ārpustirgus (Bez-naudas) darījumi	
Nelegālie darījumi	Tirdzniecība: zagtas mantas, narkotikas, tabaka, alkohols, dārgakmeņi, eksotiski dzīvnieki, kā arī prostitūcija, azartspēļu organizēšana, kontrabanda, krāpšanās un pirātisms		Barters: zagtas mantas, narkotikas, tabaka, alkohols, u.c. Narkotisko vielu izgatavošana vai audzēšana savām vajadzībām. Zagšana pašu vajadzībām	
Legālie darījumi	Izvairšanās no nodokļu maksāšanas	Nodokļu apiešana	Izvairšanās no nodokļu maksāšanas	Nodokļu apiešana
	Pašnodarbināto personu ienākumu, algu, labumu, kapitāla pieaugumu, dividenžu nedeklarēšana; izvairšanās no nodokļu nomaksas	Darbinieku atlaides, papildatlīdzība	Legālu pakalpojumu un preču barters	Pašu roku darbs, kaimiņu palīdzība

Līdzīgu jau apskatītajai naudas pieprasījuma metodei piedāvā dāņu profesors Van Duyne. Viņa pētītā *naudas plūsmas metode* arī ļoti cieši sasaucas ar neformālo jeb ēnu ekonomiku, nosakot, ka, neskatoties uz darījumos izmantoto preču tiesiskumu, būtiskākais ir to slēpšana no attiecīgajām kontroles iestādēm³. Būtiskākā atšķirība starp šīm metodēm ir tā, ka dāņu profesors norāda uz proporciju starp darījumos gūtajiem ienākumiem, proti, viņš norāda, ka daļa no šiem ienākumiem paliek pazemes jeb akvārija ekonomikā. Pēdējā tiek skaidrota kā daļēji slēgta ekonomika, kuras ietvaros nauda cirkulē starp kriminālajām

¹ Reuter P., Truman M., Chasing Dirty Money: The Fight Against Money Laundering, Institute for International Economics, 2004, page 13

² turpat, page 12

³ Duyne P., Money-Laundering: Estimates in Fog, The Journal of Asset Protection and Financial Crime, Vol.3, No.1, Emerald Backfiles, 2007, page 63

brālībām¹. Pārējā daļa tiek pakļauta legalizācijas procesam un iepludināta legālajā ekonomikā. Tās aprēķināšanas ekonometriskās metodes ir ļoti dažādas un to rezultāti krasi atšķiras dēļ to pamatā esošajiem pieņēmumiem un atšķirīgajām definīcijām². Piemēram, viens no izplatītākajiem nosaka, ka visi nelegālie darījumi tiek veikti tikai skaidrā naudā. Protams, šo pieņēmumu ir viegli apgāzt un arī raksta autors pats savos pētījumos to ir izdarījis. Neskatoties uz to, šiem pieņēmumiem ir būtiska ierobežojoša funkcija, kas ļauj pētīt atsevišķas ēnu ekonomikas un ar to saistītās naudas atmazgāšanas jomas.

Bez jau minētajiem ierobežojumiem, kas izriet no aprēķinu pamatā esošajiem pieņēmumiem, dāņu profesors Van Duyne norāda vēl uz citiem naudas plūsmas pieejas trūkumiem. Pirmkārt, tiek uzsvērts, ka noziedzīgās tirdzniecības un tās rezultātā gūto labumu apjomus var iekļaut aprēķinos, ja tās rezultējas darījumos ar oficiālo ekonomiku. Respektīvi, tā darījumu daļa, kas tiek novirzīta tā dēvētās akvārija ekonomikas uzturēšanai netiek iekļauta aprēķinos, jo netiek pakļauta legalizācijas procesam. Otrkārt, tiek uzsvērtas grūtības noteikt ēnu ekonomikas pāreju noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijā³. Jau saistībā ar iepriekšējo trūkumu tika minēts, ka legalizācijai ir pakļauta tikai tā daļa no visas ēnu ekonomikas, kas ir paredzēta darījumiem ar oficiālo ekonomiku. Autore uzskata, ka šis ir ļoti būtisks trūkums, kas būtībā ir raksturīgs ne tikai šai konkrētajai metodei, bet naudas atmazgāšanas aprēķiniem kopumā. Kā jau tika minēts nodaļas sākumā, makroekonomisko aprēķinu mērķis ir noteikt legalizācijas augšējo robežu, tomēr ņemot vērā iepriekš minēto, ir skaidrs, ka tā nebūs precīza, jo no vienas puses to paaugstina aprēķinos ietvertā ēnu ekonomikas daļa, kas netiek novirzīta legalizācijas procesam, no otras puses, to pazemina datu nepieejamība par ēnu ekonomikas patiesajiem apmēriem.

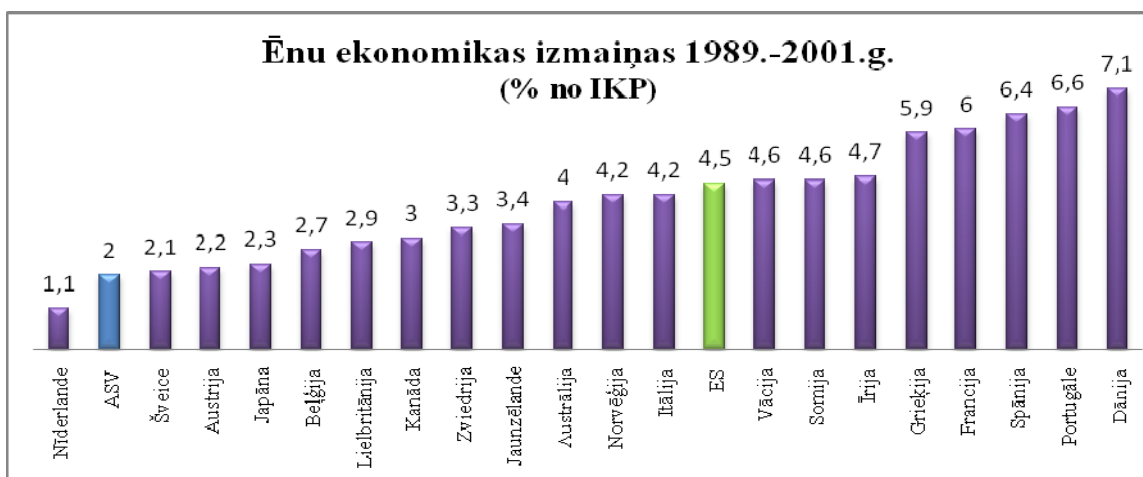
Zinātnieki Pīters Reuters (*P.Reuter*) un Edvīns Trūmens (*E.Truman*), ir veikuši ēnu ekonomikas aprēķinus OECD valstīs laika posmā no 1989. Līdz 2001.gadam⁴, balstoties tieši uz makroekonomiskajām metodēm (skat.1.pielik.). Uzskatāmības labad autore ir izvēlējusies vizuāli attēlot tikai ēnu ekonomikas procentuālās izmaiņas attiecībā pret valstu IKP laika posmā starp 1989. un 2001. gadu (skat.att.2.1.), par pamatu ņemot augstāk minēto autoru aprēķinu rezultātu datus.

¹ Duyne P., Money-Laundering: Estimates in Fog, The Journal of Asset Protection and Financial Crime, Vol.3, No.1, Emerald Backfiles, 2007, page 73

² Schneider F., Windischbauer U., Money Laundering: Some Facts, Springer Science+Business Media LLC, 2008, page 397

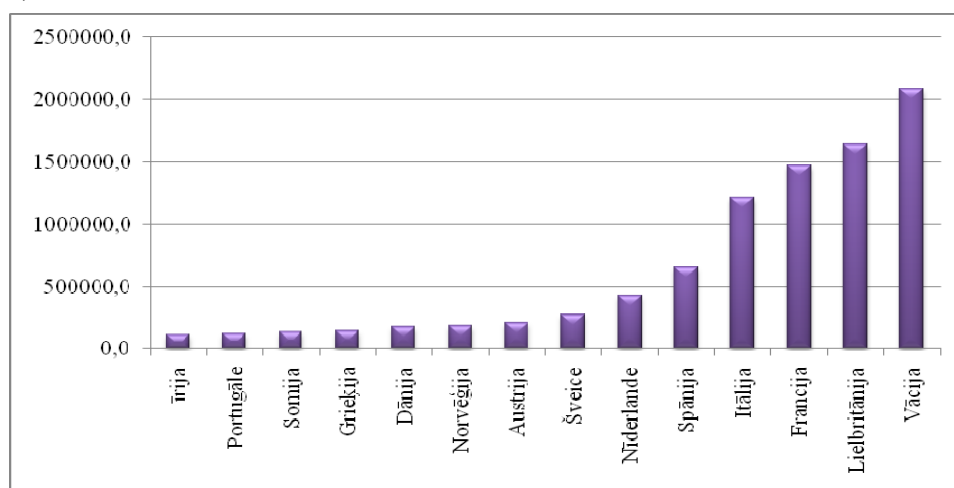
³ Duyne P., Money-Laundering: Estimates in Fog, The Journal of Asset Protection and Financial Crime, Vol.3, No.1, Emerald Backfiles, 2007, page 65

⁴ Reuter P., Truman M., Chasing Dirty Money: The Fight Against Money Laundering, Institute for International Economics, 2004, page 12



2.1. att., Ēnu ekonomikas procentuālās attiecības pret IKP izmaiņām laika posmā no 1989.gadam līdz 2001.gadam¹

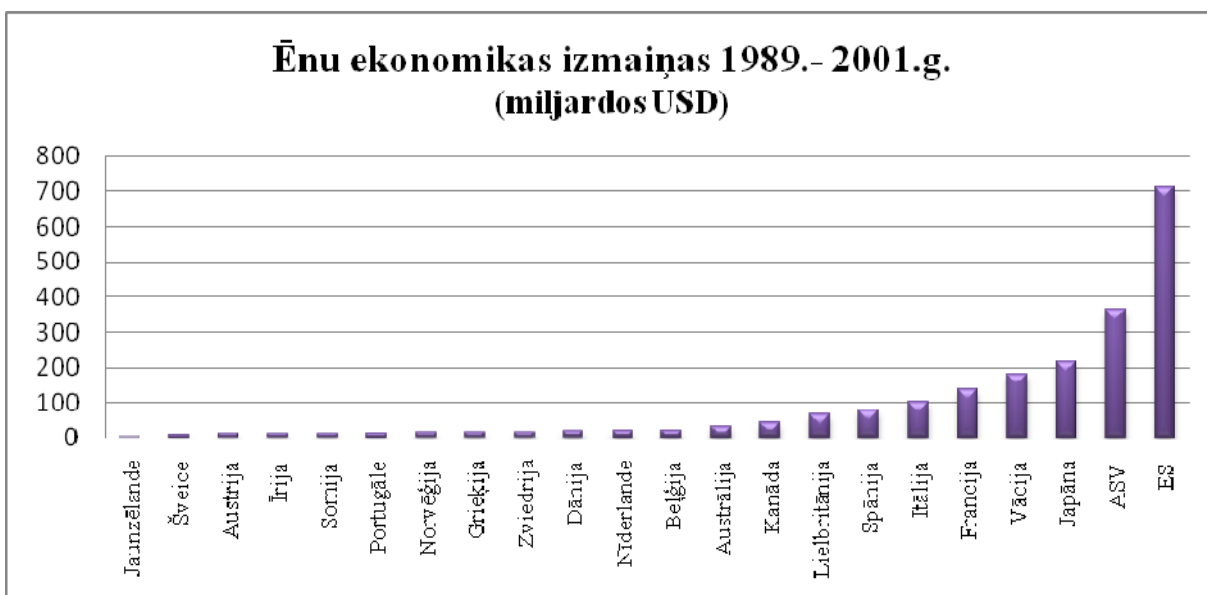
Kā redzams 2.1. attēlā, vismazākais ēnu ekonomikas īpatsvara pieaugums ir bijis Nīderlandē par 1,1 procentpunktu, savukārt līdere ir Dānija ar kāpumu par 7,1 procentpunktu. Eiropas Savienības dalībvalstu rādītājs 4,5 ir virs vidējā (3,9 procentpunkti), savukārt ASV ar pieaugumu 2 procentpunktu apmērā ierindojas aiz Nīderlandes ar otro zemāko ēnu ekonomikas pieauguma rādītāju. Protams, absolūtos skaitļos situācija kardināli mainās (skat.2.3. att.), tomēr nemainīgs paliek Eiropas Savienības dalībvalstu pārsvars pār ASV. Bez jau minētajām, 100 miljardu ASV dolāru atzīmi ir pārsniegušas arī Japāna, Vācija, Francija un Itālija. Tas ir likumsakarīgi, jo arī šo lielvalstu ekonomikas ir bijušas lielākas par pārējām (skat.att.2.2.).



2.2.att., Eiropas valstu IKP tirgus cenās (miljoni EUR)²

¹ Reuter P., Truman M., Chasing Dirty Money: The Fight Against Money Laundering, Institute for International Economics, 2004, page 12

² Avots: Eurostat dati <http://ec.europa.eu/eurostat>



2.3. att., Ēņu ekonomikas pieaugums laika posmā no 1989.gadam līdz 2001.gadam (miljardos ASV dolāru)¹

Naudas plūsmas un naudas pieprasījuma metodes var izgaismot vienīgi to ēņu ekonomikas daļu, kas attiecas uz darījumiem ar skaidru naudu. Bez tam, nav iespējams pierādīt, ka viss šis skaidrās naudas apjoms tiks legalizēts un iepludināts oficiālajā ekonomikā.

2.1.2. Mikroekonomiskās aprēķinu metodes

Mikroekonomiskā pieeja noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novērtēšanai savā ziņā papildina makroekonomiskās metodes. Tās galvenais uzdevums ir pētīt naudas atmazgāšanas pamatā esošo predikatīvo noziegumu ieņēmumus. Parasti šajos pētījumos neiekļauj neformālās ekonomikas aktivitātes, kas, būdamas pilnīgi legālas, tiek slēptas no kontroles iestādēm, lai apietu nodokļu maksāšanu². Galvenā problēma šo aprēķinu veikšanai ir saistīta ar datu pieejamību un kvalitāti. Ņemot vērā to, ka datu ievākšana notiek tiešā veidā, respektīvi, veicot aptaujas, un izmantojot uzņēmumu sagatavotos gada pārskatus³, ir pamatotas šaubas par datu patiesumu un līdz ar to arī derīgumu turpmākai analīzei un secinājumu izdarīšanai.

¹ Schneider F., Windischbauer U., Money Laundering: Some Facts, Springer Science+Business Media LLC, 2008, page 397

² Reuter P., Truman M., Chasing Dirty Money: The Fight Against Money Laundering, Institute for International Economics, 2004, page 19

³ Orlovska A., Atsevišķi ēņu ekonomikas aspekti Latvijā, Latvijas Universitātes raksti, 671. sēj. Ekonomika, III, 2004., 257. lpp

Viens no pirmajiem šāda veida aprēķiniem tika veikts 1970-tajos gados, kad divi zinātnieki K.Simons (*C.Simon*) un A.Vaite (*A.Witte*) sagatavoja pārskatu par ieņēmumiem no prostitūcijas. Viņi sāka ar prostitūcijas gadījumu noskaidrošanu, lai aprēķinātu prostitūcijas aktu skaitu, ko viena pilna laika prostitūta varētu veikt gada laikā. Šo kalkulāciju rezultātā tika iegūts rādītājs robežās no 80 000 līdz 500 000 pilna laika prostitūtām. Pievienojot klāt aptuvenos vienas prostitūtas gada ienākumus, rezultātā tiek iegūts ļoti aptuvenš rādītājs par ienākumu apjomu no prostitūcijas ¹.

Katrai noziedzības nozarei ir arī sava specifika un ietekme uz pieejamo datu kvalitāti, proti, informācija par laupīšanas guvumiem visdrīzāk ir pārspīlēta, jo balstās uz nozagto mantu ziņoto vērtību. Šādos gadījumos risks ir saistīts ar to, ka upuri ir ieinteresēti pēc iespējas palielināt nozagto lietu vērtību, lai saņemtu augstāku apdrošināšanas prēmiju. Bez tam arī nozagtās preces pārdošana nenotiek pēc tās tirgus vērtības, bet gan ir daudz zemāka (20 līdz 30% no tirgus vērtības²) un atkarīga no tālākpārdošanas iespējām jeb preces likviditātes. Pat aprēķinos par narkotisko vielu izplatīšanas noziegumiem, kas ir viena no visvairāk pētītajām noziedzīgo nodarījumu jomām, ir noteikti ļoti plaši ticamības intervāli.

Narkotisko vielu izplatīšanas nozarei ir ļoti būtiska loma noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novērtēšanā. Par to liecina, pirmkārt, pirmajā nodaļā jau minētā naudas atmazgāšanas predikatīvo noziegumu proporcija, kur ar narkotiskajām vielām saistītie noziegumi ieņem godpilno pirmo vietu (skat.att.1.2.). Otrs arguments ir saistīts ar narkotisko vielu tirdzniecības apjomu, kas ir mērāmi no 500 līdz pat 1000 miljardiem ASV dolāru (pielīdzināms 9% no pasaules tirdzniecības apjomu)³. Savā 2008. gada Pasaules Narkotiku Ziņojumā (*World Drug Report*) ANO norāda, ka novērotajā laika posmā 208 miljoni cilvēku, kas ir aptuveni 4,9% no pasaules iedzīvotājiem, ir lietojuši narkotiskās vielas vismaz vienu reizi⁴. Jau šie skaitļi vien norāda uz narkotiku tirgus lielumu un nopietnību, it īpaši ņemot vērā to, ka zināma daļa pasaules iedzīvotāju ir atkarīga no narkotiskām vielām un regulāri tās lieto. Kopējais narkotisko vielu tirgus, piemēram, 2003. gadā tiek vērtēts 322 miljardu ASV dolāru apmērā un tā apjomi faktiski paliek nemainīgi⁵. Ņemot vērā šos augstāk minētos simtus miljardu ASV dolāru, kas galu galā ir jālegalizē pirms to tālākas izmantošanas, un saprotot, ka

¹ Reuter P., Truman M., *Chasing Dirty Money: The Fight Against Money Laundering*, Institute for International Economics, 2004, page 19

² turpat, page 21

³ Schneider F., Windischbauer U., *Money Laundering: Some Facts*, Springer Science+Business Media LLC, 2008, page 391

⁴ UNDOC 2008, page 9, http://www.unodc.org/documents/about-unodc/AR08_WEB.pdf

⁵ Schneider F., Windischbauer U., *Money Laundering: Some Facts*, Springer Science+Business Media LLC, 2008, page 391

šī ir tikai viena daļa no naudas atmazgāšanas predikatīvajiem noziedzīgajiem nodarījumiem, rodas salīdzinoši reālistisks priekšstats par šī fenomena patiesajiem apmēriem.

Turpinot apskatīt noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novērtēšanas mikroekonomiskās metodes un paturot prātā jau pamatoto ar narkotikām saistīto noziegumu būtisko lomu naudas atmazgāšanā, ir pilnīgi likumsakarīgi runāt par FATF pielietotajiem aprēķiniem. Dēvēta par **FATF 10% zelta likumu**¹, šīs metodes pamatā ir apgalvojums, ka policija pārtver tikai 10% no kopējās nelegālās narkotisko vielu tirdzniecības². Asu kritiku šī metode ir izpelnījies no dāņu profesora Van Duyne. Galvenie pārmetumi ir saistīti ar šo 10% izvēles pamatojuma iztrūkumu gan attiecībā uz policijas pārtveramo tirdzniecības apjomu, gan arī uz narkotisko vielu ražošanas izmaksām. Īpašu sašutumu profesors pauž par neskaidrību attiecībā uz to, vai šie 10% tiek ņemti bruto vai neto vērtībā, kā arī pielietotajām narkotisko vielu cenām, proti, FATF metodoloģijā nav skaidri definētas mazumtirdzniecības un „ielas” cenas. Profesors nepiekrīt arī FATF izvēlētajai stratēģijai aprēķinos izvēlēties zemākās robežas, kas būtībā ir saistīts ar šīs metodes kā mikroekonomiskas pieejas galveno uzdevumu, tāpēc autore neuzskata, ka šī kritika ir pamatota. Jo pretējā gadījumā zūd metodes jēga – papildināt nedaudz precīzākos makroekonomiskos aprēķinus.

Svarīgu nosacījumu mikroekonomisko aprēķinu veikšanai atgādina profesori Pīters Reuters (*P.Reuter*) un Edvīns Trūmens (*E.Truman*) – analizējot ieņēmumus no noziedzīgiem nodarījumiem, ir jāpatur prātā divas lietas: pirmkārt, aprēķinos jāizmanto no noziegumiem gūtā tīrā peļņa, respektīvi, no ienākumiem ir jāatņem izdevumi, un otrkārt, nedrīkst aizmirst, ka par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju var runāt tad, ja šī „netīrā” nauda tiek izmantota legālajā sektorā, taču, ja tā cirkulē neoficiālās ekonomikas ietvaros, par naudas atmazgāšanu runāt nevar³.

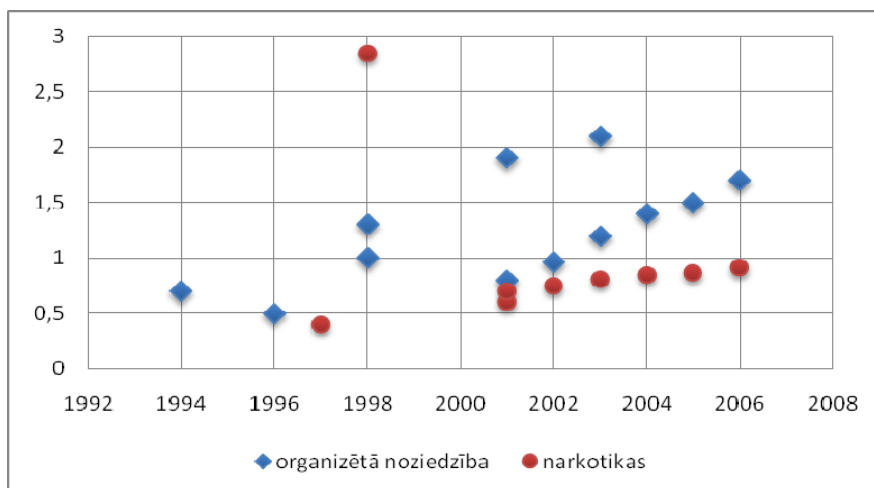
Literatūrā pieejamos noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas aprēķinus, izmantojot mikroekonomiskās metodes, ir apkopojuši Austrijas profesori F.Šneiders (*F.Schneider*) un U.Vindišbauere (*U.Windichbauer*)⁴.

¹ Duyne P., Money-Laundering: Estimates in Fog, The Journal of Asset Protection and Financial Crime, Vol.3, No.1, Emerald Backfiles, 2007, page 69

² Schneider F., Windischbauer U., Money Laundering: Some Facts, Springer Science+Business Media LLC, 2008, page 391

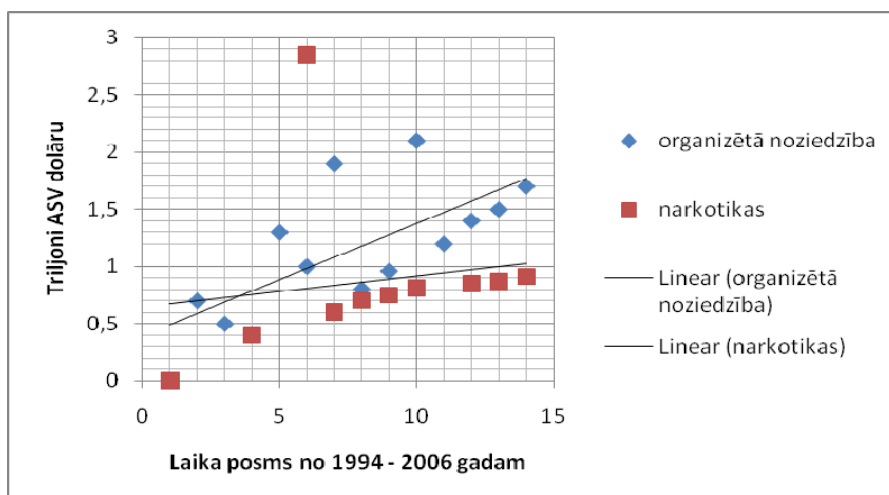
³ Reuter P., Truman M., Chasing Dirty Money: The Fight Against Money Laundering, Institute for International Economics, 2004, page 23

⁴ Schneider F., Windischbauer U., Money Laundering: Some Facts, Springer Science+Business Media LLC, 2008, page 391



2.4.att., Organizētās noziedzības un ar narkotisko vielu izplatīšanu saistīto noziegumu apjomu aprēķini pasaulē laikā no 1994. līdz 2006.gadam, (triljonos ASV dolāru)¹

Attēls 2.4. uzskatāmi parāda, ka skaidras tendences ar narkotikām saistīto noziegumu īpatsvarā pasaules organizētajā noziedzībā sāk iezīmēties tikai pēc 2000.gada. Līdz tam pētījumu rezultāti ir haotiski un zināmā mērā pat apšaubāmi, it īpaši 1998.gadā aprēķinātais ar narkotiskajām vielām saistīto noziegumu apjoms 2,8 triljonu USD apmērā, kas būtiski pārsniedz tā laika aprēķināto organizētās noziedzības kopapjomu pasaulē.



2.5.att., Organizētās noziedzības un ar narkotisko vielu izplatīšanu saistīto noziegumu apjomu aprēķini pasaulē laikā no 1994. līdz 2006.gadam, (triljonos ASV dolāru)²

¹ Schneider F., Windischbauer U., Money Laundering: Some Facts, Springer Science+Business Media LLC, 2008, page 391

² turpat, page 391

Attēlā 2.5. ir iezīmētas lineārās tendences, tādējādi uzskatāmi parādot, ka aprēķinu kvalitāte sākusi uzlaboties faktiski jau pēc 1996.gada un kopš tā laika arvien palielinās starpība starp abiem rādītājiem. Tas norāda uz tendenci – ar narkotisko vielu izplatīšanu saistīto noziegumu īpatsvars organizētās noziedzības apjomā samazinās, respektīvi, pieaug citu noziegumu apjomi. Katrā ziņā aprēķinātais organizētās noziedzības līmenis pasaulē parāda apakšējo robežu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas apjomiem.

Abu metožu (makro un mikro) pielietojuma iespēju analīze būtībā noved pie viena vienīga secinājuma – neviena no tām atsevišķi nav derīga kaut cik precīzai naudas atmazgāšanas apjomu noteikšanai un var tikt izmantotas kombinētā veidā tikai aptuvenas izpratnes veidošanai, kā arī ekonomisko pārmaiņu virzienu novērtēšanai¹. Faktiski to pielietojumu var pamatot tikai noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas fenomena nozīmīguma argumentēšanai, datu kvalitāte neļauj tos izmantot jebkādu novēršanas politiku izstrādei, jo to iedarbības novērtēšana nebūs precīza.

2.2. Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanas instrumenti un to pielietojuma novērtēšana

Nepieciešamību apkarot noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju un novērst tās turpmākas attīstības iespējas visai uzskatāmi pamato darba pirmajā nodaļā minētās naudas atmazgāšanas radītās sekas un draudi. Šī globālā fenomena ierobežošanai ir izveidotas vairākas starptautiskas organizācijas, kas pēta un analizē jau atklātās legalizācijas shēmas, izstrādā aktuālās tipoloģijas un tendences, kā arī, protams, informē par tām sabiedrību, lai valstis varētu pasargāt sevi. Šai informācijai var būt atšķirīgs raksturs, respektīvi, tā var būt gan normatīva, gan rekomendējoša, tādējādi sniedzot valstīm zināmu rīcības brīvību.

2.2.1. Normatīvās bāzes vispārējs raksturojums

Visa normatīvā bāze, neatkarīgi no tās iedalījuma pēc izdevēja (ANO, EP, FATF), rakstura (normatīva, rekomendējoša), hierarhijas (starptautiskā konvencija, likums direktīva, MK noteikumi) vai jomas (krimināltiesiskā, administratīvi tiesiskā, politiskā)², darbojas vienota mērķa labad - novērst un apkarot noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju. Jebkuras valsts iekšējā likumdošana balstās uz starptautisko organizāciju izdotajiem normatīvajiem

¹ Reuter P., Truman M., Chasing Dirty Money: The Fight Against Money Laundering, Institute for International Economics, 2004, page 24

² Lieljuksnis A., Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas apkarošana, SIA "P&ko", Rīga, 2007, 38. lpp.

aktiem. Tajos noteikto minimālo prasību ievērošana parāda valsts vēlmi apkarot naudas atmazgāšanu un ļauj pieskaitīt to tām teritorijām, kas cīnās ar noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju. Tas liecina par valsts drošības un uzticības līmeni, kas ir svarīgs arguments un priekšnoteikums ne tikai ārvalstu investīciju piesaistei, bet arī starptautisko attiecību veidošanai un, protams, valsts ilgtspējīgas attīstības nodrošināšanai.

Ņemot vērā pasaules valstu institucionālo dažādību, nav iespējams izstrādāt vienotu normatīvo bāzi¹, kas derētu visiem. Tieši šī iemesla dēļ, starptautiskā līmenī uzmanība tiek vērsta uz vienvēidīgas izpratnes par NILL veicināšanu, protams, pieļaujot zināmas atšķirības nacionālajā definējumā². Lai gan tas visai ievērojami apgrūtina starptautisko organizāciju turpmāko darbu (saistībā ar novērtēšanu un uzraudzību), standartu noteicējas cenšas izstrādāt vienotas vadlīnijas valstu iekšējo regulēšanas sistēmu izveidei. Par pamatdokumentu šai kontekstā viennozīmīgi var uzskatīt FATF izstrādātās rekomendācijas, kas savā būtībā ir daudz vairāk, nekā vienkārši rekomendācijas – tās varētu dēvēt par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanas (NILLN) baušļiem. Tās ir 40 plus 9 speciālās rekomendācijas, kur pēdējās ir veltītas terorisma finansēšanas apkarošanai, kas bieži vien tiek skatīta kopā ar naudas atmazgāšanu, jo ir viens no bīstamākajiem tās mērķiem. Lai valstīm un attiecīgajām iestādēm būtu vieglāk orientēties šajās pamatnostādnēs, daudzas organizācijas veido savus konspektus un kopsavilkumus. Tā, piemēram, Pasaules Bankas un Starptautiskā Valūtas Fonda speciālisti nosaka 7 būtiskākās pozīcijas, kas noteikti jāievēro iekšējo normatīvu izstrādē un NILLN īstenošanā:

1. noteikt kriminālu atbildību par naudas atmazgāšanu saskaņā ar Vīnes un Palermo konvencijām;
2. izstrādāt likumus nelikumīgo ieguvumu konfiscēšanai;
3. noteikt juridisko un fizisko personu loku, kas būtu pakļauti NILL likumdošanai;
4. izstrādāt godprātīguma standartus finanšu iestādēm;
5. izstrādāt likumus tā, lai tie būtu savienojami ar FATF rekomendāciju ieviešanu;
6. veicināt sadarbību starp attiecīgajām iestādēm;
7. veikt izmeklēšanas³.

¹ FATF 40 Recommendations, FATF Standards, FATF-GAFI, 2003, page 1

² Lieljuksnis A., Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas apkarošana, SIA "P&ko", Rīga, 2007, 39. lpp.

³ Schott P.A., Reference Guide to Anti-Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism, Second Edition and Supplement on Special Recommendation IX, The World Bank and The International Monetary Fund, 2006, page V-2

Protams, FATF rekomendācijas nav vienīgais ceļrādis valstu normatīvās bāzes izveidē, arī daudzas citas pasaules mēroga organizācijas ir iesaistījušās cīņā ar noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju un terorisma finansēšanu. Starptautisku uzmanību naudas atmazgāšanas problēma ieguva tieši saistībā ar tās dominējošo (un sākotnēji uzskatītu par vienīgo) predikatīvo noziegumu – narkotisko vielu izplatīšanu. Viena no pirmajām uz to reaģēja Apvienoto Nāciju Organizācija (ANO), 1988. gadā izstrādājot šī darba pirmajā nodaļā jau minēto „Konvenciju pret narkotiku un psihotropo vielu nelegālu apgrozījumu” dēvētu arī par Vīnes konvenciju¹, kuras primārais uzdevums bija cīnīties ar noziegumiem, kas saistīti ar narkotisko un psihotropo vielu izplatīšanu. Šī konvencija būtībā ir likusi pamatus pārējo starptautisko normatīvu izstrādei, nosakot prasību līdztekus nelegālai narkotisko vielu aprītei kriminalizēt arī darbības, kas saistītas ar šo noziegumu rezultātā gūtajiem līdzekļiem².

Tieši šī šaurā specializācija (saistīta ar narkotisko vielu izplatīšanu) piespieda ANO nākt klajā ar jaunu konvenciju, kas aptvertu daudz plašāku organizētās noziedzības spektru, jo arī citi noziegumi (bez tiem, kas saistīti ar narkotisko un psihotropo vielu izplatīšanu) jau bija kļuvuši par nozīmīgu starptautisku problēmu. Tāpēc 2000. gadā ANO izdeva „Konvenciju pret transnacionālo organizēto noziedzību”, ko sauc arī par Palermo konvenciju. Tās pieeja noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijai ļoti cieši sasaucas ar tai laikā jau izstrādātajām FATF rekomendācijām, nosakot par savu mērķi veicināt sadarbību, lai efektīvāk novērstu un apkarotu transnacionālo organizēto noziedzību un tās pamatelementus – noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju un korupciju³.

Bez pieminētajām konvencijām ANO ir izveidojusi arī tā saucamo Globālo Programmu cīņai ar naudas atmazgāšanu (*Global Programme against Money Laundering*⁴), kuras uzdevumos ietilpst pētīt NILL fenomenu un atbalstīt valstis tā apkarošanā. ANO tiek uzskatīta par vienu no ietekmīgākajām organizācijām pasaulē, kas cīnās pret naudas atmazgāšanu. Tās darbības specifika un statuss sniedz zināmas priekšrocības attiecībā pret citām organizācijām, piemēram, tai ir vislielākais dalībvalstu skaits (192 dalībvalstis⁵), kā arī tā ir tiesīga laist klajā konvencijas un rezolūcijas, kurām ir divējāds mērķis – apkarot kriminālās aktivitātes un

¹ Schott P.A., Reference Guide to Anti-Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism, Second Edition and Supplement on Special Recommendation IX, The World Bank and The International Monetary Fund, 2006, page III-3

² Lieljuksnis A., *Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas apkarošana*, SIA “P&ko”, Rīga, 2007, 43. lpp.

³ Lieljuksnis A., *Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas apkarošana*, SIA “P&ko”, Rīga, 2007, 62. lpp.

⁴ Global Programme Against Money Laundering, United Nations, <http://www.unodc.org/pdf/gpml.pdf>

⁵ ANO oficiālā mājas lapa, <http://www.un.org/en/aboutun/index.shtml>

aizsargāt ekonomisko/ finanšu sistēmu caurspīdīgumu¹. To ratificēšana un ieviešana ANO dalībvalstīs ļauj aptvert ievērojamu daļu no pasaules mērķauditorijas un nodrošināt ja ne efektīvāku, tad vismaz noteikti plašāka mēroga cīņu ar naudas atmazgāšanu.

Ne tuvu tik ietekmīga kā ANO, tomēr ne mazāk svarīga starptautisko standartu izstrādē ir starpvalstu izveidotā un jau vairakkārt minētā FATF (*Financial Action Task Force*) organizācija. Lai gan pati FATF sevi pozicionē kā politikas veidotāju², tās galvenās funkcijas ir vairāk vērstas uz uzraudzību un palīdzību valstīm globālu standartu ieviešanā:

1. uzraudzīt tās dalībvalstu progresu NILLN pasākumu ieviešanā;
2. pārskatīt un ziņot par NILL tendencēm, metodēm un pretpasākumiem;
3. veicināt FATF NILLN standartu globālu pieņemšanu un ieviešanu³.

Vissvarīgākais šīs organizācijas ietvaros izstrādātais dokuments ir jau vairakkārt pieminētās „40 rekomendācijas”, kas veido ietvaru noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanai un ir piemērotas universālai pielietošanai visā pasaulē.

Eiropas Padome (EP) un Eiropas Savienība (ES) arī ir pielikušas savas pūles starptautiskās normatīvās bāzes pilnveidošanai. Šai sakarā būtu jāatzīmē vēl 1980.gada jūnijā dalībvalstīm domātās Eiropas Padomes rekomendācijas Nr. R(80)10, kas definēja nepieciešamo pasākumu kopumu, kas dalībvalstīm būtu jāievēro attiecībā uz noziegumu rezultātā gūtās naudas pārvešanu un glabāšanu⁴. Nozīmīga ir arī 1990.gada novembrī Strasbūrā pieņemtā EP „Konvencija par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu, meklēšanu, iesaldēšanu un konfiscēšanu”⁵. Konvencijas mērķis ir atbalstīt juridisko sadarbību, lai veicinātu kriminālu darbību rezultātā gūto labumu konfiskāciju. Šis ir ļoti jūtīgs jautājums, par ko starptautiskajā arēnā notiek asas diskusijas, jo, būdama viens no svarīgākajiem NILL apkarošanas instrumentiem, noziedzīgā ceļā gūtās mantas konfiskācija pieprasa neapstrīdamus pierādījumus tās noziedzīgai izcelsmei⁶, kas bieži vien rada vērā ņemamas problēmas. Tomēr, neskatoties uz valdošajām diskusijām, 12 valstis parakstīja šo konvenciju jau pirmajā dienā un

¹ Savona E.U., *Responding to Money Laundering: International Perspectives*, Harwood Academic Publishers, 2000, page 33

² http://www.fatf-gafi.org/pages/0,3417,en_32250379_32236836_1_1_1_1_1_1_1,00.html

³ Schott P.A., *Reference Guide to Anti-Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism*, Second Edition and Supplement on Special Recommendation IX, The World Bank and The International Monetary Fund, 2006, page III-8

⁴ Sansonetti R., *Switzerland: Measures under Swiss Law to Combat Money Laundering*, *Journal of Financial Crime*, Vol.3., No.4., Emerald Backfiles 2007, page 390

⁵ turpat, page 391

⁶ Stessens G., *Money Laundering: A New International Law Enforcement Model*, Cambridge Studies in International and Comparative Law, Cambridge University Press, 2000, page 29

vēl 4 paziņoja par nodomiem tās parakstīšanai tuvākajā laikā¹. Šāds negaidīts atbalsts kļuva par neapgāzamu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas problēmas aktualitātes pamatojumu.

Atbildes reakcija uz valstu izrādītajām rūpēm par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas draudu un seku nopietnību bija Eiropas Savienības 1991. gadā izdotā ES Direktīva par finanšu sistēmas izmantošanu naudas atmazgāšanai novēršanu. Tajā tika ietvertas gandrīz visas FATF (tai laikā vēl tikai 40) rekomendācijas un ES dalībvalstīm tika uzlikts par pienākumu ieviest direktīvas normas gada laikā, respektīvi, līdz 1992.gada 31.decembrim, kas neizdevās praktiski nevienai dalībvalstij².

Bāzeles komiteja ir 10 valstu dibināta organizācija, kas darbojas ar mērķi uzraudzīt banku darbību un izstrādāt attiecīgas rekomendācijas, vadlīnijas un labas prakses principus apdomīgas banku darbības īstenošanai³. Attiecībā uz noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju Bāzeles komiteja ir izstrādājusi 3 būtiskus dokumentus. Pirmais - „Ziņojums par banku izmantošanas NILL novēršanu” - iezīmē vispārīgus pamatprincipus un politikas, kas bankām būtu jāievēro, lai nodrošinātu savu līdzdalību naudas atmazgāšanas izskaušanai banku sistēmā gan starptautiskā, gan arī nacionālā līmenī. Tās ietvaros tika likti pamati klientu identifikācijai, nosakot bankām par pienākumu noskaidrot līdzekļu patieso īpašnieku. Tika ieviests arī darījumu ētikas princips, proti, bankām būtu jāatturas no tādu darījumu veikšanas, kas skaidri liecina par saistību ar naudas atmazgāšanu, kā arī jāziņo attiecīgajām iestādēm par klientiem, kam ir tiešs sakars ar kriminālām darbībām. Un, protams, ziņojumā tika atrunāta arī attiecīga darbinieku apmācības nepieciešamība, lai nodrošinātu iepriekš minētās prasības.

1997. gadā komiteja nāca klajā ar „Būtiskākajiem principiem efektīvai banku uzraudzībai⁴”. Šo principu 15. punkts ir īpaši svarīgs ar to, ka tika ieviests tā saucamais KYC (*Know Your Customer*) jeb „Zini Savu Klientu” princips, kas šobrīd tiek ārkārtīgi plaši pielietots noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanas kontekstā. Turpinot strādāt pie KYC principa, kas ir viens no vissvarīgākajiem naudas atmazgāšanas apkarošanas instrumentiem, Bāzeles komiteja 2001. gada oktobrī publicēja dokumentu ar nosaukumu

¹ Atkins R.D., *The Alleged Transnational Criminal: The Second Biennial International Criminal Law Seminar*, Martinus Nijhof Publishers and International Bar Association, 1995, page 145

² Sansonetti R., *Switzerland: Measures under Swiss Law to Combat Money Laundering*, *Journal of Financial Crime*, Vol.3., No.4., Emerald Backfiles 2007, page 391

³ Schott P.A., *Reference Guide to Anti-Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism*, Second Edition and Supplement on Special Recommendation IX, The World Bank and the International Monetary Fund, 2006, page III-13

⁴ *Prevention of Criminal Use of the Banking System for the Purpose of Money Laundering*
http://www.bis.org/list/bcbs/tid_32/index.htm

„Padziļināta klientu izpēte bankās”¹, kas pēc savas būtības ir nākošais solis pēc jau minētā KYC. Savas darbības ietvaros Bāzeles komiteja uzstājīgi iesaka bankām ieviest savā praksē FATF izstrādātās rekomendācijas, it īpaši tās, kas attiecas uz banku darbību.

Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanas ietvaros valdības ir izveidojušas speciālas aģentūras, kas analizē informāciju par naudas atmazgāšanas gadījumiem. Vispārīgi šīs aģentūras tiek dēvētas par FIU (*Financial Intelligence Unit*)², kas atšifrējumā no angļu valodas nozīmē Finanšu Izlūkošanas Vienība. Tās kalpo kā vidutājs starp finanšu iestādēm un valsts tiesiskās varas orgāniem, nodrošinot informācijas plūsmu. Tā kā noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācija ir starptautiska rakstura problēma, tad arī informācijas plūsma starp valstīm, kas nodarbojas ar tās apkarošanu, būtu ārkārtīgi noderīga. Pie šāda secinājuma 1995.gadā nonāca arī atsevišķu FIU vadītāji un izveidoja tā saucamo Egmonta grupu, kas šobrīd ir 117³ valstu finanšu izlūkošanas vienību apvienojums. Egmonta grupas dalībvalstu ģeogrāfiskā aptvere ir uzskatāmi parādīta 2.6.attēlā, kur skaidri redzama Eiropas valstu FIU izteiktā sadarbība un iesaistīšanās noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanā.



2.6.att., Egmonta grupas dalībvalstu ģeogrāfiskais izvietojums⁴ (uz 01.05.2010.)

Arī Latvijā ir Egmonta grupas dalībvalstu vidū ar savu finanšu izlūkošanas vienību - Latvijas Prokuratūras pārraudzībā esošo Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanas dienestu, jeb Kontroles Dienestu (KD). Pats Kontroles Dienests sevi definē kā speciāli

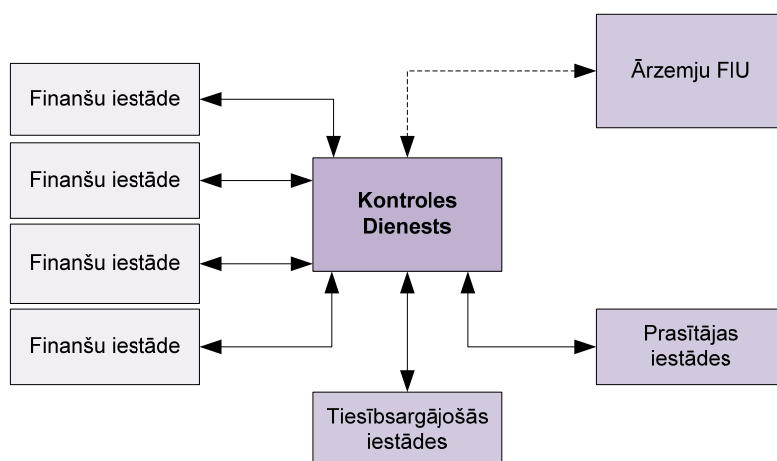
¹ Customer Due Diligence, Basel Committee on Banking Supervision, <http://www.bis.org/publ/bcbs85.htm>

² Schott P.A., Reference Guide to Anti-Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism, Second Edition and Supplement on Special Recommendation IX, The World Bank and The International Monetary Fund, 2006, page III-13

³ <http://www.egmontgroup.org/about/list-of-members>

⁴ <http://www.egmontgroup.org/>

izveidotu valsts institūciju, kas saskaņā ar likumu veic neparastu un aizdomīgu darījumu kontroli un iegūst, saņem, reģistrē, apstrādā, apkopo, uzglabā, analizē un sniedz pirmstiesas izmeklēšanas iestādēm, prokuratūrai un tiesai informāciju, kuru var izmantot noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas, terorisma finansēšanas vai šo darbību mēģinājuma, vai cita ar to saistīta noziedzīga nodarījuma novēršanai, atklāšanai, pirmstiesas kriminālprocesam vai iztiesāšanai¹. Shematiski Kontroles Dienesta kā FIU darbības koncepciju vienkāršotā veidā var attēlot sekojoši:



2.7.att., **Kontroles Dienesta kā FIU darbības koncepcija**²

Kā redzams shēmā, tad apjoma un biežuma ziņā lielākais kontaktu skaits Kontroles Dienestam veidojas tieši ar finanšu iestādēm, galvenokārt tie ir ziņojumi par aizdomīgiem un/vai neparastiem darījumiem, kas ir viens no būtiskākajiem KD informācijas iegūšanas pirmavotiem. Papildus informācijas apmaiņa notiek arī ar tiesībsargājošām iestādēm, proti, Valsts ieņēmumu dienestu, pirmstiesas izmeklēšanas iestādēm; pēc informācijas apstrādes un analīzes, rezultāti tiek nosūtīti prasītājām iestādēm – prokuratūrai un tiesai – turpmākas rīcības organizēšanai. Paralēli var notikt arī informācijas apmaiņa ar citām ārvalstu finanšu izlūkošanas vienībām.

2.2.2. Starptautisko organizāciju darbība un valstu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanas sistēmu novērtējums

Lai gan Egmonta grupa būtībā ir starptautisks veidojums, tomēr FIU darbība ir orientēta nacionālā līmenī, tāpēc starptautiskā līmenī kontroli pār noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanu īstenošanu galvenokārt veic citas starptautiska mēroga organizācijas.

¹ <http://www.lrp.gov.lv/?sadala=163>

² The Egmont Group Annual Report July 2008 – June 2009, 2009, page 11

2001.gads (pēc 11/09 notikumiem ASV) kļuva par pavērsiena punktu cīņā ar noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju un terorisma finansēšanu. Tika nolemts primāro atbildību par valstu novērtēšanu attiecībā uz starptautisko prasību ievērošanu uzticēt SVF un PB, jo to globālā aptvere (lielais dalībvalstu skaits) ļāva tām nodrošināt plašāku Rekomendāciju pielietošanu, atšķirībā, piemēram, no FATF, kurā dalība balstās uz brīvprātīguma principa.

Pati FATF uzsver, ka galvenais elements veiksmīgai cīņai ar NILL ir nepieciešamība uzraudzīt un kontrolēt valstu sistēmas attiecībā uz standartu (40 rekomendāciju) izpildi. FATF un tās reģionālo iestāžu, kā arī PB un SVF savstarpēji veiktie valstu novērtējumi, ir vitāls mehānisms, kas nodrošina FATF 40 rekomendāciju efektīvu ieviešanu un ievērošanu¹. Šie novērtējumi ir vērsti uz valstu finanšu sistēmu stiprināšanu. Tiek identificēti finanšu sistēmas vājie posmi, vērtēta tās stabilitāte un elastība pret makroekonomiskiem šokiem, kā arī reakcija uz speciāliem uzlabošanas pasākumiem².

Pirms pārejas pie detalizētākas valstu novērtēšanas analīzes, autore uzskata par lietderīgu sniegt ieskatu starptautiska mēroga organizāciju darbu NILLN jomā un to izstrādāto dokumentu raksturu attiecībā uz piemērošanu dalībvalstīs. Tabulas veidā šī informācija ir apskatāma Pielikumā Nr. 2³.

Pievēršoties valstu novērtēšanas rezultātu analīzei ir jāapskata tās pamatā esošā metodoloģija. Tās uzbūve ir pakārtota FATF izstrādātajām rekomendācijām un, lai gan kritēriji, kas attiecināmi uz 40 rekomendācijām un 9 speciālajām terorisma finansēšanas novēršanas rekomendācijām, ir atšķirīgi un pēdējie nav ietverti valstu novērtēšanas parametros, tomēr arī tos cenšas novērtēt līdz ar pārējiem naudas atmazgāšanai veltītajiem kritērijiem, ja rodas tāda iespēja. Galvenais novērtēšanas mērķis ir izprast, vai FATF rekomendācijas ir pilnīgi un kārtīgi ieviestas, līdz ar to izvērtēšanas atskaite tiek iedalīta 4 jomās, kas atspoguļo efektīvu NILLN ietvaru:

1. likumi, kas kriminalizē NILLN un TF, kā arī nodrošina noziedzīgā ceļā gūto labumu iesaldēšanu un konfiskāciju;
2. likumi, regulas vai citi normatīvi dokumenti, kas apliek uzliek definētos pienākumus finanšu iestādēm un noteiktiem nefinanšu uzņēmumiem un profesiju pārstāvjiem;
3. atbilstošs institucionālais un administratīvais ietvars un likumi, kas nodrošina kompetentās iestādes ar vajadzīgajiem pienākumiem, varu un sankcijām;

¹ FATF-GAFI, FATF 40 Recommendations, FATF Standards, 2003, page 1

² Arnone M., Padoan P.C., Anti-Money Laundering by Financial Institutions: A Preliminary Assessment, Springer Science+Business Media LLC, 2008, page 366

³ Enhancing Contributions to Combating Money Laundering: Policy Paper, International Monetary Fund and World Bank, 2001, page 11

4. likumi un citi pasākumi, kas sniedz valstij iespēju nodrošināt visplašāko starptautiskās sadarbības spektru¹.

Papildus jau minētajam, tiek uzskatīts, ka efektīvai NILLN sistēmai ir nepieciešami arī noteikti strukturāli elementi, kas nav iekļauti FATF rekomendācijās, bet ir svarīgi, jo to trūkums var ievērojami novājināt pašu sistēmu. Tie ietver sevī, bet neaprobežojas ar:

1. caurspīdīguma un godprātīgas valdīšanas principu ievērošanu;
2. atbilstošu NILLN/TF kultūru, kas ir saskaņā un ko atbalsta valdība, finanšu iestādes, noteikti nefinanšu biznesa un profesiju pārstāvji, tirdzniecības industrijas grupas un pašregulējošās organizācijas;
3. atbilstošiem korupcijas apkarošanas pasākumiem;
4. efektīvu tieslietu sistēmu, kas nodrošina tiesisku lēmumu pieņemšanu un izpildīšanu.²

Lai gan šie elementi nav iekļauti FATF rekomendācijās, kas ir valstu novērtēšanas pamatā, tomēr to izmantošana un vērtēšana tiek pamatota ar to spēju ievērojami novājināt pastāvošo NILLN/TF sistēmu. Līdz ar to, kopējā novērtēšanas metodoloģijā tiek iekļauti 200 būtiski kritēriji, 20 apakš kritēriji un 35 papildelementi³. Par būtiskiem kritērijiem tiek definēti tie, kuriem noteikti būtu jābūt ieviestiem pilnīgas atbilstības ikvienai no rekomendācijām nodrošināšanai. Atsevišķos gadījumos papildinājumi apakš kritēriju veidā tiek piemēroti, lai identificētu pamatkritērija novērtēšanai svarīgus aspektus. Attiecīgie papildelementi tiek aizgūti no labu prakšu piemēriem, vai kādu citu starptautisku standartu noteicēju ieteikumiem, tādiem kā Bāzeles komiteja. Pēc savas būtības šie papildelementi ir iespējas turpmākai NILLN/TF sistēmas stiprināšanai, tomēr, neskatoties uz to iekļaušanu novērtēšanas metodoloģijā, tiem nav obligāts raksturs un tie neietekmē valsts atbilstības novērtējumu. Turpmākā metodoloģija paredz katras atsevišķas rekomendācijas un/vai kritēriju novērtēšanu, balstoties uz četru līmeņu ranga sistēmu, kas tiek skaidrota sekojoši:

- C (*Compliant*) – atbilstoša (rekomendācija ir pilnībā ievērota ar visiem tās būtiskākajiem kritērijiem);
- LC (*Largely Compliant*) – pārsvarā atbilstoša (ir tikai minimālas nepilnības, lielākā daļa būtisko kritēriju ir pilnībā ievēroti);
- PC (*Partially Compliant*) – daļēji atbilstoša (valsts veikti pasākumi nodrošina vairāku būtisko kritēriju ievērošanu);

¹ Kyriakos-Saad N., Png C.A., Thony J.F., Recent Developments in International Monetary Fund Involvement in Anti-Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism Matters, International Monetary Fund, 2004, page 531

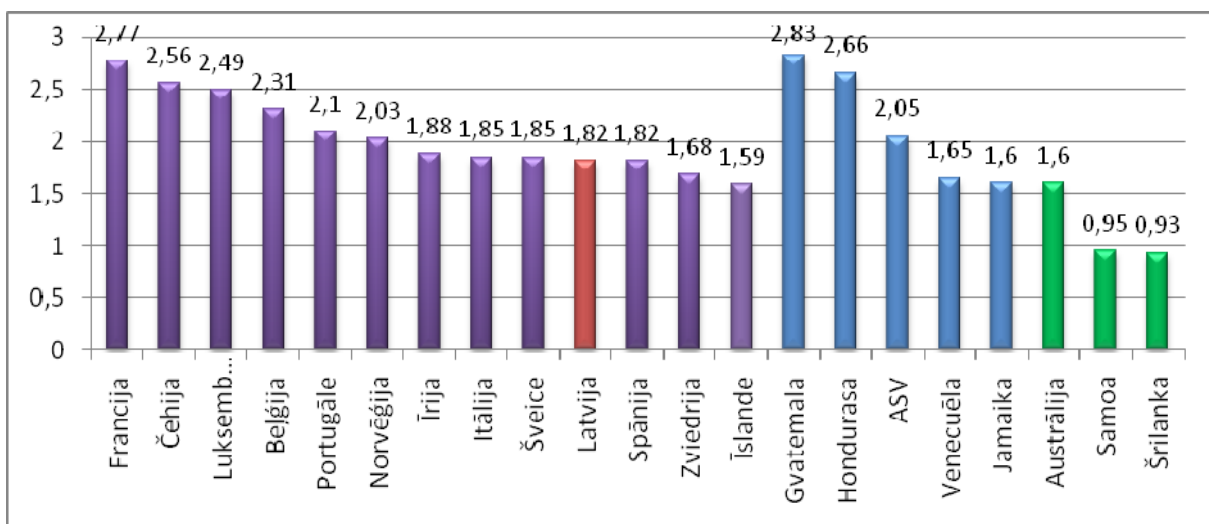
² turpat, page 531

³ turpat, page 532

- NC (*Non-compliant*) – neatbilstoša (ir novērojami būtiski trūkumi, lielākā daļa būtisko kritēriju nav ievērota)¹.

Atsevišķos gadījumos, ja valsts specifiskā strukturālā, juridiskā vai institucionālā sistēma neparedz noteikta veida elementus, piemēram, valstī nepastāv kāda konkrēta veida finanšu iestādes, tad tiek veikta atzīme, ka norma nav piemērojama (NA – *Non Applicable*)².

Katram no šiem līmeņiem tiek piešķirts atbilstošs punktu skaits no 0 līdz 3, proti, jo lielāka atbilstība rekomendācijai, jo lielāks punktu skaits. Novērtēšanas rezultāti tiek attēloti kā vidējais rādītājs ar maksimālo vērtību 3. Attēlā 2.8. redzami 21 valsts novērtējumu vidējie rādītāji. Latvija netika iekļauta šajā konkrētajā pētījumā, kura rezultātā tika iegūti apskatāmie dati, tomēr autore, uzskatīdama par lietderīgu, gan 2.8.attēlā, gan arī 2.10. attēlā redzamajos grafikos pielika datus par Latviju, balstoties uz SVF veikto novērtēšanu 2007.gadā³.



2.8.att., Valstu NILLN/TF sistēmu atbilstības novērtējuma vidējie rādītāji 2008. gadā⁴

Kā redzams, novērtējumā tika iekļautas gan Eiropas (violetā krāsā), gan arī Rietumu puslodes (zilā krāsā), kā arī Dienvidu-Austrumu Āzijas un Okeānijas valstis (zaļā krāsā). To rezultāti ir sadalīti ģeogrāfiskos blokos un valstis sakārtotas dilstošā secībā, atkarībā no to vidējā rādītāja lieluma. Eiropas valstu vidū pārliecinoša līdere ir Francija, savukārt vissliktākie rādītāji ir Īslandei. Latvija ierindojas līdzās Spānijai, tikai nedaudz atpaliekot no Šveices un Itālijas.

¹ Arnone M., Padoan P.C., *Anti-Money Laundering by Financial Institutions: A Preliminary Assessment*, Springer Science+Business Media LLC, 2008, page 371

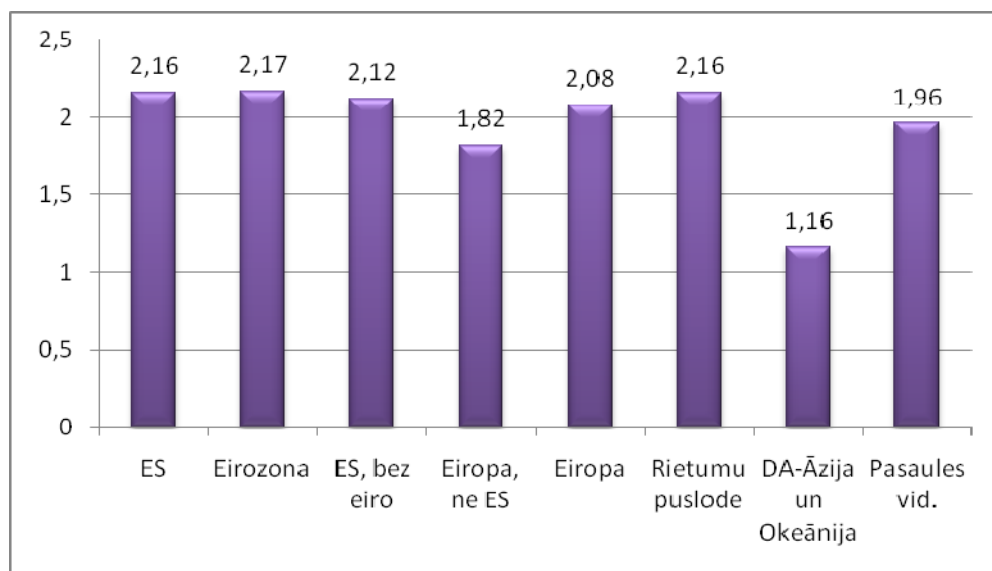
² Kyriakos-Saad N., Png C.A., Thony J.F., *Recent Developments in International Monetary Fund Involvement in Anti-Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism Matters*, International Monetary Fund, 2004, page 532

³ IMF, *Republic of Latvia: Report on the Observance of Standards and Codes on Anti-Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism*, IMF Country report No.07/188, 2007, page 11

⁴ Arnone M., Padoan P.C., *Anti-Money Laundering by Financial Institutions: A Preliminary Assessment*, Springer Science+Business Media LLC, 2008, page 371

Šāda, uz katras atsevišķas rekomendācijas analīzes balstīta novērtējuma priekšrocība ir tā, ka valsts ļoti konkrēti tiek informēta par tām rekomendācijām, kuru ievērošana nav pilnīga.

Interesants ir pasaules NILLN/TF sistēmas novērtējums reģionālā plāksnē (skat. att.2.9.), lai gan, vērtējot šo diagrammu, jāpatur prātā šo atšķirīgo grupu lielumus, jo šajā novērtējumā tikušas iekļautas 12 Eiropas valstis, 5 Rietumu puslodes pārstāves un tikai 3 DA Āzijas un Okeānijas valstis. Attiecībā uz Eiropu, jāatzīmē, ka pētījuma autori ir veikuši salīdzinājumus arī atkarībā no piederības Eiropas Savienībai un eiro valūtas ieviešanai. Ņemot vērā augstāk minētos priekšnoteikumus jeb ierobežojumus, redzams, ka Rietumu puslodes un Eiropas valstu (dažādos grupējumos) rādītāji ir virs pasaules vidējā rādītāja, savukārt DA Āzijas un Okeānijas pārstāvju vidējais rādītājs ir krietni vien zemāks. Vērtējot Eiropas valstu variācijas, atklājas visaugstākais vidējais rādītājs visu ietvertu reģionu starpā. Lai gan pētījuma autori nesniedz komentārus šādai pozīcijai, autore vēlas piebilst, ka tik augsts sniegums ir saistīts ar papildus prasībām, kas valstīm ir jāizpilda pirms iestāšanās Eirozonā.



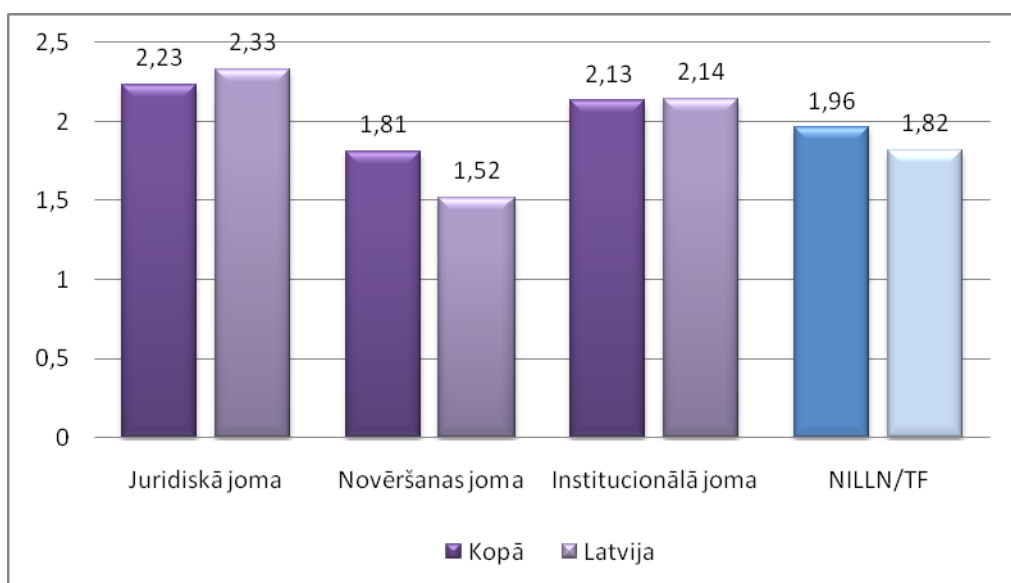
2.9.att., Reģionālo NILLN/TF sistēmu atbilstības novērtējuma vidējie rādītāji 2008. gadā¹

Vērtējot iegūtos rezultātus, pētījuma autori īpašu uzmanību pievērš faktam, ka, lai gan ASV ir bijusi un joprojām ir viena no vadošajām valstīm efektīvas NILLN/TF sistēmas izveidē, augstāko sniegumu starp Rietumu puslodes pārstāvēm rāda Gvatemala un Hondurasa, nevis ASV, kā tika prognozēts pētījuma sākumā.

Jau dziļāka rezultātu analīze, vērtējot valstu sniegumu atsevišķos NILLN segmentos (juridiskajā, novēršanas un institucionālajā), rada skaidrāku priekšstatu par jau konkrētām

¹ Arnone M., Padoan P.C., Anti-Money Laundering by Financial Institutions: A Preliminary Assessment, Springer Science+Business Media LLC, 2008, page 373

sfērām, kas noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanas jomā ir stiprākas vai attiecīgi vājākas (skat. att.2.10.). Datu pieejamība par Latvijas novērtējumu ļāva autorei jau esošajiem datiem no iepriekš skatītā pētījuma pievienot informāciju par mūsu rezidences valsti salīdzināšanas veikšanai. Skatoties pirmkārt uz kopējo vērtējumu, redzams, ka visvājāk noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanai ir pieskaņota tieši novēršanas joma. To raksturo arī vislielākais FATF rekomendāciju skaits – no 4.līdz pat 25. ieskaitot. Satura ziņā šīs rekomendācijas ir vērstas uz informācijas ievākšanu un apstrādi attiecībā uz klientiem, to darījumiem, jaunu tehnoloģiju izmantošanas riskiem, kā arī monitoringu, respektīvi, uzraudzību un kontroli. Lai gan juridiskajā un institucionālajā jomās Latvijas rādītāji ir augstāki par pētījumā ietvertās izlases kopējiem vidējiem rādītājiem, gala rezultāts, jeb kopējais NILLN/TF sistēmas vērtējums Latvijai ir zemāks. Galvenās problēmas Latvijai ir radījušas 7. un 16. rekomendācijas, kur pirmā attiecas uz attiecībām ar korespondentbankām, savukārt pēdējā ir saistīta ar ne-finanšu uzņēmumu un profesiju pārstāvju iesaistīšanu cīņā ar noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju. Lai gan Latvija ir ņēmusi vērā SVF vērtējuma rezultātus un aizrādījumus, un 2008.gada vasarā pieņemtajā „Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas likumā” ir iekļāvusi augstāk minētos 16. rekomendācijas subjektus ziņotāju skaitā¹, joprojām ir vērojama nepietiekama to iesaistīšanās.



2.10.att., Vidējie valstu novērtēšanas rādītāji atsevišķās NILLN jomās

Apkopojot pētījumā gūtos rezultātus, autori ir nonākuši pie secinājuma, ka NILLN/TF režīms ir savas attīstības pašā sākumā un, neskatoties uz to, ka būtībā ir redzamas tendences, kā šis process tiks attīstīts, jau šobrīd ir vairākas problēmas, kuras nebūs nemaz tik viegli

¹ LR likums "Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas likums" ("LV", 116 (3900), 30.07.2008.) [stājas spēkā 13.08.2008.], 3.pants

atrisināt. Pirmkārt tiek minēts pārāk lielais novērtētāju skaits, kas rezultējas atšķirīgās atskaitēs un nespējā izmantot datus kvalitatīvai starpvalstu salīdzināšanas veikšanai. Otrkārt, iezīmējas valstu nevēlēšanās sniegt detalizētu informāciju, tas savukārt noved pie kopējās sistēmas necaurskatāmības un, protams, apdraud jebkādu statistisko nozīmīgu analīžu veikšanu.

2.2.3. Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanas instrumenti un jaunākās tendences

Mūsdienīgas finanšu sistēmas sniedz ārkārtīgi plašu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas iespēju spektru. Tomēr, neskatoties uz alternatīvajām iespējām (Havalas, Čips u.c.), legalizētāji tomēr neatlaidīgi izmanto tieši finanšu iestāžu pakalpojumus. Tieši tāpēc tās ir naudas atmazgāšanas apkarotāju uzmanības centrālais objekts. Arī starptautiskās organizācijas savu darbību līdz šim ir orientējušas galvenokārt uz finanšu iestāžu, it īpaši komercbanku, darbības nodrošināšanu pret iespēju izmantot tās noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijai.

Vispārīgi skatoties, ir 3 galvenie instrumenti, kas ir apkarotāju rokās, un tie ir – KYC princips, kas no angļu valodas nozīmē „Pazīsti Savu Klientu” (*Know Your Customer*), CDD jeb padziļināta klientu izpēte (*Customer Due Diligence*) un saraksts ar aizdomīgu un neparastu darījumu pazīmēm¹. Šo instrumentu pielietošanas „instrukcija” ir atrodamā šī darba ietvaros jau vairākkārt minētajās FATF 40 rekomendācijās (no 5. līdz 25. ieskaitot)², kas, protams, nebūt nav rekomendācijas, bet drīzāk jau zelta likumi, kas valstij jāievēro, lai cīnītos ar noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju.

KYC princips. Tā ir informācijas par klientu kopumā ievākšana, apkopošana un izvērtēšana. Viens no galvenajiem šī principa uzdevumiem ir palīdzēt uzņēmumiem efektīvi ierobežot naudas atmazgāšanas riskus, samazinot iespējamību iegūt legalizētāju kā klientu. Lai gan šis ir ļoti laika un resursu ziņā ietilpīgs process, tas tiek uzskatīts par visefektīvāko instrumentu cīņā ar noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju³. Lai gan valstīm ir atstāta zināma rīcības brīvība KYC detalizācijā, ir noteikti elementi, kuriem noteikti ir jābūt ietvertiem:

1. Klientu akceptēšanas politika;

¹ Schott P.A., Reference Guide to Anti-Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism, Second Edition and Supplement on Special Recommendation IX, The World Bank and The International Monetary Fund, 2006, page VI-1

² FATF 40 Recommendations, FATF Standards, FATF-GAFI, 2003, page 2

³ Vickers A., Protection from Money Laundering with Minimum Impact: The Implications for Information Professionals, Business Information Review, Vol.22 (3), Sage Publications, 2005, page 168

2. Klientu identifikācija;
3. Augsta riska kontu uzraudzība;
4. Riska vadīšana¹.

Bāzeles Komiteja nosaka, ka, izstrādājot potenciālo klientu akceptēšanas politikas un procedūras, ir jāņem vērā nepieciešamība pārzināt ne tikai klienta identitāti, bet arī tā biznesu un potenciālās sadarbības raksturu un apjomu². Lai gan rezultātā ir nepieciešams liels visai detalizētas informācijas apjoms (piemēram, kvalifikācija, izcelšanās valsts, publiska vai augsta profila pozīcija, saistītie konti, biznesa aktivitātes³), tomēr darbs būtu jāorganizē tā, lai sadarbības uzsākšanas (kontu atvēršanas) prasības nebūtu pārāk striktas klientiem ar maziem apgrozījumiem vai vēl jo vairāk sociāli vai finansiāli maznodrošinātām personām. Ir svarīgi, lai klientu akceptēšanas politika nebūtu tik strikta, ka tā varētu liegt pieeju finanšu sistēmas pakalpojumiem plašākai sabiedrībai. No otras puses, visnotaļ augsta detalizācijas pakāpe ir jāievēro attiecībā uz indivīdiem ar augstiem finanšu rādītājiem, kuru līdzekļu izcelsmes avoti ir neskaidri. Īpaša uzmanība ir jāpievērš tā saucamajām Politiski Ekspozētām Personām (PEP) – „fiziska persona, kura ieņem valstiski svarīgu amatu. Piemēram, valdības vadītājs, svarīgākie politiķi, tiesu varas pārstāvji un militārpersonas, valsts uzņēmumu un iestāžu vadītāji. Šo personu ģimenes locekļi arī tiek uzskatīti par politiski ekspozētām personām”⁴. PEP statuss var tikt piemērots kā fiziskām, tā arī juridiskām personām, ja to patiesie labuma guvēji, nominālie īpašnieki, vadības pārstāvji vai pilnvarotie atbilst PEP statusam.

CDD princips. Padziļināta klientu izpēte tiek veikta atsevišķos gadījumos, kad klienti tiek klasificēti kā augsta riska kategorijai piederīgi. Bez jau minētajām politiski ekspozētajām personām, par augsta riska sadarbību tiek uzskatītas arī pārrobežu korespondent attiecības, kur pastāv drauds, ka attiecības vēlas nodibināt iestāde no valsts ar vāju regulēšanu vai pat no valsts, kas necīnās ar naudas atmazgāšanu, un tādējādi cenšas piekļūt globālai finanšu sistēmai⁵. Īpaša uzmanība tiek prasīta arī attiecībā uz tiem klientiem, kas uztur elektroniska rakstura sadarbību, proti, bez tieša (fiziska) kontakta ar iestādi. Tehnoloģiskā progresa dēļ

¹ Basel Committee on Banking Supervision, Customer Due Diligence for Banks, Bank for International Settlements. 2001, page 5

² Turpat, page 5

³ Schott P.A., Reference Guide to Anti-Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism, Second Edition and Supplement on Special Recommendation IX, The World Bank and The International Monetary Fund, 2006, page VI-5

⁴ FKTK noteikumi Nr. 93, Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas iekšējās kontroles sistēmas izstrādes noteikumi, Latvijas Vēstnesis, Nr. 76, 2006. gada 17. maijā

⁵ Schott P.A., Reference Guide to Anti-Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism, Second Edition and Supplement on Special Recommendation IX, The World Bank and The International Monetary Fund, 2006, page VI-9

daudzi finanšu rakstura pakalpojumi tiek piedāvāti jaunā līmenī, kas, protams, klientiem ir nesalīdzināmi ērtāk un ātrāk, tomēr pašai finanšu iestādei šāda darbība rada zināmu risku. Arī SVF un PB speciālisti uzsver, ka pat FATF nav izvirzījusi noteiktas prasības attiecībā uz šāda veida sadarbības regulēšanu, tomēr tā vērš valsts un finanšu sektora uzmanību uz pastāvošajiem riskiem un atstāj to regulēšanas apjomu un veidu pašas valsts kompetencē¹. Tomēr savus priekšlikumus par to, kas būtu jāiekļauj CDD analīzē, izsaka Wolfsberga (*Wolfsberg*) grupā ietilpstošās starptautiskās privātbankas, nosakot, ka noteikti būtu jāvērtē konta atvēršanas iemesli un mērķi, sagaidāmās aktivitātes kontos, līdzekļu iegūšanas avotu un saimniecisko darbību².

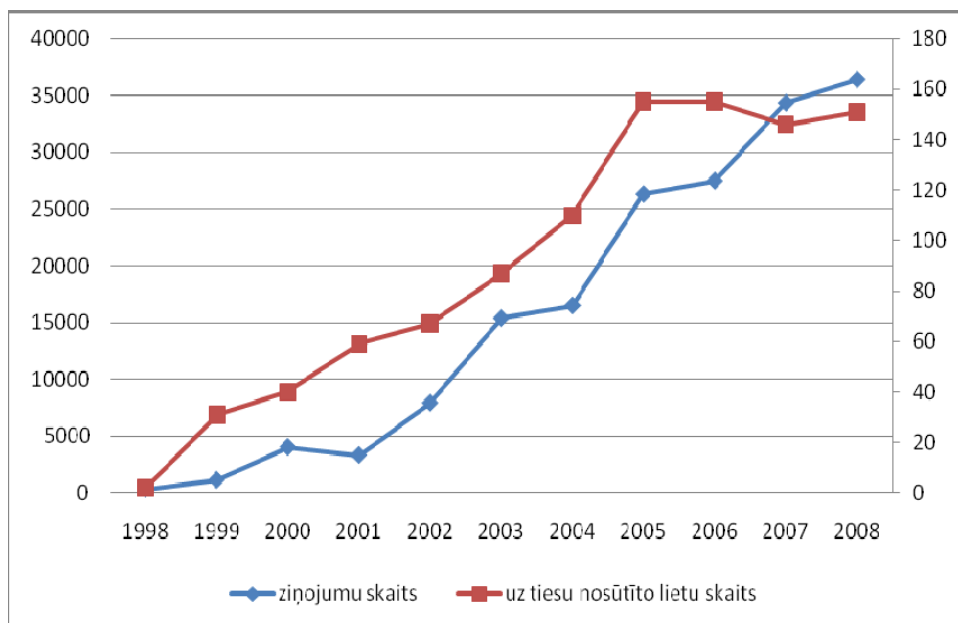
Aizdomīgi un neparasti darījumi. Vēl viens ļoti svarīgs instruments cīņai ar noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju ir aizdomīgu un neparastu darījumu pazīmju saraksts. Pamatojoties uz šīm pazīmēm finanšu sektora dalībniekiem (kredītiestādēm, finanšu iestādēm, nodokļu konsultantiem, ārpakalpojumu sniedzējiem u.c.)³ ir pienākums ziņot attiecīgai finanšu izmeklēšanas vienībai, Latvijā tas ir Kontroles Dienests, par attiecīgo darījumu tā turpmākai izmeklēšanai un saistības ar naudas atmazgāšanu noteikšanai. Šim nolūkam ir izstrādāta īpaši pielāgota veidlapa, kas ietver sevī būtiskākos darījuma raksturlielumus un attiecīgās aizdomīgās un/vai neparastās pazīmes.

Pats Kontroles Dienests norāda, kā pēdējos gados ir vērojama arvien lielāka likuma subjektu iesaistīšanās procesā, kas liecinot par likuma prasību arvien stingrāku ievērošanu praksē. Šāds apgalvojums tiek balstīts uz KD iekšējo statistiku par ziņojumu skaitu (skat. att. 2.11.), kur skaidri redzama pieauguma tendence, 2008.gada beigās pārsniedzot 36 tūkstošu ziņojumu atzīmi. Tai pat attēlā, līdzās ziņojumu skaita dinamikai, ir attēlota arī tiesībsargājošām iestādēm nodoto lietu skaitliskās izmaiņas. Visai uzskatāmi redzams ziņojumu skaitliskais pārkums, ja ziņojumu skaits tuvojas 40 tūkstošu atzīmei, tad uz tiesu nosūtīto lietu skaits nav pārsniedzis 160 lietu atzīmi, lai gan pieaugošā tendence ir, protams, pozitīvi vērtējama, neskatoties uz to, ka kopējā efektivitāte, respektīvi, abu rādītāju attiecība samazinās (skat. att.2.12.), 2008.gadā sasniedzot līmeni, pie kura no katriem 1000 ziņojumiem 4 tiek nosūtīti tiesībsargājošām iestādēm.

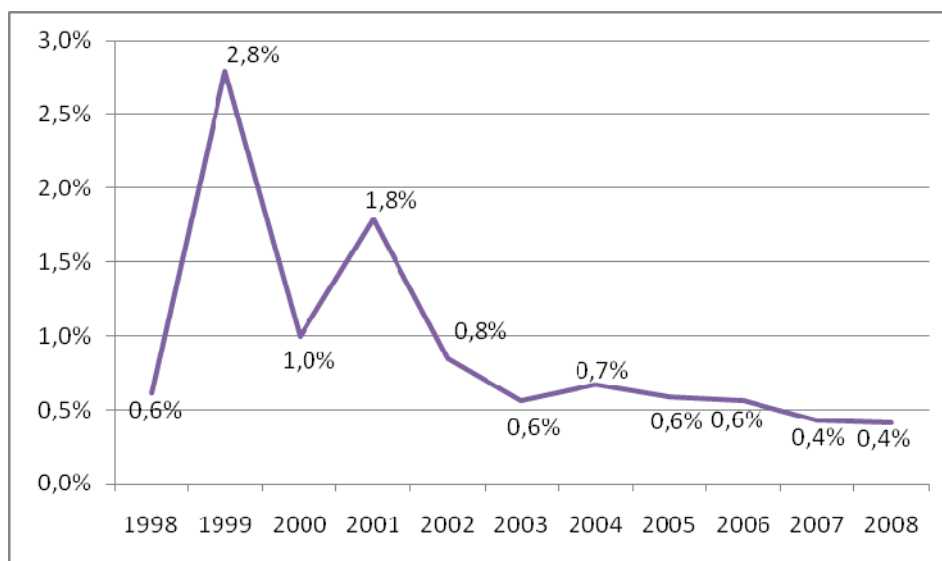
¹ Schott P.A., Reference Guide to Anti-Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism, Second Edition and Supplement on Special Recommendation IX, The World Bank and The International Monetary Fund, 2006, page VI-9

² Global Anti-Money Laundering Guidelines for Private Banking, Wolfsberg AML Principles, 2002, page 3 www.wolfsberg-principles.com

³ Kontroles Dienests, Ziņošanas sistēma, http://www.lrp.gov.lv/doc_upl/zinosanas_sistema.pdf



2.11.att., Ziņojumu par neparastiem un aizdomīgiem darījumiem un tiesībsargājošajām iestādēm nosūtīto lietu skaita statistika 1998. – 2008.g¹.



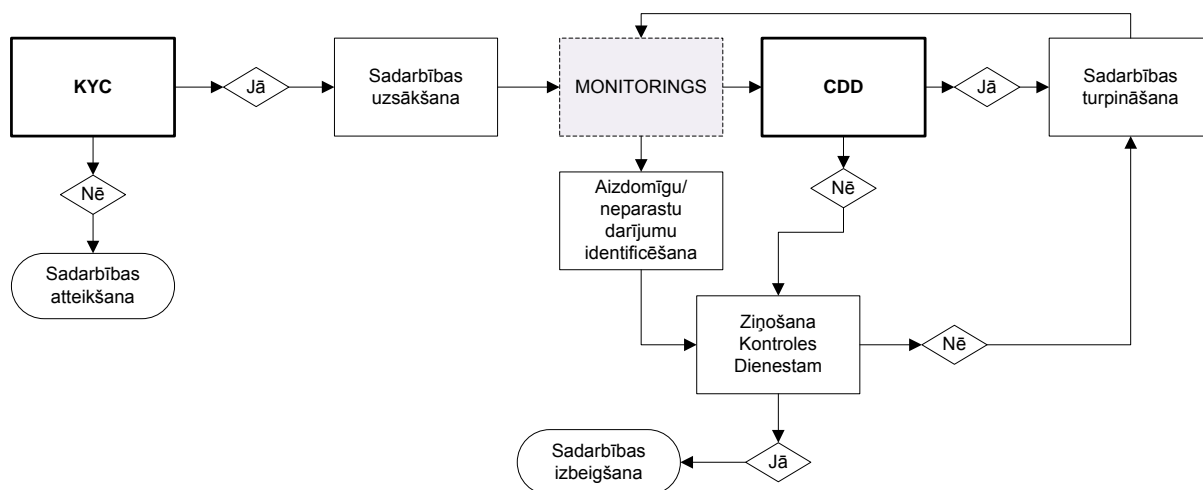
2.12.att., Ziņojumu efektivitātes dinamika 1998. – 2008.g².

Rezumējot noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanas instrumentu analīzi, autore piedāvā nodaļā apskatīto instrumentu lietošanas un savstarpējās mijiedarbības procesa shematisku attēlojumu (skat. att.2.13.), kas izveidots, balstoties uz regulējošo iestāžu norādījumiem attiecībā uz finanšu iestādi.

¹ Avots: Kontroles Dienesta statistika uz 31.12.2008. http://www.lrp.gov.lv/doc_upl/nillnd_sadarbiba.pdf

² Avots: Kontroles Dienesta statistika uz 31.12.2008. http://www.lrp.gov.lv/doc_upl/nillnd_sadarbiba.pdf

Tātad, pirms sadarbības uzsākšanas, finanšu iestādei KYC politikas ietvaros ir jāievāc pamatdati par potenciālo klientu. Balstoties uz šīs informācijas pilnīgumu un ticamību, tiek izvērtēta sadarbības uzsākšana, respektīvi, neapmierinošu datu gadījumā sadarbība tiek atteikta. Pretējā gadījumā tiek uzsāktas līgumattiecības un notiek klienta darbības analīze. Šajā fāzē (monitorings), tiek izvērtēta klienta riska pakāpe, biznesa specifika un darījumu raksturs. Ja tiek identificēta kāda no neparasta vai aizdomīga darījuma pazīmēm, finanšu iestādei ir pienākums ziņot par to Kontroles dienestam, savukārt, ja klientam tiek piešķirts augsta riska statuss, tiek veikta padziļināta izpēte. Tās rezultātā tiek pieņemts lēmums par informācijas pietiekamību un sadarbība, protams, arī uzraudzība un darījumu kontrole tiek turpināta. Pretējā gadījumā, informācija par klientu tiek nodota Kontroles Dienestam turpmākas izmeklēšanas veikšanai. Ja Kontroles Dienesta pārbaudes rezultātā netiek apstiprināta klienta iespējamā saistība ar noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju vai terorisma finansēšanu, sadarbība tiek turpināta, savukārt, ja aizdomas apstiprinās, tad sadarbība ar klientu tiek pārtraukta.



2.13.att., Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanas sistēmas darbības shēma

Lai gan efektīvas NILLN sistēmas izveide ir ļoti būtisks faktors veiksmīgai naudas atmazgāšanas apkarošanai, tik pat liela uzmanība ir jāpievērš arī jaunākajām tendencēm un tipoloģijām, lai pielāgotu normatīvo bāzi un iekšējās procedūras legalizētāju izdomai un novērstu arvien jaunu tautsaimniecības nozaru iesaistīšanu. Lai palīdzētu valstīm orientēties NILL jaunumos, FATF publicē gan gada apskatus, gan arī atsevišķu jomu analīzi, kā arī rakstus par jaunākajām attīstības tendencēm. Tā, piemēram, šobrīd arvien aktuālāka kļūst azartspēļu biznesa un vērtspapīru sektora izmantošana, arī sporta spēles (futbols) ir piesaistījis legalizētāju uzmanību. Izmantotas tiek arī brīvo tirdzniecību zonas un naudas pakalpojumu

sektors¹. Šo jomu turpmāka izpēte būt jāveic arī Latvijā, lai jau laicīgi nodrošinātos pret to ļaunprātīgu izmantošanu noziedznieku interesēs. Bez jau uzskaitītajiem potenciāla riska sektoriem, Latvijā būtu jāvelta īpaša uzmanība pārējo finanšu sistēmas dalībnieku aktīvākai iesaistīšanai noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanā. Joprojām Latvijā nav izpētīta ne-finanšu sektora pakļautība naudas atmazgāšanas riskam, galveno uzmanību turpinot koncentrēt komercbanku virzienā. Autore piekrīt, ka tas ir pamatoti, tomēr uzsver, ka, ņemot vērā legalizācijas cikla noteikto nepieciešamību integrēt noziedzīgā ceļā gūtos ieņēmumus legālajā ekonomikā, pastāv pamatoti draudi pārējo tirgus dalībnieku ļaunprātīgu izmantošanu un iesaistīšanu naudas atmazgāšanā. Bez tam, šāda tautsaimniecības nozaru analīze ļautu pārbaudīt, vai patlaban valdības īstenotā ēnu ekonomikas apkarošanas politika ir piemērota esošajai situācijai un sniegs gaidāmos rezultātus.

¹ Annual Report 2008-2009, FATF-GAFI, 2009, page 8

3. PĒTĪJUMS: LATVIJAS MAZO UN VIDĒJO UZŅĒMUMU SEKTORA PAKĻAUTĪBA NOZIEDZĪGI IEGŪTU LĪDZEKĻU LEGALIZĀCIJAS RISKAM

3.1. Ēnu ekonomika Latvijā: situācijas analīze

Patlaban esošā globālā finanšu krīze ir ietekmējusi visu pasauli, palēninot tās attīstību, samazinot tās ekonomiku apjomus un atsevišķas valstis novedot līdz pat kritiskam stāvoklim¹. Protams, tas viss rezultātā ievērojami pazemina iedzīvotāju dzīves līmeni, liekot tiem meklēt alternatīvas peļņas iespējas. Viena no šādām iespējām ir iesaistīšanās ēnu ekonomikā, to pierāda arī vairāku ekonomisko procesu analītiķu apgalvojumi, piemēram, K. R. Petersens uzskata, ka „ēnu ekonomika kādā no tās paveidiem – algas aploksnē, izvairīšanās no nodokļu nomaksas, kontrabanda un citiem – ir pieaugusi ikvienā valstī, kuru skārusi globālā finanšu krīze. Vienīgā atšķirība ir tā, ka postpadomju valstīs, kurās kapitālisma tradīcijas ir salīdzinoši jaunas, ēnu ekonomika pieaug daudz straujāk”².

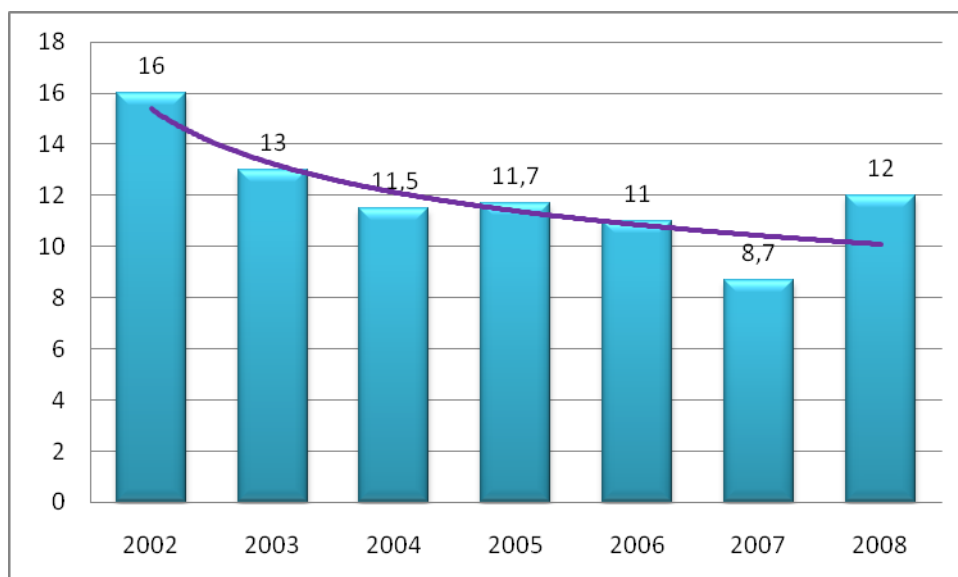
Arī Latvija nav izņēmums un patlaban esošā sarežģītā ekonomiskā situācija un valdības īstenotā krīzes politika rada nedrošības sajūtu biznesa vidē, iedragā uzņēmēju uzticēšanos amatpersonām un valdībai kopumā, kā arī stimulē meklēt iespējas nodokļu nemaksāšanai. Šīs nodaļas ietvaros autore salīdzinās, vai valdības rīcība un plāni sakrīt ar uzņēmēju ekspektācijām jeb gaidām attiecībā uz uzņēmējdarbības vides sakārtošanu un godprātīgas darbības veicināšanu. Taču, ņemot vērā ēnu ekonomikas kontekstu, autore uzskata par lietderīgu vispirms noskaidrot pašreizējo situāciju Latvijā šajā jomā un potenciālās attīstības tendences.

2009.gada septembrī tika publiskots starptautiska rakstura pētījums par ēnu ekonomikas izplatību Eiropā. Tā rezultāti liecina, ka Latvija ieņem absolūtas līderpozīcijas visu Eiropas valstu vidū, ēnu ekonomikas īpatsvaram legālajā ekonomikā sasniedzot 39% līmeni³. Lai gan pētījumā analizēti 2005.gada dati, salīdzinot ar Latvijas Centrālās statistikas pārvaldes datiem, pārskatos neuztvertās daļas īpatsvars kopējā pievienotajā vērtībā analogā periodā nav pārsniedzis pat 12% atzīmi (skat.att.3.1.). Tik krasas atšķirības varētu skaidrot ar dažādajām pieejām ēnu ekonomikas īpatsvara noteikšanai. Diemžēl pārbaudīt to nevar, jo CSP nav publiskojusi savu aprēķinu metodoloģiju, tomēr balstoties uz zinātniskajā literatūrā paustajām bažām par datu nesalīdzināmību atšķirīgo metožu dēļ, autore uzskata, ka šajā kontekstā varētu samierināties ar šādu pieņēmumu.

¹ http://www.economist.com/opinion/displaystory.cfm?story_id=16009099

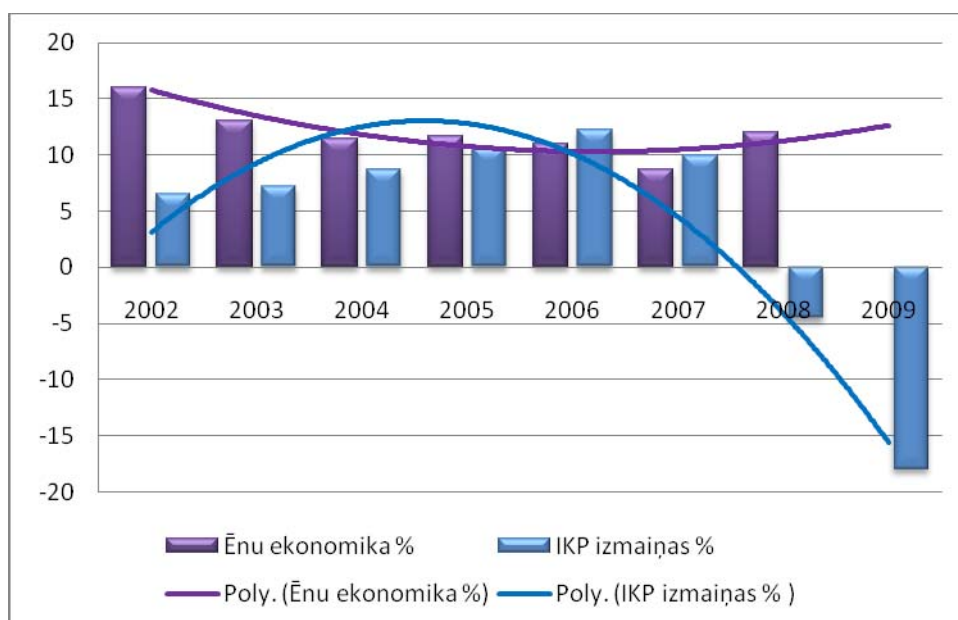
² http://www.kasjauns.lv/lv/news/latvija---enu-ekonomikas-lielvalsts&news_id=5885

³ Schneider F, A.T. Kearney, The Shadow Economy in Europe: Using Payment Systems to Combat the Shadow Economy, A.T.KEARNEY Inc., 2009, page 3



3.1.att., Pārskatos neuztvertās daļas īpatsvars (%) kopējā pievienotajā vērtībā 2002.-2008.g¹.

Kā uzskatāmi parāda 3.1. attēls, līdz 2007.gadam vērojama ēnu ekonomikas samazināšanās tendence pārtrūka ar strauju kāpumu 2008.gadā, kad arī Latvija sāka izjust globālās finanšu krīzes ietekmi. Pieliekot šiem CSP datiem statistiku par Latvijas IKP procentuālajām izmaiņām pret iepriekšējo gadu (skat. 3.2.att.), uzskatāmi iezīmējas abu rādītāju negatīvā sakarība, proti, pieaugot vienam, samazinās otrs. Šajā gadījumā, samazinoties valsts IKP rādītājam, pieaug ēnu ekonomikas īpatsvars valsts oficiālajā ekonomikā.



3.1.att., Ēnu ekonomikas un IKP procentuālās izmaiņas 2002.g. – 2009.g.².

¹ LR Finanšu Ministrija, Pasākumu plāns ēnu ekonomikas apkarošanai, FMpl_070410, 2010, 5.lpp

² Avots: Eurostat dati <http://ec.europa.eu/eurostat>

Lai gan dati par ēnu ekonomikas īpatsvaru Latvijas kopējā pievienotajā vērtībā 2009.gadā vēl nav pieejami, autore uzskatāmības labad 3.2. attēlā iekļāva IKP procentuālās izmaiņas 2009.gadā attiecībā pret 2008.gadu, lai, pamatojoties uz iepriekšējos gados vērojamo likumsakarību, izvirzītu prognozi par ēnu ekonomikas īpatsvara gaidāmo pieaugumu arī 2009.gadā.

Lai pārbaudītu, vai valdības īstenotie un plānotie pasākumi sniegs gaidāmos rezultātus un apmierinās uzņēmēju ekspektācijas attiecībā uz situācijas uzlabošanu, autore piedāvā apskatīt abu pušu pozīcijas. Valdības nostāja ir pietiekoši skaidri atspoguļota tās izstrādātajā un 2010.gada klajā laistajā rīcības plānā ēnu ekonomikas apkaršanai. Tātad savu darbību izveidotā darba grupa organizēs divos posmos – ņemot vērā to, ka sabiedrība sagaida ātru rīcību, tomēr papildus finansējums nav pieejams, šajā plānā ir ietverts to ātri realizējamo pasākumu saraksts, kas vērsti uz radušās situācijas seku ierobežošanu. Tomēr par savu pamatuzdevumu darba grupa ir izvirzījusi otrajā posmā realizējamo konceptuālo risinājumu izstrādi, kas būtu pamatoti uz ēnu ekonomikas cēloņu analīzi un veicinātu sabiedrības uzvedības izmaiņas ilgtermiņā¹. Vēl neiedziļinoties konkrētu priekšlikumu izskatīšanā, autorei gribētos nedaudz pakritizēt valdības nostāju, proti, jau pašā šī publiski pieejamā dokumenta sākumā valdība norāda, ka darbojas it kā pret savu gribu, sabiedrības spiediena ietekmēta. Tas, pirmkārt jau liek apšaubīt darba grupas ieinteresētību pozitīvu rezultātu sasniegšanā, kā arī nelojāla šķiet atkārtota finansējuma trūkuma uzsvēršana, kas esošajos krīzes apstākļos ir nedaudz nevietā, jo Finanšu Ministrija jau nu noteikti ir informēta par līdzekļu trūkumu praktiski visās valsts tautsaimniecības nozarēs. Autore uzskata, ka šāda pozīcija jau priekšlaicīgi skeptiski noskaņo pret darba grupas veikto pasākumu izdošanos. Bez tam negatīvo attieksmi tikai pastiprina otrajam posmam izvirzītais uzstādījums veikt ēnu ekonomikas cēloņu analīzi, proti, rodas šaubas par šobrīd īstenošanai piedāvāto pasākumu pamatotību, ja jau analīze tiek atlikta otrajam posmam. Noslēdzot šo lirisko atkāpi, kas pauž autores subjektīvo nostāju attiecībā uz rīcības plāna pozicionēšanu sabiedrībai, uzmanība jāpievērš darba grupas izvirzīto priekšlikumu būtībai.

Plānotie pasākumi ir vērsti trīs virzienos: stiprināt administrēšanu/kontroli, apgrūtināt iesaistīšanās iespējas ēnu ekonomikā un informēt/iesaistīt sabiedrību. Līdz ar to, būtībā redzams, ka primārā darbība tiks orientēta uz ēnu ekonomikas ierobežošanu, nevis uzņēmējdarbības stimulēšanu. Protams, zināmā mērā arī tas ir pareizi, tomēr paralēli būtu jādomā arī par apstākļu uzlabošanu. Lai gan rīcības plānā ir minēti izvirzītie priekšlikumi, kas

¹ LR Finanšu Ministrija, Pasākumu plāns ēnu ekonomikas apkaršanai, FMpl_070410, 2010, 4.lpp

zināmā mērā ir orientēti uz biznesa vides sakārtošanu, Finanšu Ministrijas izvēlētajos īstermiņa veicamajos pasākumos tie nav ietverti. Galvenais uzsvars tiek likts uz informācijas pieejamību valsts iestādēm, ziņošanas par pārkāpumiem veicināšanu, skaidras naudas darījumu ierobežošanu vairumtirdzniecībā un deklarēšanas noteikumu pastiprināšanu. Protams, attiecībā uz informācijas pieejamības nodrošināšanu atbilstošajām iestādēm, nav ko iebilst, vienīgi to, ka tam būtu bijis jābūt pašsaprotamam, ka kontroles iestādēm ir nepieciešama piekļuve pēc iespējas plašākam informācijas klāstam. Kas attiecas uz skaidras naudas darījumu ierobežošanu, tad autore uzskata, ka bez iepriekšējas attiecīgās nozares analīzes, ir visai neapdomīgi ieviest šāda veida ierobežojumus, kas var radīt panīkumu biznesā. Autore nekādā mērā neapšaubā šādu mēru iespējamību, vai pat nepieciešamību, jo arī jau minētajā pētījumā vairumtirdzniecība un mazumtirdzniecība tiek uzskatītas par otro ēnu ekonomikai vispakļautāko jomu aiz celtniecības¹, tomēr uzskata, ka būtu jāveic Latvijas specifisko apstākļu izpēte, lai nepārdomātas rīcības dēļ nenodarītu kaitējumu visam tautsaimniecības sektoram. Pasākumi, kas ir attiecināmi uz sabiedrības informēšanu par iekasēto nodokļu izlietojumu un iesaistīšanu ēnu ekonomikas novēršanas priekšlikumu izstrādē, ir, protams, atbalstāmi un nepieciešami, taču, balstoties uz iepriekšēju pieredzi, visai pamatotas varētu būt bažas par šo pasākumu īstenošanas izdošanos.

Analizējot uzņēmēju pozīciju, autore izmanto datus, kas iegūti aptaujas veidā. Lai gan pētījuma mērķis (pētījuma specifikācija un metodoloģija tiks aprakstīti nākošajā nodaļā) nav tieši saistīts ar pašreiz apskatāmo kontekstu, autore uzskata par lietderīgu jau šobrīd izmantot dažas no uzņēmēju atbildēm. Tātad, vērtējot Latvijas uzņēmēju viedokli par valdības lomu un iejaukšanās līmeni attiecīgajā biznesa nozarē, 65% respondentu atbildēja, ka valsts loma ir jūtama, bet nav vērsta uz biznesa vides uzlabošanu, savukārt pārējie norādīja, ka valsts iejaukšanās ir pārmērīga un tikai divi respondenti uzskata, ka tās darbs neesot manāms un viss esot palaists pašplūsmā. Atbildot uz jautājumu „Vai Jums ir saprotama valsts likumdošana?” pārliecinošs vairākums (70%) norādīja, ka pēdējā laikā esot grūti izsekot straujajām izmaiņām, savukārt 22% uzskata, ka likumdošana tiem nav skaidra un tikai 9% jūtas droši un pārliecināti par savām zināšanām šai jomā. Viens no atbilstošākajiem jautājumiem uzņēmēju gaidu salīdzināšanai ar valdības plāniem ir attiecināms uz pastāvošo birokrātijas līmeni, kuru par darbībai traucējošu uzskata 83% aptaujāto un tikai 17% tas netraucē. Pēdējais jautājums, kas iekļautos šai kontekstā, ir saistīts ar uzņēmēju vērtējumu valsts darbībai ēnu ekonomikas apkarošanas jomā. Pilnīgi neviens no aptaujātajiem respondentiem neuzskata, ka valdība

¹ Schneider F, A.T. Kearney, The Shadow Economy in Europe: Using Payment Systems to Combat the Shadow Economy, A.T.KEARNEY Inc., 2009, page 7

efektīvi apkaro šo fenomenu, savukārt lielākā daļa no pārējiem, proti, 70% aptaujāto uzskata, ka tās apkarošana nav pietiekoša un 30% ir tolerantā attiecībā pret valdību, uzskatot, ka tā cīnās savu iespēju robežās.

Rezumējot apskatītās pozīcijas, var teikt, ka lielā mērā valdības plānotie pasākumi, kas orientēti uz kontroles un administrēšanas stiprināšanu no vienas puses sakrīt ar uzņēmēju gaidām, jo ir vērsti uz ēnu ekonomikas ierobežošanu, tomēr no otras – tie ir pretrunā, jo jau šobrīd vairākums uzskata, ka pastāvošais birokrātijas līmenis ir traucēklis to darbības veikšanai. Arī iesaistīšanās ēnu ekonomikā apgrūtināšanai vēltītās darbības var uzskatīt par preventīvām, to veiksmīgas izdošanās gadījumā, tomēr tās nav vērstas uz pašreizējā neoficiālā ekonomikas sektora apkarošanu un tā dalībnieku pārejas uz oficiālo sektoru stimulēšanu. Finanšu ministrijas plāni iesaistīt un informēt sabiedrību arī nedos gaidāmo rezultātu, jo uzņēmēji jau tā ir ļoti labi informēti par ēnu ekonomikas klātbūtni un sniegtajām iespējām. Tāpēc valdības plāni attiecībā uz ziņošanu par ēnu ekonomikas darbībām no sabiedrības puses var nesniegt gaidāmo rezultātu. Par to liecina arī godprātīgu uzņēmēju izteikumi, piemēram, viesu nama “Lauču akmens” īpašniece Iveta Ludiņa: “Lauku tūrismā ir ļoti liels ēnu ekonomikas īpatsvars, jo arī 5% PVN nemotivēja saimniekus to maksāt. Tieši uzņēmumi, kuri kā mēs godīgi maksā visus nodokļus, tiek sisti vissāpīgāk. Acīmredzot godīgi nodokļu maksātāji valstij nav vajadzīgi”¹. Vērtējot uzņēmējas izteikumus, rodas priekšstats, ka pastāvošā situācija pat pagaidām it kā godīgam nodokļu maksātājam liek aizdomāties par iesaistīšanos pelēkajā ekonomikā.

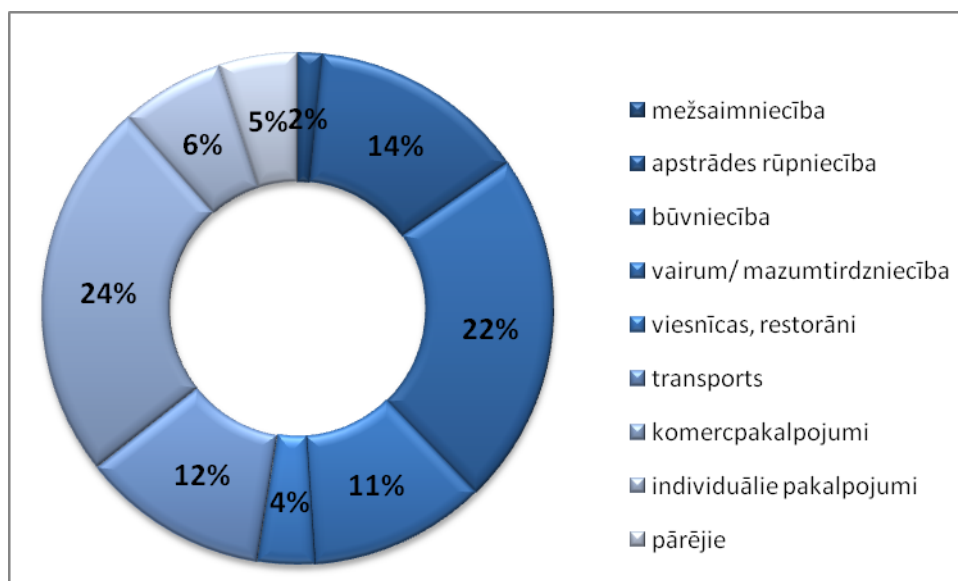
Vērtējot valdības īstenoto nodokļu politiku, kuras ietvaros gan tiek palielinātas jau esošo nodokļu likmes, gan apsvērta un īstenota arvien jaunu nodokļu ieviešana, rodas iespaids, ka nespēdama īstenot efektīvu pastāvošo nodokļu iekasēšanu, tiek meklētas (un atrastas) arvien jaunas iespējas palielināt nodokļu slogu. Šo situāciju komentēja arī valsts prezidents Valdis Zatlers, sacīdams: „Nodokļus, kurus nevar iekasēt, nevajag ieviest.”². no loģikas viedokļa šādam apgalvojumam nevar nepiekrīst, tomēr reālā situācija liecina par pretējo – tā rezultātā faktiski notiek negodīga nodokļu sloga pārdale, lielāko daļu sloga uzticot tieši godprātīgajiem nodokļu maksātājiem, tādējādi būtībā tikai veicinot arī to pakāpenisku iesaistīšanos ēnu ekonomikā.

Īpašu uzmanību gribētos pievērst tieši ēnu ekonomikas un līdz ar to arī no tās izrietošās noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas analīzei tautsaimniecības nozaru griezumā. Jo, ir pilnīgi skaidrs, ka katrai nozarei ir sava specifika, kas būtu jāņem vērā, izstrādājot pasākumus

¹ http://www.kasjauns.lv/lv/news/latvija--enu-ekonomikas-lielvalsts&news_id=5885

² Latvijas pelēkās ekonomikas ēnā, <http://www.ekonomika.lv/latvija-pelekas-ekonomikas-ena/>

tās nodrošināšanai pret iesaistīšanu ēnu ekonomikā vai izmantošanu naudas atmazgāšanai. Pelēkās jeb ēnu ekonomikas iedalījumu atkarībā no nozaru veida piedāvā arī CSP (skat.att.3.3.).



3.3.att., NACE nozaru īpatsvars pārskatos neuztvērtās daļas kopējā apjomā 2007.gadā¹

Finanšu ministrijas rīcībā esošie dati gan ir par 2007.gadu un situācija šo 3 gadu laikā (līdz 2010.g.) ir mainījies, it īpaši būvniecības nozares kontekstā. Salīdzinot to ar Austrijas profesora F. Šneidera (*F.Schneider*)² veikto pētījumu par Eiropas valstīm, tai skaitā arī Latviju, redzams, ka, neskatoties uz vēl vecākiem datiem, galvenās tendences sakrīt. Šāds nozaru griezumam parāda, ka, lai gan lielākais īpatsvars ir komercpakalpojumiem (24%), tai skaitā arī finanšu pakalpojumiem, visnotaļ ievērojams ēnu ekonomikas apjoms (bez jau minētās būvniecības) ir vērojams arī apstrādes rūpniecībā (14%), vairumtirdzniecībā un mazumtirdzniecībā (11%), kā arī transporta jomā (12%).

Šo informāciju autore vēlējās atsevišķi izcelt, lai uzskatāmi pierādītu to, ka ēnu ekonomika nebūt nekoncentrējas tikai finanšu pakalpojumu sfērā. Un, ņemot vērā vēl pašā darba sākumā sniegto teorētisko pamatojumu tam, ka noteikta daļa ēnu ekonomikas rezultātā noved pie noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas, autore uzskata par lietderīgu nozaru aspekta iekļaušanu, lai uzsvērtu pētījuma pamatotību un novitāti, jo līdz šim naudas atmazgāšanas pētījumi un analīze ir koncentrēta tikai finanšu sektorā, kas ir neapstrīdami galvenais, tomēr ne vienīgais ekonomikas subjekts, kas var tikt izmantots noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijai.

¹ LR Finanšu Ministrija, Pasākumu plāns ēnu ekonomikas apkarošanai, FMpl_070410, 2010, 6.lpp

² Schneider F, A.T. Kearney, The Shadow Economy in Europe: Using Payment Systems to Combat the Shadow Economy, A.T.KEARNEY Inc., 2009, page 7

3.2. Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas riska novērtēšana Latvijas mazo un vidējo uzņēmumu sektorā

Par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju ir dzirdējis praktiski ikviens uzņēmējs, taču reti kurš ir aizdomājies, ka arī viņa uzņēmums varētu būt pakļauts šī fenomena postošajai iedarbībai. Iespējams, šāds priekšstats ir radies tāpēc, ka naudas atmazgāšanu un tās apkaršanu galvenokārt saista ar finanšu sistēmu, un tieši - komercbankām. Protams, nevar noliegt legalizētāju vēlmi aktīvi izmantot finanšu sistēmas piedāvātos pakalpojumus savu noziedzīgo interešu īstenošanai, taču autore vēlas atzīmēt arī otru šīs problēmas pusi, proti, naudas atmazgāšanas procesa pabeigšanai jeb integrācijas fāzes realizācijai legalizētājiem ir nepieciešams arī legālais ekonomikas sektors, kurā tad ievadīt savus attīrītos līdzekļus. Un šī sektora pārstāvji ir tieši uzņēmēji ar savām kompānijām, protams, izņemot tos gadījumus, kad šādi legāli uzņēmumi pieder pašiem likuma pārkāpējiem.

Iepriekšējās nodaļas skatītais ēnu ekonomikas konteksts, kas parāda tās īpatsvaru tautsaimniecības nozarēs, kalpo par pamatojumu vienam no diviem aspektiem, respektīvi, augstā pelēkā sektora koncentrācija ne-finanšu nozarēs norāda uz paaugstinātu iespēju to potenciālajai nepieciešamībai legalizēt nelegāli iegūtos līdzekļus. Šis pirmais aspekts, kas attiecas uz uzņēmējiem, kas paši labprātīgi iesaistās naudas atmazgāšanā, neizslēdz otru – uzņēmumus, kas paši to neapzinoties vai pret savu gribu tiek izmantoti noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas procesā. Autore pilnībā apzinās, ka nav iespējams nošķirt šos brīvprātīgos likuma pārkāpējus no tiem, kas tiek nostādīti upura lomā, jo neviens taču neatzīsies, ka darbojas ēnu ekonomikā vai nodarbojas ar noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju. Tāpēc pētījumā netiek veikts šāds nodalījums, bet gan tiek analizēti atsevišķi uzņēmējdarbības vides aspekti, kas pēc autores domām nes sevī noteiktu naudas atmazgāšanas risku.

Šāda veida pētījumi vēl nav veikti un līdz šim ir vērtētas pārsvarā vai nu atsevišķi finanšu iestādes, vai arī valsts un tās finanšu sektors kopumā, kā jau tas tika skatīts darba otrajā daļā. Tāpēc šis pētījums ir savā ziņā unikāls un var kalpot divējādi – gan kā pierādījums tam, ka uzmanības koncentrēšana finanšu sektorā ir atstājusi pārējās nozares novārtā un neaizsargātas pret šāda veida riskiem, gan arī kā pamatojums tam, ka uztraukumam nav pamata un nav nepieciešamības turpmākai problēmas izpētei.

3.2.1. Pētījuma specifikācija un metodoloģija

Pētījuma mērķis ir novērtēt Latvijas ne-finanšu nozaru pārstāvju, galvenokārt mazo un vidējo uzņēmumu, pakļautību noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas riskam. Mērķa sasniegšanai tika izstrādāta anketa (skat. pielikums Nr.3), kas ir iedalīta 4 informācijas blokos:

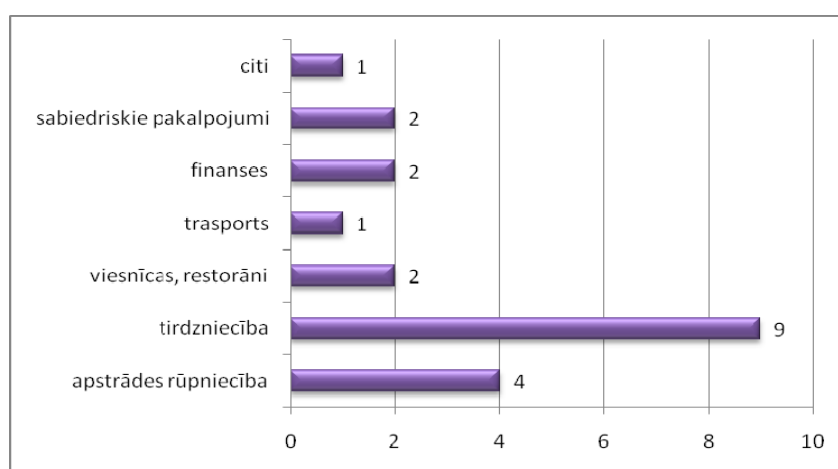
- A - informācija par uzņēmumu** – vispārīga priekšstata par uzņēmumu gūšanai;
- B - uzņēmuma kompetences** – ieskats uzņēmēja nodomu nopietnībā jeb iekšējās un ārējās vides apzināšanā;
- C - uzņēmuma saimnieciskā darbība** – informācija par saimnieciskās darbības elementiem, kas var tieši vai netieši norādīt uz NILL riska klātbūtni;
- D - uzņēmuma kompetences naudas atmazgāšanas jomā** – parāda uzņēmēju informētību par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas fenomenu un ēnu ekonomiku valstī.

Pētījuma izlases respondenti tika izvēlēti pēc nejaušības principa, par pamatkritērijiem nosakot saimnieciskās darbības veikšanu Latvijas teritorijā un piederību mazo un vidējo uzņēmumu (MVU) sektoram. Rezultātā tika saņemti dati par 23 uzņēmumiem, kas arī veido pētījuma izlases kopu un tika izmantoti pētījuma mērķa sasniegšanai. Neliela izlase tika izmantota ar mērķi, lai pārbaudītu, vai lielāka apjoma pētījums būtu lietderīgs un nepieciešams. Riska novērtēšanai tika izmantots vienkāršots riska skoringa jeb novērtēšanas modelis, kas ir domāts, lai identificētu kāda noteikta veida risku, ņemot vērā dažādus darbības faktorus¹. Autores izmantotais modelis ir pielīdzināts finanšu iestādēs pielietotajam, kur skoringa kritēriji tiek iedalīti atkarībā no informācijas par klientiem, to darījumiem un izmantotajiem produktiem. Tad tiek noteikti risku saturoši faktori jeb elementi, kas tiek svērti atkarībā no to riskantuma. Autores pielietotajam vienkāršotajam modelim izvēlētie elementi ir ietverti aptaujas anketas B, C un D blokos un to svēršana izpaužas noteikta ranga piešķiršanā katrai no iespējamai atbildei, jo lielāku risku nes noteiktā atbilde, jo lielāks ir tās rangs. Detalizēta atbilžu vērtēšanas skala ir atrodama pielikumā Nr.4. Atkarībā no rezultātu summas vietas novērtējuma skalā, uzņēmumam tiek noteikts riska līmenis, proti – zems, vidējs vai augsts. Līdzīga metodoloģijas tiek izmantota arī maģistra darba otrajā daļā minētajā valstu NILLN/TF sistēmu novērtēšanā, kas balstīta uz FATF izstrādāto sistēmu.

¹ Guennou R., Scoring Risks, 2nd Annual European Money Laundering Conference, Alert Global Media Inc., 2005, page 76

3.2.2. Pētījuma rezultātu analīze un turpmākas izpētes virzienu identificēšana

Pirms uzstādītā mērķa izpildes, autore vēlas sniegt vispārīgu priekšstatu par pētījuma ģenerālo kopu. Tātad, pētījumā piedalījās 23 Latvijā strādājoši uzņēmumi. Ņemot vērā to sadalījumu ģeogrāfiskā plāksnē, autore piedāvā iedalīt tos Rīgā un ārpus Rīgas kategorijās, jo tikai 4 respondenti jeb 17% savu darbību neveic Rīgā, līdz ar to lielāka detalizācijas pakāpe un ģeogrāfiskā aspekta analīze nav nepieciešama. Izlase to pārstāvēto nozaru griezumā (nozaru iedalījums balstīts uz NACE klasifikāciju) ir atspoguļota 3.4.attēlā, kur redzams, ka lielākā daļa respondentu darbojas vairumtirdzniecības un mazumtirdzniecības jomā. Tomēr izlases apjoms neļauj izdarīt secinājumus attiecībā uz ģeogrāfisko pozīciju vai piederību kādam konkrētam sektoram, šim nolūkam ir nepieciešama ievērojami lielāka izlases kopa.

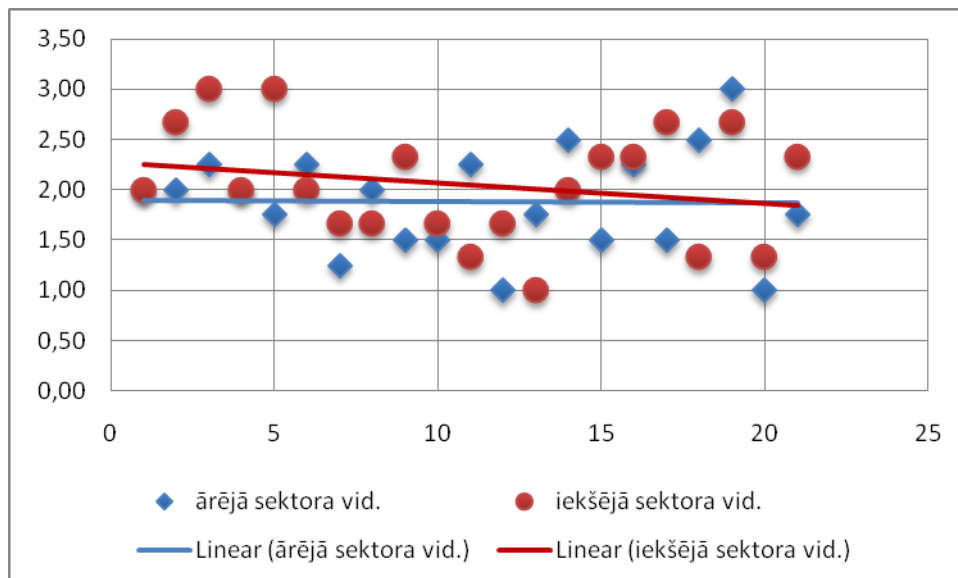


3.4.att., Respondentu sadalījums pa tautsaimniecības nozarēm

Pārējie A bloka jautājumi ir veltīti uzņēmumu piederības MVU sektoram noteikšanai, rezultātā divi respondenti tika atzīti par nederīgiem, tāpēc turpmāk tiks apskatīts 21 uzņēmums un sīkāku A bloka datu analīzi autore neuzskata par nepieciešamu.

Jautājumi, kas ir attiecināmi uz uzņēmuma kompetencēm, ir iekļauti B blokā un, lai labāk izprastu šo abu sektoru mijiedarbību un salīdzinātu iegūtos rezultātus, tos var iedalīt ārējos (1.,2.,3.,6.jaut.) un iekšējos (4.,5.un7.jaut.). Pie faktoriem, kas raksturo uzņēmuma ārējās vides kompetenci, autore pieskaita uzņēmuma zināšanas par tirgu, konkurentiem, klientiem un uzņēmuma spēju pielāgoties izmaiņām biznesa vidē. Savukārt par iekšējās vides raksturlielumiem autore izvēlējusies darbinieku profesionālo prasmju novērtējumu, uzmanības veltīšanu darbinieku apmācībai, kā arī lēmumu pieņemšanas procesu uzņēmumā. Līdz ar to, respondentu atbilžu vidējie rādītāji atsevišķi iekšējo un ārējo vidi raksturojošiem jautājumiem ir apkopoti 3.5.attēlā. Visai skaidri ir redzama tendence - iekšējās vides kompetenču rādītāji ir augstāki par ārējās vides rādītājiem. Tas liecina par augstāku iekšējo

risku un parāda, ka uzņēmēji ir labāk informēti tieši par ārējās vides elementiem. Par to liecina arī iekšējās vides kopīgais vidējais rādītājs (2.05), kas ir augstāks par to pašu rādītāju attiecībā uz ārējās vides elementiem (1.88).



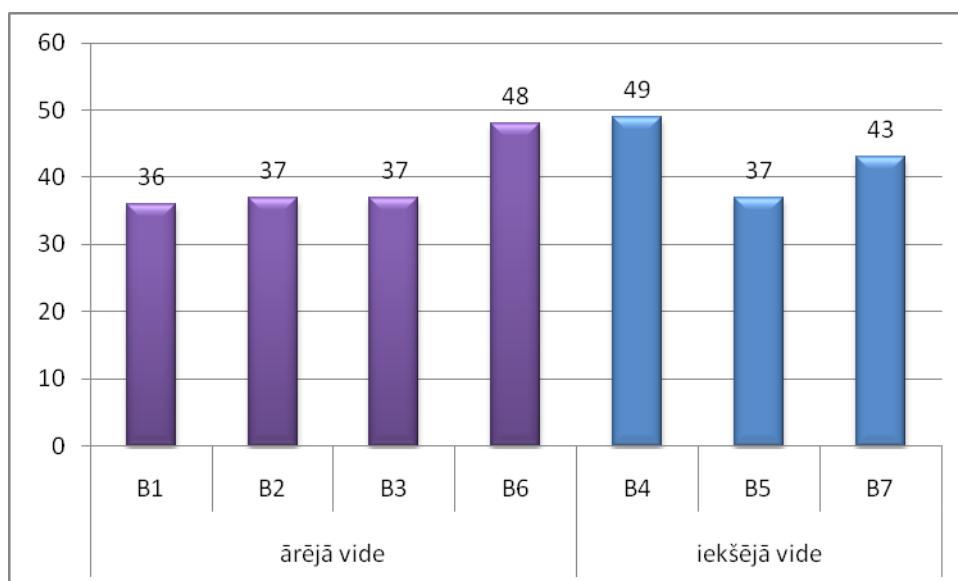
3.5.att., Respondentu iekšējās un ārējās vides kompetenču vidējie rādītāji

Salīdzinot atbildes starp katras vides elementiem (skat.att.3.6.), redzams, ka ārējā vide ir visai vienmērīgi pārzināta attiecībā uz tirgu (B1), konkurentiem (B2) un klientiem (B3), savukārt vislielākās problēmas rada uzņēmuma spēja pielāgoties mainīgajai biznesa videi (B6). Kopējais vidējais rādītājs tuvojas maksimālajai robežai, kas liecina, ka izmaiņas uzņēmējdarbības vidē rada nopietnas bažas. Protams, zināmā mērā to var sasaistīt ar pašreizējo globālo finanšu krīzi un tās sekām un valsts ekonomisko situāciju.

Iekšējās vides elementu analīze arī parāda interesantas iezīmes, proti, uzņēmēji ir salīdzinoši lojāli attiecībā pret savu darbinieku prasmēm un kvalifikācijas līmeni (B5), novērtējot šo rādītāju kā labā līmenī esošu. Šī elementa moda ir 1, kas nozīmē to, ka vērtējot šo rādītāju, visbiežāk tika atzīmēta atbilde ar vērtību 1 - „ļoti labi”. Neskatoties uz tik augsto darbinieku kvalifikācijas vērtējumu, respondenti atzīst, ka to pievērstā uzmanība darbinieku apmācībai (B4) ir nepietiekama.

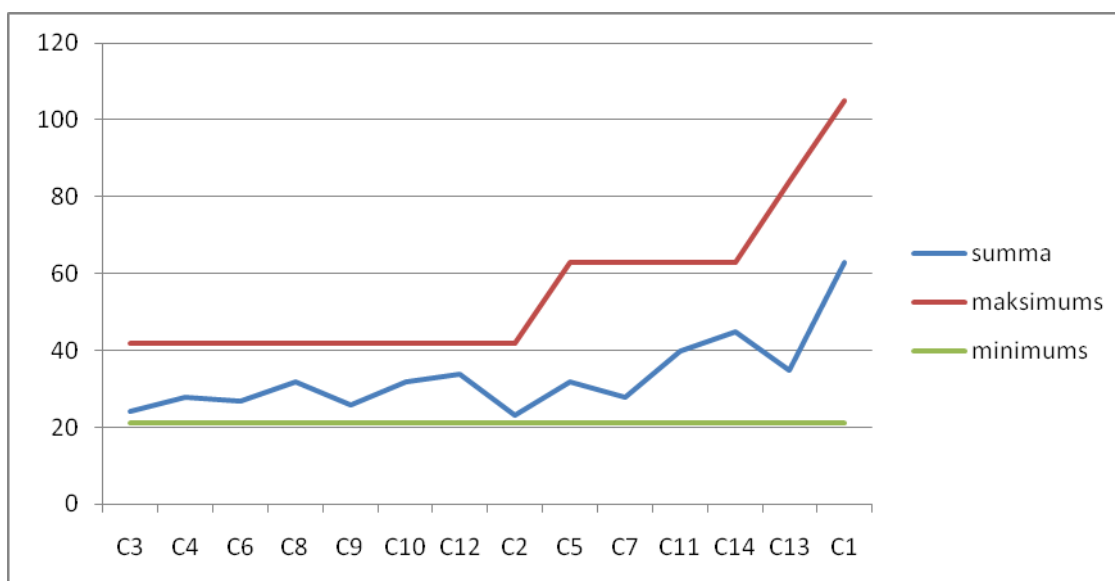
Lēmumu pieņemšanas process uzņēmumā ir iekšējās vides elements, ko autore vēlas izdalīt atsevišķi, jo respondentu atbilžu vērtēšana šī jautājuma ietvaros nav viennozīmīga, proti, autore uzskata, ka vislielāko potenciālo risku uzņēmumam rada lēmuma pieņemšana pēc vadības brīvas izvēles, tomēr ir vairāki papildus faktori un, protams, konkrētās situācijas konteksts, kas ietekmē šīs atbildes potenciālu. Līdz ar to, autore atzīst, ka šo jautājumu nebūtu

korekti iekļaut kopējā vērtējumā bez vairāku pieņēmumu izdarīšanas, tāpēc, lai gan kopējā situācijas vērtējumā tas ir atspoguļots, riska noteikšanai tas netiks izmantots.



3.6.att., Kompetenču salīdzināšana iekšējās un ārējās vides aspektā

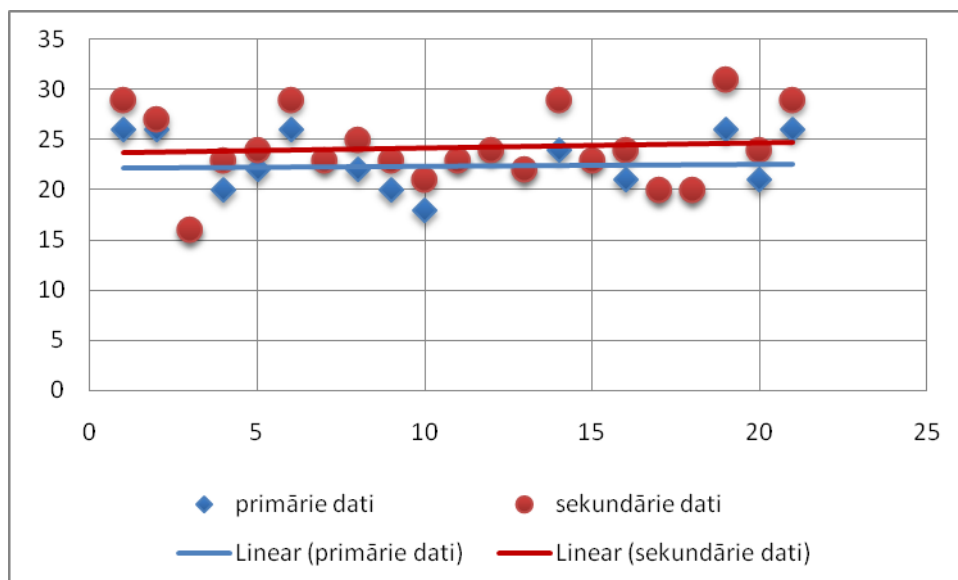
Aptaujas anketas trešā - C sadaļa - ir veltīta uzņēmumu saimnieciskās darbības izzināšanai. Tajā ietvertie jautājumi atspoguļo potenciālo naudas atmazgāšanas risku, proti, jautājumi ir formulēti, balstoties uz darba teorētiskajā nodaļā skatītajām naudas atmazgāšanas tipoloģijām un izplatītākajām metodēm. Tieši šīs sadaļas rezultāti pēc autores domām vistiešākajā mērā parādīs uzņēmuma pakļautību riskam tikt izmantotam noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijai. Kopumā situācija ir attēlota 3.7.attēlā, kur katra jautājuma maksimālo un minimālo iespējamo vērtību robežās ir atspoguļotas visas izlases kopējā atbilžu summa uz konkrēto jautājumu.



3.7.att., Saimnieciskās darbības riskantuma novērtējums

Redzams, ka respondentu sniegto atbilžu līkne kopumā seko līdzīgai maksimālajai riska robežai, proti, pieaugot iespējamajam riskam, pieaug arī uzņēmumu pakļautība tam. Tomēr šis attēls parāda vienīgi tendenci, tāpēc dziļākai datu analīzei autore izmantoja riska iedalījuma skalu, nosakot vērtību apgabalu zēmam, vidējam un augstam riskam. Tas tika panākts, aprēķinot minimālo un maksimālo iespējamo punktu skaitu, atbildot uz šīs daļas jautājumiem, līdz ar to kopējais vērtību apgabals ir robežās no 14 līdz 37 punktiem. Proporcioniāli sadalot šo apgabalu 3 riska zonās, tiek iegūtas vērtības, kuru robežās esošie uzņēmumi ir pieskaitāmi attiecīgi zēmam (14-21 punkti), vidējam (22-29 punkti) vai augstam (30-37) punkti.

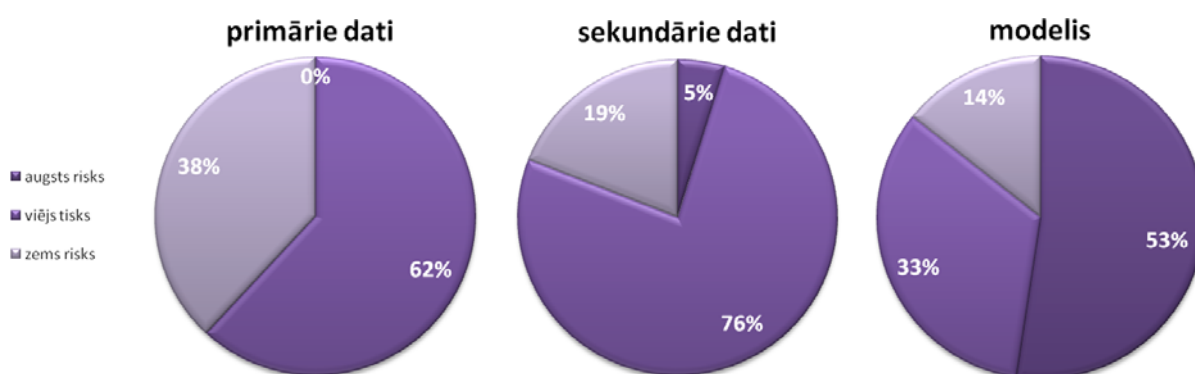
Kopumā tika veiktas divas respondentu atbilžu novērtēšanas, sakarā ar to, ka trīs no visiem bloka elementiem ir daudz nozīmīgāki un nes sevī ievērojami lielāku risku (saskaņā ar FATF rekomendācijām), tāpēc autore veica otrreizēju šo trīs elementu vērtēšanu, piešķirot tiem papildus riska svaru jeb punktu skaitu. Līdz ar to papildus punkti tika piešķirti PEP klātbūtnē (+1 punkts), nespējai veikt klientu identifikāciju (+2 punkti) un kā vislielāko naudas atmazgāšanas risku nesošam elementam – darījumiem ar skaidru naudu (+3 punkti). Šie papildus punkti tika piešķirti tikai tajā gadījumā un tikai tiem respondentiem, kuru atbildes uz atbilstošajiem jautājumiem bija apstiprinošas, respektīvi, ja klientu vidū ir PEP, ja darījumi tiek veikti skaidrā naudā un ja ir neiespējama klientu identifikācija. Abu novērtēšanu rezultātā tika iegūti katra uzņēmuma vidējie rādītāji visa C bloka jautājumiem (skat.att.3.8.).



3.8.att., Primārās un sekundārās C bloka novērtēšanas vidējo rādītāju izkārtojums

Uzskatāmi redzams, ka pārvērtēšanas rezultātā kopējā tendence pavirzījās uz augšu (ar sarkanu krāsu), respektīvi, tuvāk augsta riska robežai. Tas liecina par šo minēto trīs elementu klātbūtni uzņēmējdarbības vidē un visai būtisko ietekmi uz tās pakļautību noziedzīgi iegūtu

līdzekļu legalizācijai, jo tikai 38% no atbildēm neietekmēja šo elementu svara palielināšana. Turpinot modelēt situāciju, autore izvirza pieņēmumu, ka uzņēmums nevar būt zema riska kategorijā, ja tam ir spēkā kaut viens no augstāk minētajiem 3 elementiem un nevar būt vidēja riska kategorijā, ja tam ir spēkā risks, kas saistīts ar skaidras naudas darījumiem. Tāpēc, ar filtru palīdzību veicot to uzņēmumu atlasī, kas atrodas tādā riska kategorijā, kas ir pretrunā ar izvirzītajiem pieņēmumiem, tika veikta datu korekcija un iegūtie rezultāti atspoguļoti 3.9.attēlā līdz ar pirmo divu novērtēšanu datiem, kur skaidri iezīmējas uzņēmumu pāreja no vienas riska kategorijas uz citu.

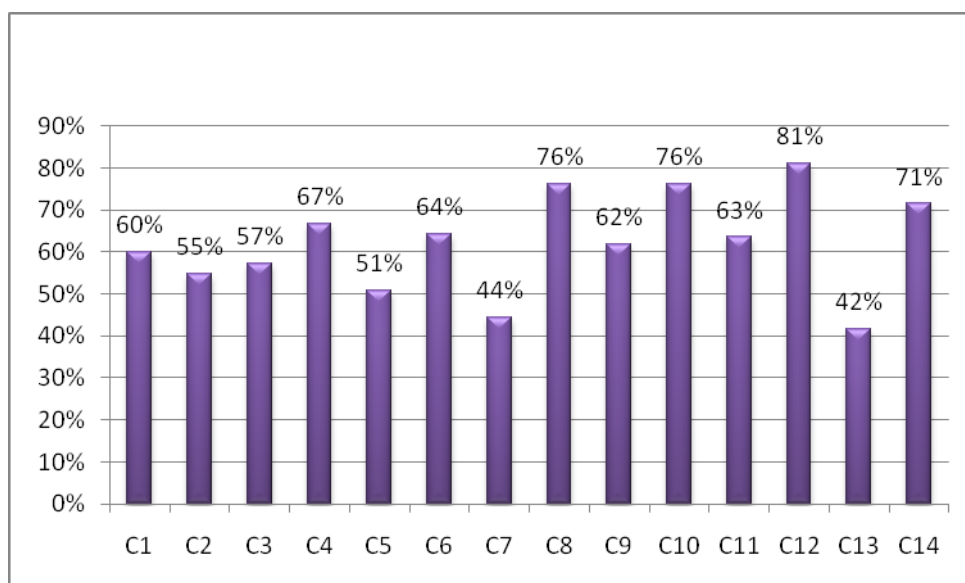


3.9.att., Respondentu iedalījums atkarībā no riska līmeņa pēc primārās, otrreizējās un treškārtējās novērtēšanas rezultātiem

Situācijas modelēšanas rezultātā, no sākotnējiem 30% zema riska uzņēmumu, īpatsvars saruka līdz 14%, savukārt augsta riska respondentu īpatsvars no 0% pieauga līdz 53%, kas ir ļoti augsts rādītājs un ietver sevī pārliecinošo izlases vairākumu. Atsevišķi gribētos izcelt tos 5% no zema riska pārstāvjiem, kas modelī ir pārgājuši augsta riska kategorijā, tādējādi pierādot augstāk izvirzīto pieņēmumu pamatotību.

Atsevišķu C bloka jautājumu analīzes procesā autore saskārās ar vairākām interesantām atziņām un pretrunām, kas izriet no saņemtajām atbildēm un galvenokārt attiecas uz uzņēmēju attiecībām ar klientiem un sadarbības partneriem. Kā pirmo gribētos atzīmēt faktu, ka absolūtais vairākums 90,5% respondentu uzskata, ka to attiecības ar klientiem un sadarbības partneriem ir tuvas, proti, tie ir personīgi pazīstami un ar labu iepriekšējas sadarbības vēsturi. Neskatoties uz to, 15% respondentu norāda, ka savas saimnieciskās darbības ietvaros tiem nav iespējams veikt klientu un/vai partneru identifikāciju. Lai gan šeit varētu pārnest, ka būtu skaidri jānošķir šī jautājuma subjekti, autore tomēr atzīmē, ka neskatoties uz to, vai uzņēmums nespēj identificēt sadarbības partnerus vai klientus, noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas aspektā tie abi satur riska elementus. Tāpēc šī pētījuma ietvaros, kas ir tāds kā

priekšlaicīgs novērtējums, vai ir nepieciešama dziļāka šī problēmas aspekta analīze, tas nebūtu tik nozīmīgi. Tāpat autorei interesants, tomēr no mārketinga viedokļa nedaudz neizprotams šķiet fakts, ka no 86% uzņēmumu, kam ir iespēja veikt klientu/partneru identifikāciju, to dara un klientu bāzi ir izveidojuši tikai 67%. Šādas informācijas bāzes klientu vēlmju izzināšanai un piedāvājumu uzlabošanai neveido tirdzniecībā, transportā un viesnīcu biznesā strādājoši uzņēmumi, kas zināmā mērā, pēc autores viedokļa, varētu tikt uzskatīti par nolaidību un savu iespēju neizmantošanu. Atsevišķi ir jāizceļ jautājums par politiski eksponētajām personām - 43% no respondentiem atzina, ka nezina, kas ir PEP un vēl 52% atzīmēja, ka nav sadarbojušies ar tādiem. Tomēr, vairākās pārrunās ar respondentiem autorei bieži tika vaicāts, kas ir PEP, vēlāk anketā atzīmējot atbildi, ka nav sadarbojušies ar tādiem. Līdz ar to autore secina, ka reāli šī proporcija ir nedaudz deformējusies un to uzņēmēju īpatsvars, kas nezina, kas ir PEP ir lielāks. Katrā ziņā, arī 43% ir pietiekoši liels skaitlis, kas liek aizdomāties par šī riska neapzināšanos un informācijas par to nepieciešamību. Tik liela uzmanība šim aspektam tiek pievērsta tāpēc, ka tas ir saistīts ar vairākiem riskiem, to skaitā arī korupcijas risku, kas postpadomju valstīs (tai skaitā arī Latvijā) ir visnotaļ satraucošā līmenī.



3.10.att., Respondentu atbilžu riska īpatsvars C bloka jautājumos

Vērtējot C blokā iekļauto jautājumu kopējo novērtējumu, autore aprēķināja visu respondentu atbilžu summas konkrētā jautājumā attiecību pret maksimāli iespējamo jeb riska ziņā visaugstāko. Iegūtie rezultāti, kas ir redzami 3.10.attēlā, liecina par aktīvu augsti attīstītu tehnoloģiju izmantošanu saimnieciskajā darbībā. No vienas puses, tas, protams, ir apsveicami – 81% no respondentiem izmanto tehnoloģiskā progressa iespējas, tomēr no otras puses, šīs

tehnoloģijas ir saistītas ar vairākiem citiem riskiem, piemēram, tās ir pakļautas datu noplūdei un ļaunprātīgai izmantošanai, tās ātri noveco un to uzturēšana ir saistīta ar lielām izmaksām. Salīdzinoši augstā līmenī ir arī kredītkaršu izmantošana (C10), kas liecina par augstu krāpšanās iespējamību, par ko ziņo iepriekšējā nodaļā jau minētā Austrijas profesora F.Šneider (*F.Schneider*) ēnu ekonomikas Eiropā pētījums.

Salīdzinoši zems riska saturs ir saistībā ar uzņēmumu finansējuma avotiem (C13). Šis jautājums tika iekļauts anketā tādēļ, ka augstu naudas atmazgāšanas risku uzņēmumam rada līdzekļi, kas tiek tajā iepludināti, ir īpaši, ja tie ir personīgie uzņēmēja līdzekļi, ar kuru izcelsmes noteikšanu var rasties vislielākās problēmas.

Aptaujas anketas D bloks ir veltīts tieši noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijai un ēnu ekonomikas klātbūtnes identificēšanai uzņēmējdarbības vidē Latvijā. Šajā blokā ietvertos jautājumus varētu iedalīt divās kategorijās, kur vieni būtu vērsti uz riska novērtēšanu (D1-D3, D6, D7, D11-D15) un otri – uz uzņēmēju viedokļa un apziņas noskaidrošanu par ēnu ekonomikas un naudas atmazgāšanas fenomeniem (D4, D5, D8-D10). Pievēršoties uzņēmēju apziņas analīzei, autore vispirms gribētu sākt ar anketas plašāko jautājumu (D9), kas pauž uzņēmēju viedokli un priekšstatu par ēnu ekonomiku Latvijā. Lai gan tikai nedaudz vairāk kā puse (57%) no respondentiem vispār sniedza savus komentārus šai jautājumā, to atbildes bija samērā līdzīgas. Galvenā nostāja ir tāda, ka Latvijā ir ļoti attīstīta un izteikta ēnu ekonomika, kas galvenokārt attīstās tieši nodokļu dēļ. Citējot vienu no respondentiem:

„Ja augstākajā līmenī tiek pieļauta korupcija, tad nedrīkst to liegt zemākajiem līmeņiem - tas nav godīgi. Otrkārt - sabiedrība ir valsts pārvaldes spogulis - jo haotiskāka valdība, jo haotiskāka un nevaldāmāka sabiedrība. Uzskatu, ka visa atbildība jāuzņemas atbildīgajām valdības personām, jo sabiedrības galvenais princips ir: kas nav aizliegts, tas ir atļauts. Un, brīži, kad notiek ēnu ekonomika, nozīmē TIKAI to, ka tie ir brīži, kad neviens šo "ekonomiku" nepieskata un nekontrolē (valstiskā līmenī)”.

Autore uzskata, ka šis viedoklis zināmā mērā pauž sabiedrības daļas nostāju šai jautājumā un punktu tam visam pieliek kāda uzņēmēja aplēses par ēnu ekonomikas apjomu 60% līmenī. Lai gan šāds īpatsvars ir stipri vien augstāks par oficiālo pētījumu rezultātiem (40% no IKP), tomēr šis komentārs virza uz domām par nepieciešamību noskaidrot uzņēmēju aplēses par ēnu ekonomikas procentuālo īpatsvaru viņu pārstāvētajā tautsaimniecības sektorā. Šāda veida pētījums tika veikts 2004./2005.gadā Lielbritānijā, kur tika apsekoti 7 505 uzņēmumi, atbildot uz 3 jautājumiem. Pirmkārt uzņēmumiem tika lūgts atzīmēt, vai to biznesu jebkādā mērā ietekmē citu uzņēmumu eksistence, kas veic neoficiālu darbību

(neziņojot par to likumā noteiktajā kārtībā). Otrkārt, ja atbilde uz pirmo jautājumu bija apstiprinoša, bija jānovērtē šīs ietekmes līmenis. Un treškārt uzņēmumiem bija jānorāda, viņuprāt, kāds procents no kopējās tirdzniecības apjoma nozarē tiek veikts ēnu ekonomikas ietvaros¹. Pētījuma autors norāda, ka šis ir pirmais šāda veida pētījums un iegūtie rezultāti ļāva identificēt ēnu ekonomikas ietekmei vispakļautākās nozares un salīdzināt iegūtos apjomus ar oficiālajiem datiem.

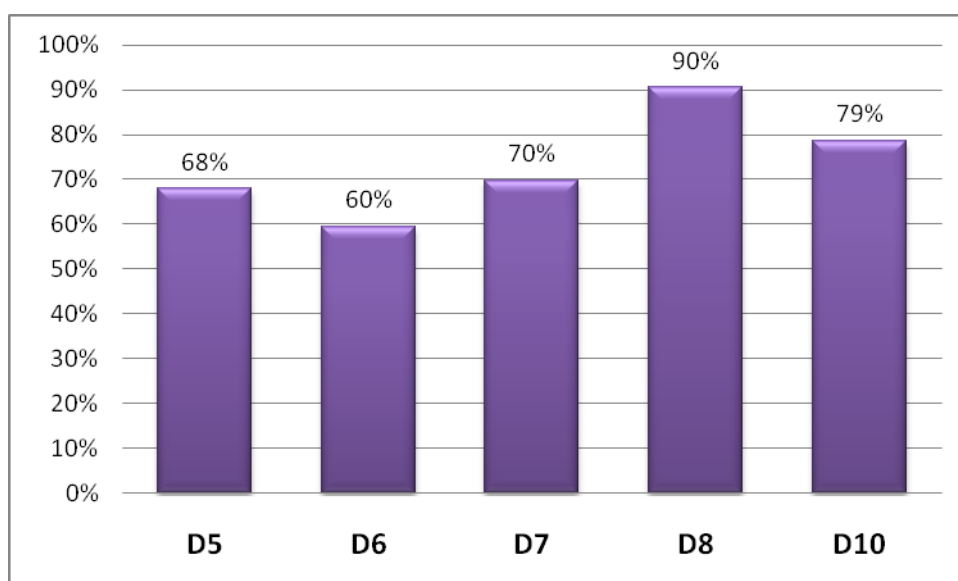
Iesākto kontekstu ēnu ekonomikas vērtējumam turpina jautājums (D10), kura ietvaros uzņēmēji novērtē, vai viņuprāt ēnu ekonomikas mazināšana uzlabotu Latvijas uzņēmumu konkurētspēju un attīstības iespējas. Šis jautājums velk zināmas paralēles ar Lielbritānijā veikto pētījumu, un norāda uz ēnu ekonomikas klātbūtni attiecīgajās nozarēs. Iegūtie rezultāti liecina, ka viedoklis dalās praktiski vienādās daļās, tikai nelielu pārsvaru gūst uzskats, ka pelēkās ekonomikas ierobežošana uzlabotu pārējo uzņēmēju izredzes (57%). Līdz ar to, būtībā var teikt, ka Latvijas biznesa vidē esošais ēnu ekonomikas īpatsvars ir tik nozīmīgs, ka var tikt uzskatīts par traucējošu tautsaimniecības attīstībai un konkurences veicināšanai. Tomēr šai aspektā interesants ir fakts, ka, vērtējot ēnu ekonomikas klātbūtni savā nozarē, absolūts vairākums (76%) respondentu atzīmē, ka viņu pārstāvētā nozare nav pakļauta šādam riskam, kas ir zināmā pretrunā ar iepriekš izteikto viedokli, ka to konkurētspēja un izredzes uzlabosies, ja nozarē tiks samazināta ēnu ekonomika.

Turpinājumā būtu lietderīgi un likumsakarīgi aplūkot uzņēmēju viedokli par valdības cīņas ar ēnu ekonomikas fenomenu efektivitāti (D8). Respondentu atbilžu proporcionālais sadalījums liecina par diezgan tolerantu attieksmi pret valsts pūliņiem, proti, praktiski 30% uzskata, ka cīņa notiek iespēju robežās. Pārējā daļa vienbalsīgi apgalvo, ka apkarošana ir nepietiekama. Šajā kontekstā autore vēlas piezīmēt, ka būtu visnotaļ vērtīgi šo jautājumu papildināt ar uzņēmēju gatavību piedalīties un palīdzēt valstij cīņā ar ēnu ekonomikas apkarošanu. Iespējams, tas mainītu uzņēmēju attieksmi par esošās cīņas efektivitāti, tomēr tās ir tikai autores spekulācijas. Valdības lomas vērtēšanu turpina jautājums (D5), kas jau tika apskatīts darba trešās daļas sākumā un norādīja uz dominējošu uzskatu, ka valsts loma ir jūtama, bet nav vērsta uz uzņēmējdarbība vides uzlabošanu. Šo aspektu papildina uzņēmumu vērtējums attiecībā uz birokrātijas līmeni un tā ietekmi uz biznesu (D6). Tikai nepilniem 20% respondentu tas netraucē, tomēr neviens no pārējiem 80% nav atzīmējis, ka valsts iejaukšanās, kas netieši sevī ietver arī birokrātijas līmeņa noteikšanu, būtu pārmērīga un kavētu uzņēmējdarbību. Līdz ar to, autore uzdrošinās izvirzīt pieņēmumu, ka birokrātijas līmenis ir

¹ Williams C.C., Evaluating the Magnitude of the Shadow Economy: A Direct Survey Approach, Journal of Economic Studies, Vol.33, No.5, 2006, page 369

traucējošs uzņēmumiem tā mainības dēļ, kuras rezultātā var rasties apjukums un līdz ar to arī nedrošības sajūta. Tas savukārt veicina uzņēmēju viedokli par uzņēmējdarbības vidi kā nedrošu.

Pievēršoties riska vērtēšanai uzņēmēju kompetencēs noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas jomā, autore uzskata par lietderīgu iedalīt šīs kategorijas jautājumus divās daļās, kur pirmā daļa ir saistīta ar valsts lomas novērtēšanu, savukārt otrā – ar pašu uzņēmēju informētību par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju. Valsts lomas novērtēšanā tika iekļauti jautājumi (D5, D8 un D10), kas jau skatīti iepriekšējā paragrāfā, tomēr autore uzskata par iespējamu to atkārtotu iekļaušanu, jo šie elementi netika izmantoti riska novērtēšanai, līdz ar to arī nepastāv dubultas uzskaites iespējamība, kas izkropļotu rezultātus.

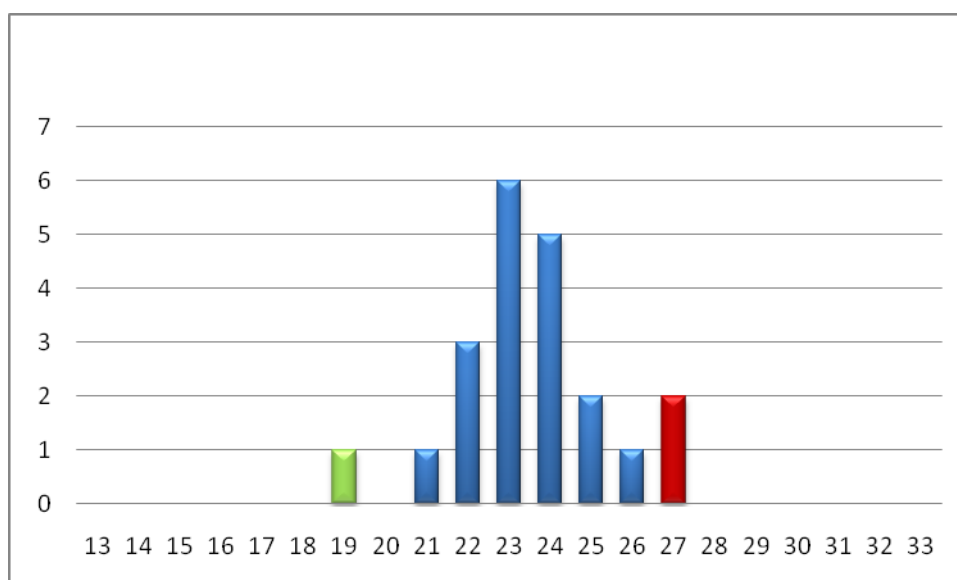


3.11.att., Valdības lomas novērtējums procentos no maksimālās iespējamās vērtības

Atgriežoties pie jau iepriekš lietotās rezultātu analīzes metodes, tika novērtēti elementi, kas attiecināmi uz valdības iesaistīšanās kompetencēm ēnu ekonomikas un līdz ar to arī tai skaitā esošās noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanā. Vislielāko risku rada uzņēmēju negatīvais vērtējums par līdzšinējo cīņu ar ēnu pelēko sektoru (D8), savukārt salīdzinoši vienmērīgs un tomēr, joprojām diezgan augsts, ir pārējo elementu riskantuma sadalījums, proti, viszemākais risks ir birokrātijas līmenim (šis jautājums tika iekļauts, jo autore augstu birokrātijas līmeni uzskata kā NILL bremsējošu faktoru, lai gan iespējams tas darbojas kā viens no faktoriem, kas veicina uzņēmumu iesaistīšanos ēnu ekonomikā), tam seko valsts iejaukšanās novērtējums (arī šis elements tika vērtēts ar zemāku risku pie lielākas valsts iejaukšanās). Salīdzinoši problemātiska ir situācija likumdošanas izpratnes ziņā (D7), taču to var skaidrot ar krīzes iespaidā notiekošajām izmaiņām un valdības pieskaņošanos

mainīgajai situācijai, līdz ar to autore pauž cerības, ka ar laiku šis rādītājs varētu nostabilizēties. Protams, to var veicināt arī savlaicīgi informējot uzņēmējus par gaidāmajām izmaiņām un to raksturu. Tomēr šobrīd ir vērojama situācija, kad arī pašas atbildīgās valsts iestādes ir apjukušas daudzo izmaiņu klāstā un nespēj konstruktīvi konsultēt uzņēmumus.

Tāpat kā C bloka jautājumiem, arī šoreiz autore izmantoja riska iedalījuma skalu nosakot vērtību apgabalu zēmam, vidējam un augstam riskam. Tas tika panākts, aprēķinot minimālo un maksimālo iespējamo punktu skaitu, atbildot uz šīs daļas jautājumiem, līdz ar to kopējais vērtību apgabals ir robežās no 13 līdz 33 punktiem. Proporcionāli sadalot šo apgabalu 3 riska zonās, tiek iegūtas vērtības, kuru robežās esošie uzņēmumi ir pieskaitāmi attiecīgi zēmam (13-19 punkti), vidējam (20-26 punkti) vai augstam (27-33punkti) riskam. Uzņēmumu izvietojums, atkarībā no atbildēm uz visiem D bloka jautājumiem ir redzams attēlā 3.12., kur lielākā koncentrācija ir izveidojusies tieši vidēja riska zonā.



3.12.att., Respondentu koncentrācija atkarībā no atbildēm uz D bloka jautājumiem

Atsevišķas pozīcijas, ko gribētos izcelt, analizējot D bloka jautājumus, ir, pirmkārt, 57% no respondentiem nezina, kur jāgriežas, ja rodas aizdomas par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju. Tas var novest pie tā, ka uzņēmumam būs vieglāk neziņot, ja tas, protams, neskars pašu uzņēmumu. Un tas ir kontekstā ar Finanšu Ministrijas izstrādāto Rīcības plānu ēnu ekonomikas mazināšanai, proti, viens no mērķiem ir palielināt ziņotāju spektru, taču to ir grūti izdarīt, neinformējot sabiedrību par to, kas ir ēnu ekonomika, kā tā izpaužas, kāds tai sakars ar naudas atmazgāšanu. Otrs aspekts, kas arī ir saistīts ar ziņošanu un līdz ar to arī ar Finanšu Ministrijas plānu, ir fakts, ka uzņēmumu vidū pastāv bažas, ka ziņojot par kādu aizdomīgu vai neparastu darījumu, tie pievērsīs uzmanību arī savam uzņēmumam.

Attiecīgajām varas iestādēm būtu jāapsver šis apstāklis, izstrādājot iespēju uzņēmumiem ziņot, nepievēršot pastiprinātu uzmanību sev. Varētu rasties jautājums par risku, ka gadījumā, ja ziņotājs uzņēmums pats ir saistīts ar nelikumīgām darbībām, attiecīgās iestādes netiks informētas, tomēr šo apstākli mazina tas, ka pilnīgi neloģiski šķiet uzņēmumam, kas pats ir saistīts ar ēnu ekonomiku vai nodarbojas ar naudas atmazgāšanu, ziņot par atbilstošu pārkāpumu. Līdz ar to, varas iestādēm būtu jāapsver iespēja nodrošināt uzņēmumiem iespēju ziņot, bez pastiprinātas uzmanības pievēršanas savam biznesam. Trešais moments, kam noteikti būtu jāpievērš papildus uzmanība, it īpaši ņemot vērā, ka to ir salīdzinoši viegli labot, ir fakts, ka 90% no respondentiem nezina, kāds ir sods par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju. Un tas ir moments, kas ir ļoti būtisks problēmas apkarošanai. Par to, ka sekmīgai naudas atmazgāšanas apkarošanai ir nepieciešama kārtība, kas nosaka tādu sodu sistēmu, kas ir augstāka, par izmaksām NILL novēršanas pasākumu īstenošanai. Visnotaļ interesanta pieeja šim jautājumam ir Brazīlijā veiktajam teorētiskam pētījumam par to, kādi faktori motivē cilvēku un līdz ar to arī iestādes, kurā tie strādā, cīnīties ar noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju. Ar spēļu teorijas palīdzību, tika noteikta tā izdevumu robeža, pie kuras iestādei ir izdevīgāk ieviest prasības NILL novēršanai, jo sods par atmazgāšanu ir lielāks¹, nerunājot, protams, par visiem izrietošajiem draudiem gan reputācijai, gan arī turpmākai uzņēmuma darbībai.

Ar šo tiek noslēgta katra atsevišķā informācijas bloka vērtēšana un var pievērsties Latvijas uzņēmējdarbības vides galējai novērtēšanai, balstoties uz visu augstāk minēto informāciju un secinājumiem. Autore izvirza 6 kompetenču jomas – ārējā vide, iekšējā vide, saimnieciskā darbība, klienti un partneri, kā arī valdības loma un uzņēmēju kompetences naudas atmazgāšanas jomā. Lai dati starp šīm jomām būtu salīdzināmi, tiks izmantoti katras jomas visu jautājumu kopējo respondentu atbilžu kopsummas attiecība pret attiecīgo iespējamo maksimumu, tādējādi identificējot riska īpatsvaru.

1. **B1** - Ārējā vide = (kopsomma) 158 : (maks. summa) 420 = **38%**

2. **B2** - Iekšējā vide = (kopsomma) 129 : (maks. summa) 294 = **44%**

3. **C1** - Saimnieciskā darbība = (kopsomma) 244 : (maks. summa) 378 = **65%**

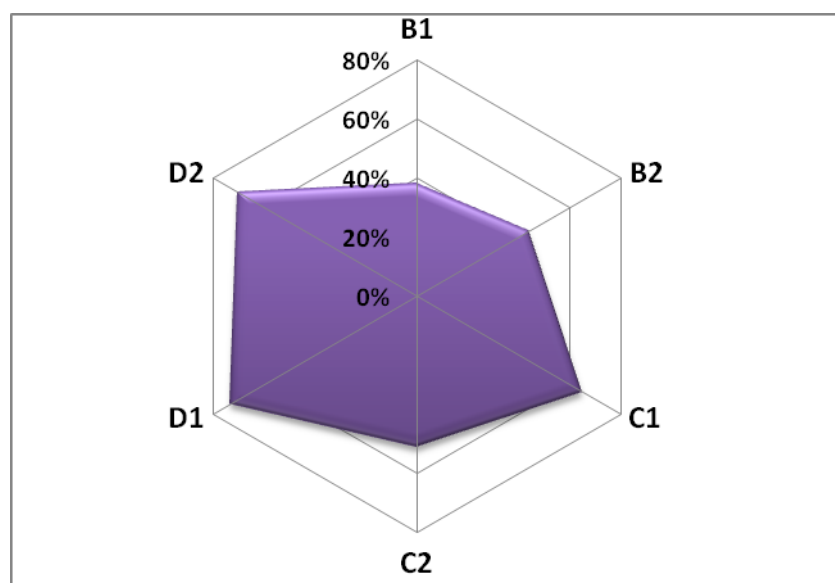
4. **C2** - Klienti/partneri = (kopsomma) 225 : (maks. summa) 441 = **51%**

5. **D1** - Valdības loma NILL = (kopsomma) 216 : (maks. summa) 294 = **73%**

6. **D2** - Uzņēmuma kompetences NILL = (kopsomma) 278 : (maks. summa) 399 = **70%**

¹ Araujo A.R., *An Evolutionary Game Theory Approach to Combat Money Laundering*, Journal of Money Laundering Control, Vol.13, No 1, 2010, page 77

Iegūtie rezultāti uzskatāmā veidā ir apkopoti attēlā 3.13., kur skaidri identificējas tās (no izdalītajām 6) kompetenču jomas, kuras ir pakļautas vislielākajam noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas riskam. Kā redzams, vismazākais riska saturs ir B bloka elementos, kas raksturo uzņēmuma iekšējās un ārējās vides kompetences. Ar pavisam nelielu iekšējās vides riska pārsvaru, kas ir radies tieši dēļ uzņēmēju atzītās nepietiekamās uzmanības darbinieku apmācībai. Tomēr, kopumā vērtējot, šīs jomas ir salīdzinoši labi nodrošinātas pret to izmantošanu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijai. Arī C bloka pozīcijas, it īpaši tās, kas attiecas uz klientiem un sadarbības partneriem, ir salīdzinoši zema riska līmenī, tomēr autore uzskata par būtisku atgādināt par tiem 14%, kam nav iespējas veikt sadarbības partneru (tai skaitā arī klientu) identifikāciju un tiem 23%, kas neizmanto iespēju veidot savu klientu bāzi savas turpmākās darbības stratēģijas veidošanai. Kopumā vērtējot, C2 ir tikai nedaudz augstākā līmenī par B bloka novērtējumu, tas ir vērtējams ļoti pozitīvi, jo partneru identifikācija tiek uzskatīta par stūrakmeni veiksmīgai noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas apkarošanai. Tieši tāpēc autore uzskata, ka, neskatoties uz salīdzinoši zemo riska pakāpi, būtu nepieciešama šī aspekta padziļināta izpēte, jo jau šis ievadpētījums, kura viens no mērķiem ir sniegt priekšstatu par turpmākas izpētes nepieciešamību, parāda, ka pat tik nelielai izlasei ir problēmas attiecībā uz šo tik būtisko aspektu – klientu/partneru identifikāciju.



3.13.att., Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas riska novērtējums Latvijas mazo un vidējo uzņēmēju kompetencēs

Autore atsevišķi vēlas izcelt tās trīs pozīcijas, kas satur sevī vislielāko riska līmeni, proti, saimnieciskās darbības aspektus (C1) un kompetences attiecībā uz pašu naudas atmazgāšanu (D1 un D2). Saimnieciskās darbības risku ievērojami paaugstina skaidras naudas

klātbūtne uzņēmuma ikdienā, jo tā ir ļoti cieši saistīta ar paaugstinātām iespējām zināmu biznesa daļu novirzīt ēnu ekonomikā un līdz ar to arī rada risku noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijai. Arī augsti attīstīto tehnoloģiju izmantošana ir faktors, kas paaugstina gan iespēju pašam uzņēmumam veikt gan arī tikt iesaistītam naudas atmazgāšanas procesos. Visai dramatiskā situācija ir pašā noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas aspektu kontekstā. Aprēķinu rezultātā iegūtais attēls uzskatāmi parāda D bloka augsto riska pakāpi, tādējādi pierādot, ka autores veiktais pētījums ir bijis pamatots un apstiprina turpmākas padziļinātas izpētes nepieciešamību šajā jomā. Respondentu atbilžu analīze atklāja, ka, neskatoties uz to, ka visi 100% aptaujāto zina vai vismaz ir dzirdējuši par naudas atmazgāšanas fenomenu, tomēr ir vērojams informācijas trūkums gan par tās kaitējumu valsts finanšu sistēmai, ekonomikai, valsts attīstībai un drošībai, gan arī par sodu, kas draud par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu. Autore uzskata, ka šie aspekti ir stūrakmeņi valsts uzsāktajā cīņā pret noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju.

3.2.3. Situācijas uzlabošanas iespēju analīze

Darba ietvaros veiktais pētījums ir pirmais šāda veida pētījums Latvijā, līdz ar to autorei nebija iespējas iepazīties ar līdzīgu pētījumu rezultātiem un secinājumiem, lai veidotos vismaz virspusīgs priekšstats par pētījuma sagaidāmo pievienoto vērtību. Tomēr izvirzītā darba hipotēze par Latvijas mazo un vidējo uzņēmumu pakļautību augstam noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas riskam apstiprinājās un autorei izdevās īstenot savu ieceru par vienkāršota šī riska novērtēšanas izstrādi. Rezultātā uzņēmumu kompetence, šai kontekstā varētu teikt arī riska vadīšana, izdalītajās sešās jomās (ārējā vide, iekšējā vide, saimnieciskā darbība, klienti un partneri, kā arī valdības loma un uzņēmēju kompetences naudas atmazgāšanas jomā) tika novērtēta un potenciālās „vājās vietas” identificētas. No tām tad arī izriet autores piedāvātās uzlabošanas iespējas, kuras ir vērstas divējādā virzienā – pirmkārt, uz uzņēmumu nostiprināšanu pret to izmantošanu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijai, un otrkārt uz valsts īstenotās un plānotās cīņas ar ēnu ekonomiku uzlabošanai. Līdz ar to autore izvirza 4 galvenās priekšlikumu jomas, kuru ietvaros ir atrodami iespējamie risinājumi:

1. sabiedrības izglītošana un informēšana;
2. tautsaimniecības nozaru analīze;
3. potenciālo draudu izpēte;
4. sodu sistēmas izstrādāšana.

Sākot ar pirmo minēto uzlabošanas iespēju, proti, sabiedrības izglītošanu un informēšanu, ir jāuzsver, ka šis priekšlikums ietver sevī divus posmus: pirmkārt tā ir

izglītošana un otrkārt, informēšana. Skaidrojot abu šo virzienu izvēli, jāprecizē, ka ar sabiedrības izglītošanu autore domā nepieciešamību sniegt sabiedrībai informāciju par ēnu ekonomiku un naudas atmazgāšanu, liekot uzsvaru uz to graužošajām sekām (stākāk tās aprakstītas darba 1.3.nodaļā) un ietekmi uz valsts attīstību un drošību, līdz ar to arī uz pašu sabiedrību. Ļoti svarīgi ir veicināt nosodošas attieksmes veidošanu pret legalizētājiem, lai tādējādi samazinātu indivīdu iesaistīšanos šajā noziedzīgajā vidē. Par pamatojumu šādam priekšlikumam kalpo likumsakarība, kas apgalvo, ka, jo vienaldzīgāka ir sabiedrības attieksme pret likuma pārkāpējiem, jo vieglāk indivīdi iesaistās noziedzīgajā pasaulē. Attiecībā uz otru šīs iespējas elementu – sabiedrības informēšanu – ar to autore saprot atbildīgo iestāžu sniegto informāciju par tādām lietām, ka, piemēram, nodokļu izlietojums, tai skaitā panākumi, uzlabojumi un sasniegumi sabiedrības dzīves līmeņa uzlabošanai, proti, jāsniedz tāda informācija, kas pierādītu nodokļos maksātās naudas lietderību un motivētu iedzīvotājus neizvairīties no nodokļiem. Jo pagaidām sabiedrības uzticība valdībai un jebkāda vēlme maksāt arvien jaunus un pieaugošos nodokļus zūd, tāpēc viens no valdības uzdevumiem būtu atgūt uzņēmēju uzticēšanos, ko var panākt tikai un vienīgi ar caurspīdīgu politiku un lēmumiem, kas atvieglo uzņēmējdarbību, piemēram, birokrātisko prasību samazināšanu un biznesa vides uzlabošanu. Šajā kontekstā autore vēlas apelēt pie Finanšu Ministrijas izstrādātā ēnu ekonomikas apkarošanas plāna, kur attiecībā uz sabiedrību ir īstenošanai pieņemti 2 pasākumi, no kuriem pirmais ir visnotaļ līdzīgs autores izvirzītajam par sabiedrības informēšanu attiecībā uz iekasēto nodokļu izlietojumu un visiem labumiem, ko nodokļu maksātājs gūst no nodokļu maksāšanas. Īpaši izcelt gribētos darba grupas piedāvāto otro priekšlikumu – „informēt un iesaistīt sabiedrību Nodokļu un nodevu sistēmas attīstības pamatnostādņu un priekšlikumu ēnu ekonomikas samazināšanai izstrādē, padarot visu informāciju publiski pieejamu un radot iespējas iedzīvotājiem iesaistīties priekšlikumu izstrādē”¹. Autore pauž bažas par otrā priekšlikuma izdošanos un sagaidāmo rezultātu, jo, lai gan autore piekrīt, ka sabiedrības iesaistīšana ēnu ekonomikas apkarošanas ideju ģenerēšanā ir apsveicama, autores subjektīvais viedoklis ir tāds, ka ar šādām lietām būtu jānodarbojas speciālistiem, balstoties uz konkrētu pētījumu nu detalizētas analīzes pamata. Sabiedrības idejas var būt tikai kā papildavots.

Atvasinot domu par apkarošanas ideju ģenerēšanu, likumsakarīgi izriet priekšlikums par tautsaimniecības nozaru analīzi. Arī sava pētījuma rezultātu analīzes procesā autore pieskārās un norādīja uz potenciālajām turpmākas izpētes jomām, tai skaitā arī detalizētu nozaru analīzi,

¹ LR Finanšu Ministrija, Pasākumu plāns ēnu ekonomikas apkarošanai, FMpl_070410, 2010, 6.lpp

īpašu uzsvāru liekot uz tās darbības specifiku. Diemžēl autores pētījuma izlase nevar tikt izmantota analīzei pa nozarēm vai ģeogrāfiskā plāksnē, tāpēc šī darba ietvaros iegūtā informācija un rezultāti var kalpot kā palīgmateriāls turpmāko pētījumu specififikācijas izstrādē. Autore uzskata, ka šāda veida pētījumā būtu visnotaļ lietderīgi iesaistīt attiecīgo nozaru speciālistus un datus izmantot ne tikai noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un ēnu ekonomikas riska elementu identificēšanai, bet arī uzņēmumu konkurētspējas paaugstināšanai. Atsevišķu pētījuma rezultātu publicēšana sniegtu uzņēmumiem visnotaļ noderīgu informāciju un nodrošinātu, tā teikt, vielu pārdomām. Pie tam, šādi pētījumi būtu jāveic atkārtoti, lai sekotu līdzi atsevišķu tautsaimniecības nozaru attīstībai un novērtētu tās elastību pret eksogēno un endogēno faktoru iedarbību. Šādi dati būtu visnotaļ vērtīgi arī valstiskā līmenī, jo parādītu tautsaimniecības attīstības virzienus un ļautu novērtēt īstenoto pasākumu efektivitāti, kas arī ir ļoti būtisks faktors cīņā ar ēnu ekonomiku un naudas atmazgāšanu. Līdz šim autorei nav izdevies atrast jebkādus datus (it īpaši dinamiskā) par ēnu ekonomikas un naudas atmazgāšanas apkarošanas īstenoto pasākumu iedarbību vai tās vērtēšanu.

Nākošais būtiskais priekšlikums noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanai ir ārvalstu prakses izpēte un potenciālo draudu apzināšana. Tas attiecas galvenokārt uz ārvalstu pieredzi tieši noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un ēnu ekonomikas apkarošanā, tostarp pētot jaunākās tipoloģijas, metodes, instrumentus un tendences. Tipoloģiju analīze ir ļoti būtisks moments, jo parāda legalizētāju biežāk izmantotās tehnoloģijas un instrumentus, līdz ar to norādot uz potenciālajām iespējām. Attīstītajās valstīs šī cīņa ir jau pilnīgi citā līmenī un tās ir nodrošinājušas sevi pret naudas atmazgāšanas riskiem, tieši tāpēc jau attīstības valstīs arī ir primārais legalizētāju mērķis. Arī Latvijas attīstība vēl ir procesā, līdz ar to tai ir iespēja pārņemt šo valstu praksi un jau priekšlaicīgi novērst potenciālās noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas iespējas. Lai gan Latvijas Prokuratūras pakļautībā esošā Kontroles Dienesta normatīvie dokumenti liecina par to, ka viens no dienesta pienākumiem ir ievākt datus par naudas atmazgāšanas gadījumiem un veikt šo datu analīzi un izpēti, pilnveidojot šādu darbību aizkavēšanas un atklāšanas metodes, šī informācija ir pieejama tikai attiecīgajām tiesu instancēm un plašākai sabiedrībai ir liegta, tāpēc nav iespējas novērtēt šo datu kvalitāti un izpētes dziļumu.

Kā pēdējo, bet ne mazāk svarīgo, jāatzīmē sodu sistēmas lomu. Kā jau darba gaitā tika apskatīts, sodu sistēma un, galvenais, sabiedrības informētība par esošo sodu, kas draud par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju, ir ļoti būtiska. Diemžēl pētījuma rezultāti liecina, ka 90% respondentu nezina, kāds ir sods par saistību ar noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju.

Arī Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un teroristu finansēšanas novēršanas likumā nav atsevišķi atrunāts paredzamais sods, ir tikai norādes uz Krimināllikumu. Autore uzskata, ka būtu nepieciešama sabiedrības šokēšana, atklājot jau slēgto lietu spriedumus un piemērotos sodus, lai rosinātu sabiedrībā gan bailes no iespējamajām sekām, gan arī lai parādītu, ka cīņa notiek un legalizētāji tiek notverti, to shēmas atklātas un noziedzīgie līdzekļi confiscēti.

4. SECINĀJUMI UN PIEKŠLIKUMI

Maģistra darba izstrādes procesā tika izvirzīti sekojoši secinājumi un sagatavoti attiecīgi priekšlikumi:

1. Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācija ir dinamiska problēma. Tā tiek salīdzināta ar nenoteiktības principu kvantu mehānikā, kur jau pats parādības novērošanas process maina tā dabu.

Kontroles Dienesta un arī Finanšu Ministrijas darbībām un īstenotajām novēršanas sistēmām ir jābūt tikpat dinamiskām, tās nedrīkst atpalikt. Tāpēc ir jāveic regulāra tipoloģiju analīze un tendenču modelēšana, balstoties uz starptautisko organizāciju izstrādāto un pieņemto izpētes ciklu, lai noteiktu arvien jaunus indikatorus un pilnveidotu aizdomīgu darījumu atklāšanas sistēmas.

2. Naudas atmazgāšanā pielietotās metodes un instrumenti paši par sevi nav nelikumīgi, sodāms ir tieši tās pamatā esošais noziedzīgais nodarījums.

Kontroles Dienestam ir jāveido izpratne uzņēmēju vidū, līdzīgi, kā tas notiek ar komercbanku speciālistiem, par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas pazīmēm un īpatnībām. Jāorganizē apmācības vai informatīvi semināri ar mērķi iemācīt Latvijas uzņēmējiem atšķirt ļaunprātīgas darbības pazīmes un tādējādi nodrošināt savu uzņēmumu pret risku tikt izmantotam naudas atmazgāšanai.

3. Ēnu ekonomikas un līdz ar to netieši arī noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas attīstību veicina sabiedrības reakcija uz valsts regulējošo lomu ekonomikā, kas, protams, izpaužas arī kā atsevišķu interešu ierobežošana. Piemēram, izvairīšanos no nodokļiem skaidro ar tādiem valsts lomas trūkumiem, kā birokrātija, pārāk augstas nodokļu likmes, nesamērīgi sodi.

Valsts vadībai ir jāveido kontakts ar sabiedrību, ir jāīsteno caurspīdīga, pamatota un plašākai sabiedrībai saprotama valsts līdzekļu izlietošana. Jāveido droša un stabila uzņēmējdarbības vide un savlaicīga sabiedrības informēšana par gaidāmajām izmaiņām un grozījumiem likumdošanā.

4. Ēnu ekonomikai īstermiņā ir pozitīva ietekme uz valsts ekonomiku. Salīdzinoši zemākās izmaksas (izvairīšanās no nodokļu maksāšanas, nelegāls darbaspēks,

kontrabandas ceļā ieviestas izejvielas vai preces u.c.) rezultējas zemāka līmeņa cenās, tādējādi palielinot uzņēmēju konkurētspēju un spēju pielāgoties mainīgajai uzņēmējdarbības videi.

Finanšu Ministrijai būtu jānodrošina mehānisms, kas atvieglotu uzņēmumu pāreju no pelēkā uz oficiālo sektoru, tādējādi veicinot šo sektoru maiņu un nodrošinot valsts budžeta izpildi, proti, ar nodokļiem apliekamo ienākumu pieaugumu.

5. Finanšu sektors ir ļoti jūtīgs pret sekām, ko var izraisīt noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācija tajā. Tās saistītas ar reputācijas, operacionālo, tiesisko un koncentrācijas riskiem, kas var novest pie finanšu sektora sabrukuma, nonākšanas kriminālu grupējumu kontrolē, sabiedrības un ārvalstu partneru un investoru uzticības zuduma, kā arī finanšu sektora lomas samazināšanās kopējās ekonomikas un valsts attīstības veicināšanā un nodrošināšanā.

Kontroles Dienestam, sadarbībā ar Latvijas Komercbanku Asociāciju un FKTK, ir jāveicina finanšu sektora izturība pret tās izmantošanu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijai. To var panākt, ne tikai organizējot attiecīgo darbinieku apmācību, bet arī informējot iesaistītās puses par jaunākajām attīstības tendencēm, potenciālajām riska zonām, kam būtu jāpievērš pastiprināta uzmanība.

6. Nopietnus draudus naudas atmazgāšana rada arī reālajam sektoram jeb ekonomikai. Legalizētāju virzītās noziedzīgā kapitāla plūsmas nepakļaujas ekonomiskās loģikas likumiem, jo to mērķis nav nopelnīt, bet gan slēpt šo līdzekļu noziedzīgo izcelsmi. Šādas kapitāla plūsmas noved pie ekonomikas sektoru attīstības izkropļošanas, nodrošinot finansējumu neproduktīvām tautsaimniecības jomām, kas var novest pie makroekonomiskas nestabilitātes, jo līdzekļu nenovēršamās izvešanas rezultātā attiecīgā nozare var vienkārši sabrukt.

Ekonomikas Ministrijai sadarbībā ar Kontroles Dienestu ir jāveic atsevišķu ekonomikas sektoru izpēte un analīze, jānovērtē to pakļautība noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas riskam, jāidentificē vājie posmi, lai varētu izstrādāt priekšlikumus situācijas uzlabošanai.

7. Reālajam sektoram draudus rada arī tā dēvētais „infekcijas efekts”, kura ietvaros finansiāla rakstura problēmas tiek pārnestas no vienas jurisdikcijas uz citu, un tās pamatā ir pieņēmums, ka jebkāda problēma, kas radījusi likviditātes problēmas vienā finanšu iestādē vai sistēmā tikpat labi var vēl nepamanīta pastāvēt arī jebkurā citā

finanšu iestādē vai sistēmā. Tas ir saistāms ar globalizācijas attīstības radītajām iespējām brīvai kapitāla kustībai, tādējādi nacionālām problēmām piešķirot globālu raksturu.

Finanšu iestādēm, sadarbībā ar Latvijas Komerbanku Asociāciju, ir jāveicina savstarpējs dialogs un jānodrošina informācijas plūsma. Gadījumos, kad tas ir pretrunā ar konkrētās iestādes ētikas pamatnostādnēm, ir jāiesaistās atbildīgajām iestādēm, piemēram, Kontroles Dienestam vai Latvijas Komerbanku Asociācijai, nodrošinot vismaz anonīmu, bet ticamu informāciju par kādā iestādē atklātu problēmu, kas varētu tikt pārnesta uz citu.

8. Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācija ir nopietns drauds arī valstiskā līmenī. Apjomīgi netīras skaidras naudas pieplūdumi atmazgātājiem īpaši piemērotajās un ērtajās valstu ekonomikās, rada makroekonomiskas grūtības gan valstīm, kurās tie ieplūst, gan arī tām, no kurām tie nāk. Šādas neloģiskas kapitāla kustības rezultātā rodas viltus pieprasījums un attiecīgās institūcijas reaģē uz šo jauno pieprasījumu, veicot atbilstošas korekcijas ekonomikas politikā vai arī pretēji, izkropļotas informācijas dēļ, politikas īstenotāji atliek valstij vitāli svarīgu lēmumu pieņemšanu uz vēlāku laiku, tādējādi faktiski vēl vairāk pasliktinot jau esošo situāciju.

Valsts politikas veidotājiem pirms attiecīgo lēmumu pieņemšanas būtu jāpieprasa dati par ēnu ekonomikas apjomiem un noziedzīgi iegūto līdzekļu legalizācijas aptuveniem mērogiem no attiecīgās FIU (Kontroles Dienesta), lai veiktu datu savstarpēju salīdzināšanu. Šāda alternatīvo datu kompleksa analīze ļautu saprast, vai attiecīgais lēmums netiks balstīts uz „viltus” izmaiņām, ko radījušas noziedzīgi iegūto līdzekļu plūsmas.

9. Negodīgā ceļā iegūts kapitāls ir ļoti nepastāvīgs un var tikt izvests no valsts jebkurā brīdī, kas savukārt noved pie produktivitātes jaudas krituma, nodokļu bāzes samazināšanās, kā arī kontroles pār monetārajiem agregātiem iedragāšanas. Tas viss ievērojami palielina uz iedzīvotāju pleciem uzlikto nastu un, protams, apgrūtina arī politikas veidošanu un sabiedrības atbalsta gūšanu.
10. Investoru, sadarbības partneru un, protams, arī iedzīvotāju uzticība ir vitāls faktors jebkuras finanšu iestādes, ekonomikas un arī valsts pastāvēšanai. Neviena nācija mūsdienās vairs nevar atļauties aptraipīt savu reputāciju, it īpaši ar aizdomām par saistību ar noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju. Ja tirgus nonāk krimināla kapitāla kontrolē, tiek zaudēta tirgus dalībnieku uzticība, līdz ar to nenovēršami novedot pie

attīstības un ekonomiskās izaugsmes samazināšanās. Papildus drauds ir pastiprināta interese no citu starptautisku kriminālu organizāciju puses, kas ar savu apšaubāmo reputāciju un īstermiņa mērķiem nekādā ziņā neuzlabos situāciju.

11. Naudas atmazgāšanai ir postoša ietekme ne tikai ekonomikas jomā, bet arī drošības un sociālajos aspektos. Tā darbojas kā multiplikators kriminālām finanšu aktivitātēm, jo, transformējot potenciālu efektīvā pirktspējā, naudas atmazgāšana ļauj reinvestēt legalizētos līdzekļus, tādējādi spēlējot izšķirošo lomu kriminālās ekonomikas finanšu pozīciju nostiprināšanā. Ekonomiskā spēka un varas koncentrācija noziedznieku rokās rada reālus ne tikai ekonomiska, bet arī sociāla un pat drošības rakstura draudus valstij.
12. Reālos noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas apjomus kādā atsevišķā valstī vai globālā mērogā nav iespējams precīzi noteikt. Tiek veikti mikroekonomiskie un makroekonomiskie aprēķini, lai noteiktu attiecīgi zemāko un augstāko iespējamo naudas atmazgāšanas apjomu robežu. Šīs metodes ļoti cieši saistītas ar ēnu ekonomikas aprēķinos izmantotajām. Tas saistīts ar šo abu fenomenu ievērojamo pārklājumu, proti, liela daļa ēnu ekonomikas un pagrīdes ekonomikas rezultātā gūto ieņēmumu tiek novirzīti legalizācijai.

Kontroles Dienestam būtu jāveic sistemātiski noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas apjomu robežu aprēķini, lai noteiktu to izmaiņas un pārmaiņu virzienus, kā arī sasaistītu šīs svārstības ar valsti ietekmējošiem ārējiem (eksogēniem) un iekšējiem (endogēniem) faktoriem.

13. Pētījumi noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas kontekstā tiek koncentrēti tieši uz finanšu iestādēm (it īpaši komercbankām), jo tās ir viens no svarīgākajiem legalizētāju instrumentiem. Tomēr arvien pieaug citu nozaru dalībnieku iesaistīšanās gan pašā procesā, gan arī tā apkarošanā, lai gan to darbības specifika un pakļautība naudas atmazgāšanas riskam joprojām nav izpētīta.

Kontroles dienestam ar valdības atbalstu ir jānostiprina citu nozaru (nekustāmā īpašuma, azartspēļu, dārglietu, autotirgus u.c.) iesaisti „cīņā” ar noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju. Lai gan „Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas likumā” izmaiņas ir ieviestas, faktiski joprojām galvenā uzmanība tiek koncentrēta tieši uz komercbankām.

Kontroles Dienestam sadarbībā ar Finanšu un Ekonomikas ministrijām būtu jāveic tautsaimniecības nozaru detalizēta analīze, lai izpētītu to darbības specifiku, apzinātu to iespējas iesaistīties ēnu ekonomikā un noskaidrotu pakļautību tikt izmantotām noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijai.

Autores pētījums ļāva veikt darba sākumā izvirzītās hipotēzes pārbaudi. Hipotēze – **Latvijas mazo un vidējo uzņēmumu sektora saimnieciskā darbība ir pakļauta augstam noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas riskam** – apstiprinājās. Tika konstatēts, ka 53% no pētījuma izlases respondentiem var tikt klasificēti augsta riska zonā un 33% - attiecīgi pieskaitāmi pie vidēja riska līmeņa savas veiktās saimnieciskās darbības ietvaros. Pētījuma rezultāti ļāva autorei izteikt sekojošus izrietošus secinājumus un izstrādāt atbilstošus priekšlikumus:

1. Uzņēmumu iekšējā vide (darbinieku kompetence, lēmumu pieņemšana) ir salīdzinoši nodrošināta pret faktoriem, kas var novest pie uzņēmuma iesaistīšanas noziedzīgi iegūtu līdzekļu atmazgāšanā. Vienīgais vājais posms ir nepietiekamas uzmanības pievēršana darbinieku apmācībai.

Uzņēmumu vadītājiem sadarbībā ar Kontroles Dienestu vai balstoties uz tā izstrādātajiem informatīvajiem materiāliem būtu jāpievērš pastiprināta uzmanība darbinieku izglītošanai, tādējādi gan palielinot darbinieku kompetenci, gan arī ceļot to motivāciju un zināmā mērā arī lojalitāti pret uzņēmumu.

2. Ārējās vides elementi (uzņēmuma zināšanas par tirgu, konkurentiem, klientiem) arī ir salīdzinoši droši, jo uzņēmēji ir visnotaļ labi informēti par vispārīgo tirgus stāvokli, tomēr turpmākie rezultāti norāda uz zināmām pretrunām, jo uz jautājumu „Vai Jūsu pārstāvētā nozare ir pakļauta naudas atmazgāšanas riskam?” visbiežāk tika saņemta noraidoša atbilde. Līdz ar to rodas šaubas par uzņēmēju zināšanām par pašu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas fenomenu un tā klātbūtnes apzināšanos.

Katram uzņēmējam būtu jāizstrādā savas kompānijas vājo vietu un trauksmes signālu saraksts, balstoties uz tās ieņemamās nišas specifiku, attīstības perspektīvām un paša uzņēmuma darbības stratēģiju.

3. Naudas atmazgāšanas riska novērtējums uzņēmēju īstenotās saimnieciskās darbības ietvaros atklāja augstu riska pakāpi. Tas ir saistīts ar tādu ļoti augstu risku nesošu

elementu, kā skaidras naudas darījumi, klientu identifikācijas trūkums un politiski eksponētu personu apkalpošana, klātbūtni uzņēmējdarbībā.

Kontroles Dienestam ir jāveic uzņēmēju izglītošana, informējot tos par riska jomām, tādām, kā darījumi ar skaidru naudu, politiski eksponētas personas, lai uzņēmējiem būtu vismaz informatīvs balsts sava biznesa aizsardzības veidošanā.

Kontroles Dienestam, sadarbībā ar Ārlietu, Iekšlietu un e-lietu ministrijām, kā arī tādām datu bāzēm kā LURSOFT, ir jāizveido vienotu datu bāzi, kas sevī apkopotu nepieciešamo informāciju gan vietējā, gan arī starptautiskā mērogā par teroristiem, noziedzniekiem, piekertajiem atmazgātājiem (fiziskām un juridiskām personām), kas būtu pieejama ne tikai paša Kontroles Dienesta darbiniekiem, bet arī pārējām iesaistītajām pusēm. Tas palīdzētu laicīgi izvairīties no sadarbības uzsākšanas ar nevēlamām personām.

4. Klientu un sadarbības partneru identifikācijas analīze atklāja faktu, ka daļa no uzņēmējiem, kas spēj identificēt savus klientus, neveido savu klientu datu bāzi.

Uzņēmējiem būtu jāveido savu klientu un sadarbības partneru informatīvās bāzes, kas, pirmkārt, ļautu nodrošināt uzņēmumu ar informāciju, kas ir visnotaļ noderīga uzņēmuma pakalpojumu klāsta modificēšanai un mārketinga stratēģijas izstrādei, un, otrkārt, nodrošina uzņēmēju pret sadarbību ar nezināmiem partneriem, tādējādi radot risku tikt izmantotam nelikumīgām darbībām. Papildus tiek uzlabota arī uzņēmuma reputācija, parādot, cik svarīga loma tiek pievērsta tā klientiem un sadarbības partneriem, kas veicina arī attiecību kvalitātes uzlabošanu.

5. Vislielākais riska saturs tika atklāts uzņēmēju kompetencēs tieši naudas atmazgāšanas jomā. Uzņēmējiem trūkst informācijas gan par tās izpausmes elementiem, gan par tās radītajām sekām, gan arī par sodu, kas draud par šāda veida darbībām. Situāciju pastiprina iedragātā uzticība valdībai un tās īstenotajai cīņai ar ēnu ekonomiku un noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju. Rezultātā neveidojas tik nepieciešamais sabiedrības nosodījums attiecībā uz likuma pārkāpējiem un atbalsts ierobežošanas pasākumu izstrādē un ieviešanā.

Kontroles dienestam ir jāveic sabiedrības izglītošana, proti, jāsniedz sabiedrībai informācija par ēnu ekonomiku un naudas atmazgāšanu, liekot uzsvāru uz to graujošajām sekām un ietekmi uz valsts attīstību un drošību, līdz ar to arī uz pašu sabiedrību. Ļoti svarīgi ir veicināt nosodošas attieksmes veidošanu pret legalizētājiem, lai tādējādi samazinātu indivīdu

iesaistīšanos šajā noziedzīgajā vidē, jo pagaidām mūsdienās ir vērojama salīdzinoši vienaldzīga sabiedrības attieksme pret likuma pārkāpējiem, tādējādi šī ierobežojošā ietekme praktiski nedarbojas.

Kontroles dienestam, sadarbībā ar LR Prokuratūru būtu jāinformē sabiedrība par atklātajiem noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas gadījumiem. Ir nepieciešama sabiedrības šokēšana, atklājot jau slēgto lietu spriedumus un piemērotos sodus, lai rosinātu sabiedrībā gan bailes no iespējamajām sekām, gan arī lai parādītu, ka cīņa notiek un legalizētāji tiek notverti, to shēmas atklātas un noziedzīgie līdzekļi confiscēti.

Finanšu Ministrijai ir jāinformē sabiedrība par iekasēto nodokļu izlietojumu, tai skaitā par panākumiem, uzlabojumiem un sasniegumiem sabiedrības dzīves līmeņa uzlabošanai, proti, jāsniedz tāda informācija, kas pierādītu nodokļos maksātās naudas lietderību un motivētu iedzīvotājus neizvairīties no nodokļiem.

Literatūras un avotu saraksts

Juridiskie avoti:

1. United Nations Convention Against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances, 1988, http://www.unodc.org/pdf/convention_1988_en.pdf
2. United Nations Convention Against Transnational Organized Crime, 2000, Article 6 (i) <http://www.unodc.org/documents/treaties/UNTOC/Publications/TOC%20Convention/TOCebook-e.pdf>
3. FKTK noteikumi Nr. 93, Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas iekšējās kontroles sistēmas izstrādes noteikumi, Latvijas Vēstnesis, Nr. 76, 2006. gada 17. maijā
4. 7.07.2008. likums "Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas likums" ("LV", 116 (3900), 30.07.2008.) [stājas spēkā 13.08.2008.]
5. LR Finanšu Ministrija, Pasākumu plāns ēnu ekonomikas apkarošanai, FMpl_070410, 2010, 12 lpp

Zinātniskās literatūras saraksts:

6. Brēķis E., Latvijas ēnu ekonomikas modelēšana nodokļu politikas aspektā, Promocijas darbs, Latvijas Universitāte, 2007, 145 lpp
7. Lieljuksnis A., Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas apkarošana, SIA "P&ko", Rīga, 2007, 380 lpp.
8. Orlovska A., Atsevišķi ēnu ekonomikas aspekti Latvijā, Latvijas Universitātes raksti, 671. sēj. Ekonomika, III, 2004., 255. – 262. lpp
9. Abbott J., Treasure Island or Desert Island? Offshore Finance and Economic Development in Small Island Economies: the Case of Labuan, Development Policy Review, Vol.18, Issue 2, 2000, pages 157-175
10. Annual Report 2008-2009, FATF-GAFI, 2009, 36 pages
11. Annual Report 2008, United Nations Office on Drugs and Crime, 2008, 62 pages
12. Araujo A.R., An Evolutionary Game Theory Approach to Combat Money Laundering, Journal of Money Laundering Control, Vol.13, No 1, 2010, pages 70-78
13. Arnone M., Padoan P.C., Anti-Money Laundering by Financial Institutions: A Preliminary Assessment, Springer Science+Business Media LLC, 2008, pages 361 – 386
14. Atkins R.D., The Alleged Transnational Criminal: The Second Biennial International Criminal Law Seminar, Martinus Nijhof Publishers and International Bar Association, 1995, 423 pages

15. Bartlett B.L., The Negative Effects of Money Laundering on Economic Development, International Economics Group, 2002, 39 pages
16. Bowden S., Money Laundering Key Issues and Possible Action, Commonwealth Secretariat, British Treasury, 1997, 28 pages
17. Dumitrescu C.D., Neascu R. & Zamfirescu N., Underground Economy, Disturbatory Factor in National Economy Development, Annals of DAAAM for 2009 & Proceedings of the 20th International DAAAM Symposium, Volume 20, No. 1, DAAAM International, Vienna, Austria, EU, 2009, 3 pages
18. Duyne P., Groenhuijsen M., Schudelaro A., Balancing financial threats and legal interests in money laundering policy, Crime Law & Social Change, Vol.43, 2005, pages 117 – 146
19. Duyne P., Money-Laundering: Estimates in Fog, The Journal of Asset Protection and Financial Crime, Vol.3, No.1, Emerald Backfiles, 2007, pages 58-74
20. Enhancing Contributions to Combating Money Laundering: Policy Paper, International Monetary Fund and World Bank, 2001, 32 pages
21. FATF 40 Recommendations, FATF Standards, FATF-GAFI, 2003, 24 pages
22. Feige, E. L., The Underground Economies: Tax Evasion and Information Distortion, Cambridge University Press, 1989, 378 pages
23. Financial System Abuse, Financial Crime and Money Laundering – Background paper, IMF, 2001, 41 page
24. Garcia J., International Measures to Fight Money Laundering, Journal of Money Laundering Control, Vol.3, No.1, Emerald Backfiles 2007, pages 39-40
25. Global Anti-Money Laundering Guidelines for Private Banking, Wolfsberg AML Principles, 2002, pages 5
26. Guennou R., Scoring Risks, 2nd Annual European Money Laundering Conference, Alert Global Media Inc., 2005, 167 pages
27. Hopton D., Money Laundering: A Concise Guide for all Business, Gower Publishing Limited, 2006, 182 pages
28. Kyriakos-Saad N., Png C.A., Thony J.F., Recent Developments in International Monetary Fund Involvement in Anti-Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism Matters, International Monetary Fund, pages 527-536
29. Lilley P., Dirty Dealing: The Untold Truth about Global Money Laundering, International Crime and Terrorism, Kogan Page Limited, 2003, pages 273
30. Madinger J., Money Laundering: A Guide for Criminal Investigators, 2-nd edition, CRC Press, 2006, 560 pages

31. Masciandaro D., Money Laundering: The Economics of Regulation , 7 European Journal of Law and Economics, Vol 7, No 3, 1999, pages 225-240
32. McDowell J., Novis G., The Consequences of Money Laundering and Financial Crime, Bureau of International Narcotics and Law Enforcement Affairs, US Department of State, 2001, 4 pages
33. Michael Levi, Money Laundering and Its Regulation, The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science, No 582, 2002, pages 181-194
34. Money Laundering & Terrorist Financing Typologies 2004-2005, FATF-GAFI, 2005, pages 92
35. Pigeon M.A., The Underground Economy: Measurement and Consequences, Library of Parliament, Canada, 2004, 16 pages
36. Rahn R.W., Taxation, Money Laundering and Liberty, Journal of Financial Crime, Vol.9, No.4, 2002, pages 341-346
37. Regulatory Frameworks for Hawala and Other Remittance Systems, IMF, 2005, 6 pages
38. Republic of Latvia: Report on the Observance of Standards and Codes on Anti-Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism, IMF Country report No.07/188, 2007, 17 pages
39. Reuter P., Truman M., Chasing Dirty Money: The Fight against Money Laundering, Institute for International Economics, 2004, pages 218
40. Sansonetti R., Switzerland: Measures under Swiss Law to Combat Money Laundering, Journal of Financial Crime, Vol.3., No.4., Emerald Backfiles 2007, pages 389-399
41. Savona E.U., Responding to Money Laundering: International Perspectives, Harwood Academic Publishers, 2000, 340 pages
42. Savona U.E., Responding to Money Laundering: International Perspectives, Harwood Academic Publishers, 2000, pages 340
43. Schneider F, A.T. Kearney, The Shadow Economy in Europe: Using Payment Systems to Combat the Shadow Economy, A.T.KEARNEY Inc., 2009, pages 16
44. Schneider F., Windischbauer U., Money Laundering: Some Facts, Springer Science+Business Media LLC, 2008, pages 387 - 404
45. Schott P.A., Reference Guide to Anti-Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism, Second Edition and Supplement on Special Recommendation IX, The World Bank and The International Monetary Fund, 2006, 292 pages
46. Shields P., When the Information Revolution and the USD security State Collide: Money Laundering and the Proliferation of Surveillance, New Media Society, SAGE Publications, Vol.7, 2005, pages 483-512

47. Stessens G., Money Laundering: A New International Law Enforcement Model, Cambridge Studies in International and Comparative Law, Cambridge University Press, 2000, 430 pages
48. Stuart H., Controlling the Hidden Economy, Employee Relations, Vol.1., No.3., 1979, pages 17-22
49. The Egmont Group Annual Report July 2008 – June 2009, The Egmont Group, 2009, 35 pages
50. The Fight Against Money Laundering and Financial Crimes, The American Bankers Association, The US Department of the Treasury, The Embassy of the USA in Latvia, The Association of Latvian Commercial Banks, Riga, 2005, pages 107
51. UNDP, Corruption and Good Governance, Discussion Paper 3, 1997, 35 pages
52. Vickers A., Protection from Money Laundering with Minimum Impact: The Implications for Information Professionals, Business Information Review, Vol.22 (3), Sage Publications, 2005, pages 166-171
53. Williams C.C., Evaluating the Magnitude of the Shadow Economy: A Direct Survey Approach, Journal of Economic Studies, Vol.33, No.5, 2006, pages 369-385

Elektroniskie resursi:

54. An A-Z of Money Laundering, BBC News, 2002,
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/1871437.stm> (skat. 17.04.2010)
55. ANO oficiālā mājas lapa, <http://www.un.org> (skat. 27.04.2010)
56. AS “Multibanka” mājas lapa www.multibanka.lv (skat.04.05.2010.)
57. AS “VEF banka” mājas lapa www.vefbank.com (skat.04.05.2010.)
58. Customer Due Diligence, Basel Committee on Banking Supervision
<http://www.bis.org/publ/bcbs85.htm> (01.05.2010.)
59. Egmonta grupas mājas lapa <http://www.egmontgroup.org/> (skat.01.05.2010.)
60. Eurostat dati <http://ec.europa.eu/eurostat> (skat.17.04.2010.)
61. FATF-GAFI mājas lapa www.fatf-gafi.org (skat.27.04.2010)
62. Global Programme Against Money Laundering, United Nations,
<http://www.unodc.org/pdf/gpml.pdf> (skat. 10.05.2010.)
63. Kontroles Dienesta statistika uz 31.12.2008.
http://www.lrp.gov.lv/doc_upl/nillnd_sadarbiba.pdf (skat.01.05.2010.)
64. Kontroles Dienests, Ziņošanas sistēma,
http://www.lrp.gov.lv/doc_upl/zinosanas_sistema.pdf (skat.01.05.2010.)
65. Latvija – ēnu ekonomikas lielvalsts, http://www.kasjauns.lv/lv/news/latvija---enu-ekonomikas-lielvalsts&news_id=5885 (skat. 09.05.2010.)

66. Latvijas Komerčbanku Asociācijas statistiskie dati
<http://www.bankasoc.lv/lka/statistika/ratios/index2.php> (skat. 04.05.2010.)
67. Latvijas pelēkās ekonomikas ēnā, <http://www.ekonomika.lv/latvija-pelekas-ekonomikas-ena/> (skat. 09.05.2010.)
68. Latvijas Prokuratūras mājas lapa <http://www.lrp.gov.lv/?sadala=163>
(skat.01.05.2010.)
69. Multibanka gandarīta par ASV Valsts kases lēmumu; VEF banka-
šokēta, [http://www.financenet.lv/nozares/154241-
multibanka_gandarita_par_asv_valsts_kases_lemumu_vef_bankasoketa](http://www.financenet.lv/nozares/154241-multibanka_gandarita_par_asv_valsts_kases_lemumu_vef_bankasoketa)
(skat.04.05.2010.)
70. Pasaules Bankas mājas lapa
<http://www.worldbank.org/fandd/english/pdfs/0397/0110397.pdf> (skat. 02.02.2010.)
71. Prevention of Criminal Use of the Banking System for the Purpose of Money
Laundering http://www.bis.org/list/bcbs/tid_32/index.htm (skat.28.04.2010.)
72. The Economist mājas lapa
http://www.economist.com/opinion/displaystory.cfm?story_id=16009099 (skat.
09.05.2010.)

Ēnu ekonomika OECD valstīs laika posmā no 1989. līdz 2001. gadam

	1989		1991		1994		1997		1999		2001*	
	% no IKP	miljr USD	% no IKP	miljr USD	% no IKP	miljr USD	% no IKP	miljr USD	% no IKP	miljr USD	% no IKP	miljr USD
Austrālija	10,1	32,2	13	41,5	13	46,8	13,9	56,7	14,3	64,1	14,1	66
Austrija	8,3	16,8	7,1	15,6	9,9	22,9	8,9	21,6	9,6	24,8	10,5	28,2
Beļģija	19,3	48,1	20,8	54,3	21,4	57,6	22,4	64,7	22,2	67,4	22	70,2
Dānija	10,8	17,5	15	24,8	17,6	30,9	18,1	34,4	18	35,9	17,9	37,1
Francija	9	129,2	13,8	205,3	14,3	218,4	14,7	235,2	15,2	258,8	15	268,7
Grieķija	22,6	25	24,9	28,4	26	29,9	29	36,1	28,7	38,1	28,5	41,1
Itālija	22,8	230,3	24	250,6	25,8	275	27,3	308,9	27,1	317,3	27	331,1
Īrija	11	5,4	14,2	7,7	15,3	9,3	16,1	12,7	15,9	15	15,7	17,6
Japāna	8,8	412,4	9,5	483,5	10,6	552,3	11,1	618,7	11,2	622,1	11,1	628,6
Jaunzēlande	9,2	4,8	9	4,6	11,3	6,5	11,9	7,5	12,8	8,4	12,6	8,6
Kanāda	12,8	67,9	13,5	70,4	14,6	82,3	14,8	90,9	16	106,1	15,8	111,1
Lielbritānija	9,6	99,3	11,2	114,9	12,4	135,9	13	155,5	12,7	159,5	12,5	165,4
Nīderlande	11,9	42,7	12,7	48,5	13,6	55,2	13,5	59,9	13,1	62,4	13	64,8
Norvēģija	14,8	17,8	16,7	21,1	17,9	25,3	19,4	31,2	19,1	31,8	19	32,8
Portugāle	15,9	15	17,2	17,3	22,1	23,1	23,1	26,7	22,7	28,1	22,5	29,4
Somija	13,4	17,9	16,1	20,2	18,2	22,7	18,9	27	18,1	28,4	18	30,1
Spānija	16,1	84,8	17,3	96,7	22,3	126,8	23,1	143,7	22,7	153,2	22,5	162,4
Šveice	7,2	21,4	6,9	21,1	8,7	26,6	8	25,1	8,3	27	9,3	31,6
Vācija	11,4	250,7	12,5	291,8	13,1	316,6	15	376,8	15,5	403,5	16	431,2
Zviedrija	15,8	36,5	17	39,2	18,3	42,4	19,8	49,1	19,2	51,3	19,1	53,5
ASV	6,7	429,4	8,2	532	9,4	671,7	8,8	699	8,7	752,1	8,7	793,1
ES	14,1	1019,2	16	1215,3	17,9	1366,6	18,8	1552,4	18,6	1643,8	18,6	1730,8

Starptautisko organizāciju aktivitātes noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanas jomā

Organizācija	Standarts	Ir juridiski saistošs	Dalība	Fokuss	Ieviešana
FATF	40 rekomendācijas	Nē	Galvenokārt industriāli attīstītas valstis	Novēršana un ieviešana	Savstarpēja novērtēšana
	25 kritēriji	Nē			Vienpusēja novērtēšana
Reģionāli NILLN spēki	FATF 40	Nē	Atvērta reģiona jurisdikcijām	Novēršana un ieviešana	Savstarpēja novērtēšana
ANO globālās programmas	Līgumi	Jā	Lielākā daļa pasaules valstu	Ieviešana	ANO Ģenerālā Asambleja
	Likumu modeļi, citi avoti	Nē		Novēršana un ieviešana	Uzraudzība un tehniskais atbalsts
Eiropas Padome un Eiropas Komiteja	Līgumi	Jā	Galvenokārt padomes dalībvalstis	Ieviešana	Eiropas Padome
	Citi avoti	Nē		Novēršana un ieviešana	Tehniskais atbalsts
Eiropas Savienība	Direktīvas	Jā	Eiropas Savienības dalībvalstis	Novēršana	Eiropas Savienības Komisija
Egmonta Grupa	Modeļu līgumi	Nē	Dažādas dalībvalstis	Ieviešana	Tehniskais atbalsts un dalība izmeklēšanās
INTERPOL	Dažādi avoti	nē	Lielākā daļa valstu	Ieviešana	Savstarpēja sadarbība izmeklēšanās

Aptaujas anketa

Cienījamais respondent!

Šī pētījuma mērķis ir atklāt un izpētīt mazo un vidējo uzņēmumu pakļautību noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas riskam, lai paaugstinātu to aizsardzību pret izmantošanu naudas atmazgāšanai.

Lūgums aizpildīt zemāk esošos jautājumus, atzīmējot Jums atbilstošo atbildi, vai arī sekojot dotajiem norādījumiem. Anketas aizpildīšanas laiks ir aptuveni desmit minūtes.

Aptauja ir anonīma un tās rezultāti tiks izmantoti tikai apkopotā veidā.

Jau iepriekš pateicos par atsaucību un sadarbību!

A: Informācija par Jūsu uzņēmumu

1.	Lūdzu, norādiet, kādā nozarē darbojas Jūsu uzņēmums:	<input type="checkbox"/> Lauksaimniecība, medniecība, mežsaimniecība un zvejniecība <input type="checkbox"/> Apstrādes rūpniecība** <input type="checkbox"/> Būvniecība <input type="checkbox"/> Vairumtirdzniecība un mazumtirdzniecība <input type="checkbox"/> Viesnīcas un restorāni <input type="checkbox"/> Transports, glabāšana un sakari <input type="checkbox"/> Finanšu starpniecība <input type="checkbox"/> Operācijas ar nekustāmo īpašumu <input type="checkbox"/> Veselība un sociālā aprūpe <input type="checkbox"/> Sabiedriskie, sociālie un individuālie pakalpojumi <input type="checkbox"/> Cits: _____
<p>* pārtikas produktu, tekstilizstrādājumu, koksnes un koka izstrādājumu, celulozes, papīra un papīra izstrādājumu ražošana; poligrāfija un izdevējdarbība; naftas pārstrādes produktu, koka un kodoldegvielas ražošana; ķīmisko vielu un to izstrādājumu ražošana; iekārtu, mehānismu un darba mašīnu ražošana; elektrisko un optisko iekārtu ražošana; transportlīdzekļu ražošana u.c.)</p>		
2.	Jūsu uzņēmuma darbības ilgums:	<input type="checkbox"/> līdz 1 gadam <input type="checkbox"/> 1-5 gadi <input type="checkbox"/> virs 5 gadiem
3.	Pašreizējais darbinieku skaits uzņēmumā:	<input type="checkbox"/> 1 – 9 darbinieki <input type="checkbox"/> 10 – 49 darbinieki <input type="checkbox"/> 50 – 249 darbinieki <input type="checkbox"/> 250 un vairāk
4.	Gada apgrozījums un/vai bilances kopsumma 2009. gadā:	<input type="checkbox"/> Līdz 2 000 000 EUR <input type="checkbox"/> Līdz 10 000 000 EUR <input type="checkbox"/> Līdz 50 000 000 EUR <input type="checkbox"/> Virs 50 000 000 EUR

5.	Jūsu uzņēmuma faktiskā atrašanās vieta:	_____ (pilsēta)
6.	Vai informācija par Jūsu uzņēmumu ir publiski pieejama?	<input type="checkbox"/> jā <input type="checkbox"/> nē

B: Uzņēmuma kompetences

Lūdzu, novērtējiet sekojošus apgalvojumus, attiecinot tos uz Jūsu uzņēmumu!		Ļoti vāji	Vāji	Vidēji	Labi	Ļoti labi	Nevar attiecināt uz mūsu uzņēmumu
1.	Zināšanas par tirgu (patērētājiem, segmentāciju u.c.)	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
2.	Zināšanas par konkurentiem	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
3.	Zināšanas par klientiem	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
4.	Uzņēmumā tiek pievērsta uzmanība darbinieku apmācībai	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
5.	Jūsu darbinieku izglītības līmenis/ profesionālās prasmes	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
6.	Uzņēmuma spējas tikt galā ar izmaiņām biznesa vidē	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
7.	Neskaidro jautājumu risināšanā uzņēmums:	<input type="checkbox"/> sadarbojas ar attiecīgajām valsts institūcijām <input type="checkbox"/> konsultējas ar speciālistiem <input type="checkbox"/> paļaujas uz darbinieku kompetenci <input type="checkbox"/> vadība pati nosaka rīcības stratēģiju					

C: Uzņēmuma saimnieciskā darbība

1.	Uzņēmuma sadarbības partneru loks	<input type="checkbox"/> šaurs, pārsvarā tās ir vietējās kompānijas <input type="checkbox"/> šaurs, pārsvarā tie ir ārzemju uzņēmumi <input type="checkbox"/> šaurs, taču to starpā ir arī vairāki ārzemju uzņēmumi <input type="checkbox"/> plašs, pārsvarā tās ir vietējās kompānijas <input type="checkbox"/> plašs, pārsvarā tie ir ārzemju uzņēmumi <input type="checkbox"/> plašs, taču to starpā ir arī vairāki ārzemju uzņēmumi
2.	Uzņēmuma attiecības ar klientiem	<input type="checkbox"/> sadarbība ir virtuāla/ elektroniska, bez personīgiem kontaktiem ar partneriem <input type="checkbox"/> ir diezgan virspusīgas (ir zināma tikai publiski pieejamā informācija par partneri) <input type="checkbox"/> ir visai tuvas (partneri ir labi pazīstami, ir laba sadarbības vēsture)
3.	Vai Jūsu uzņēmuma saimnieciskās darbības kontekstā	<input type="checkbox"/> jā

	ir iespējams veikt klientu/partneru identifikāciju?	<input type="checkbox"/> jā <input type="checkbox"/> nē
4.	Uzņēmumam ir izveidota sava (detalizēta) klientu bāze, ar mērķi labāk izzināt klientu vēlmes un izstrādāt atbilstošākus piedāvājumus	<input type="checkbox"/> jā <input type="checkbox"/> nē
5.	Vai uzņēmuma klientu vidū ir/ ir bijusi politiski eksponēta persona (PEP)?	<input type="checkbox"/> jā <input type="checkbox"/> nē <input type="checkbox"/> nezinu. Kas ir PEP?
6.	Vai sadarbības partneru vidū ir ārzonas kompānijas?	<input type="checkbox"/> jā <input type="checkbox"/> nē
7.	Vai Jūsu uzņēmuma sadarbība ar klientiem/partneriem ir balstīta uz rakstveida līgumiem?	<input type="checkbox"/> jā <input type="checkbox"/> nē <input type="checkbox"/> atsevišķos gadījumos
8.	Vai Jūsu biznesa nozares specifika pieļauj darījumus ar skaidru naudu?	<input type="checkbox"/> jā <input type="checkbox"/> nē
9.	Vai Jūsu uzņēmumam ir konti bankās ārpus Latvijas?	<input type="checkbox"/> jā <input type="checkbox"/> nē
10.	Vai Jūsu uzņēmums savas darbības ietvaros izmanto kredītkartes?	<input type="checkbox"/> jā <input type="checkbox"/> nē
11.	Uzņēmuma norēķini ar piegādātājiem un pasūtītājiem tiek veikti:	<input type="checkbox"/> tikai LVL <input type="checkbox"/> pārsvarā LVL, bet dažreiz arī citās valūtās <input type="checkbox"/> pārsvarā citās valūtās
12.	Vai saimnieciskās darbības veikšanai tiek izmantotas augsti attīstītas informācijas tehnoloģijas?	<input type="checkbox"/> jā <input type="checkbox"/> nē
13.	Jūsu uzņēmuma attīstībai tiek izmantoti	<input type="checkbox"/> iepriekšējo gadu nopelnītie līdzekļi <input type="checkbox"/> kredīti vai citi aizņēmumi <input type="checkbox"/> personāla vai personīgie līdzekļi <input type="checkbox"/> citi _____
14.	Vai Jūsu uzņēmumā ir bijušas veiktas valsts iestāžu pārbaudes?	<input type="checkbox"/> jā, pēdējo 6 mēnešu laikā <input type="checkbox"/> jā, pēdējo 2 gadu laikā <input type="checkbox"/> nē

D: Uzņēmuma kompetences naudas atmazgāšanas jomā

1.	Vai esat kādreiz dzirdējis par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju?	<input type="checkbox"/> jā <input type="checkbox"/> jā, bet precīzi nezinu, kā tā izpaužas <input type="checkbox"/> nē, bet labprāt uzzinātu, kas tā ir <input type="checkbox"/> nē, mani tas neinteresē
----	---	--

2.	Vai zināt, kur jāvēršas, ja rodas aizdomas par naudas atmazgāšanu?	<input type="checkbox"/> jā <input type="checkbox"/> nē
3.	Vai esat kādreiz ziņojis par neparastu vai aizdomīgu darījumu?	<input type="checkbox"/> jā <input type="checkbox"/> nē
4.	Kas Jūsaprāt ir tie stimuli, kas mudina atmazgāt naudu?	<input type="checkbox"/> _____ <input type="checkbox"/> _____ <input type="checkbox"/> _____
5.	Kā Jūs vērtētu valsts lomu/iejaukšanos Jūsu pārstāvētajā biznesa sektorā?	<input type="checkbox"/> tā ir pārmērīga, kavē biznesa darbību <input type="checkbox"/> pozitīvi, tā rada drošu darbības vidi <input type="checkbox"/> tā ir jūtama, bet nav vērsta uz biznesa vides uzlabošanu <input type="checkbox"/> to nevar manīt, viss ir palaists pašplūsmā
6.	Vai Jūsu biznesa attīstību kavē valstī esošais birokrātijas līmenis?	<input type="checkbox"/> jā <input type="checkbox"/> nē
7.	Vai Jums ir saprotama valsts likumdošana?	<input type="checkbox"/> jā <input type="checkbox"/> nē <input type="checkbox"/> pēdējā laikā izmaiņas ir tik straujas, ka grūti visam izsekot līdzī
8.	Kā Jūs vērtējat Latvijas atbildīgo iestāžu darbu cīņā ar ēnu ekonomiku valstī?	<input type="checkbox"/> pozitīvi, tā ir ļoti efektīva <input type="checkbox"/> tā tiek veikta iespēju robežās <input type="checkbox"/> negatīvi, tā nav pietiekoša
9.	Kā Jūs raksturotu ēnu ekonomikas situāciju Latvijā patlaban?	
10.	Vai Jūsaprāt ēnu ekonomikas mazināšana uzlabotu Latvijas uzņēmēju konkurētspēju un attīstības iespējas?	<input type="checkbox"/> jā <input type="checkbox"/> nē
11.	Kā Jūs uzskatāt, vai Jūsu biznesa nozare ir pakļauta naudas atmazgāšanas riskam?	<input type="checkbox"/> jā (lūdzu, norādiet, jūsaprāt vājos posmus) _____ <input type="checkbox"/> nē (lūdzu, norādiet, jūsaprāt stiprās puses) _____
12.	Vai Jūsaprāt Latvijas uzņēmēji ir pietiekami informēti par viņiem pieejamajām iespējām sevis pasargāšanai no naudas atmazgāšanas riska?	<input type="checkbox"/> jā <input type="checkbox"/> nē
13.	Vai ziņojot par aizdomīgu vai neparastu darījumu uzskatāt, ka tādējādi pievērsīsiet pastiprinātu	<input type="checkbox"/> jā <input type="checkbox"/> nē

	uzmanību arī savam uzņēmumam?	<input type="checkbox"/> neesmu par to domājis
14.	Vai Jūs zināt, kāds ir sods par naudas atmazgāšanu vai līdzdalību tajā?	<input type="checkbox"/> jā <input type="checkbox"/> nē
15.	Vai Jūs vēlētos saņemt informāciju par to, kā pasargāt savu uzņēmumu no izmantošanas noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijai?	<input type="checkbox"/> jā <input type="checkbox"/> nē

Liels paldies par veltīto laiku un ieguldījumu mazo un vidējo uzņēmumu sektora darbības izpētē!

Respondentu atbilžu novērtēšanas skala

A: Informācija par uzņēmumu

A1: 1- lauksaimniecība u.c. 2- apstrādes rūpniecība 3- būvniecība 4- vairum/mazumtirdzniecība 5- viesnīcas, restorāni 6- transports 7- finanšu starpniecība 8- operācijas ar nek. īpašumu 9- veselība, sociālā aprūpe 10- sabiedriskie, sociālie pak. 11 - citi	A2: 3- līdz 1 gadam 2- 1-5 gadi 1 - virs 5 gadiem A3: 4 – 1-9 darbin. 3 – 10-49 darbin. 2 – 50-249 darbin. 1 – virs 250 darbin.	A4: 1 – līdz 2 milj. 2 – līdz 10 milj. 3 – līdz 50 milj. 4 – virs 50 milj. A6: 1 - jā 2 - nē
---	---	---

B: Uzņēmuma kompetences

B1 – B6: 5 – ļoti labi 4 – labi 3 – vidēji 2 – vāji 1 – ļoti vāji 0 – nevar attiecināt uz uzņēmumu	B7: 1 – sadarbība ar valsts iestādēm 2 – speciālistu konsultācijas 3 – darbinieku kompetence 4 – vadības noteiktā rīcība <i>*vairāku atbilžu gadījumā, izvēlas ar mazāko riska saturu</i>
---	---

C: Uzņēmuma saimnieciskā darbība

C1: 3 – šaurs, pārsvarā vietējās kompānijas 6 – šaurs, pārsvarā ārzemju uzņēmumi 5 – šaurs, ir vairāki ārzemju uzņēmumi 1 – plašs, pārsvarā vietējās kompānijas 4 – plašs, pārsvarā ārzemju uzņēmumi 2 – plašs, ir vairāki ārzemju uzņēmumi C2: 3 – virtuāla sadarbība 2 – virspusīgas 1 – visai tuvas C3 – C4: 1 – jā 2 – nē C5: 3 – jā 1 – nē 2 – nezinu	C6; C8 – C10; C12: 2 – jā 1 – nē C7: 1 – jā 3 – nē 2 – atsevišķos gadījumos C11: 1 – LVL 2 – arī citās valūtās 3 – pārsvarā valūtā C13: 1 – iepriekšējo gadu nopelnītie līdzekļi 2 – kredīti, aizņēmumi 3 – personāla, personīgie līdzekļi 0/4 – citi <i>*risks tiek piešķirts atkarībā no atbildes</i> C14: 1 – pēdējo 6 mēnešu laikā 2 – pēdējo 2 gadu laikā 3 – nē
---	--

D: Uzņēmuma kompetences naudas atmazgāšanas jomā

<p>D1: 1 – jā 2 – jā, bet nezinu, kā izpaužas 3 – nē, bet labprāt uzzinātu 4 – nē, neinteresē</p> <p>D2;D3;D6;D12;D14;D15: 1 – jā 2 – nē</p> <p>D10 - D11: 2 – jā 1 – nē</p>	<p>D5: 1 – pārmērīga 2 – pozitīva 3 – jūtama, bet nav vērsta uz vides uzlabošanu 4 – nevar manīt</p> <p>D7: 1 – jā 3 – nē 2 – grūti izsekot līdzī</p> <p>D8: 1 – pozitīvi 2 – iespēju robežās 3 – negatīvi</p> <p>D13: 3 – jā 1 – nē 2 – neesmu par to domājis</p>
---	--

Maģistra darbs „Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas problēma: Tās novērtēšanas un apkarošanas iespēju analīze Latvijā” izstrādāts LU Ekonomikas un vadības fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autore: Darja Koņina _____ 20.05.2010.

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītāja: Dr.oec., prof. Ērika Šumilo _____ 20.05.2010.

Recenzents: Dr.oec., asoc. prof. Margarita Dunska

Darbs iesniegts Starptautisko ekonomisko attiecību katedrā.

Lietvede: Sniedze Greifa-Getliņa _____
(paraksts) (datums)

Darbs aizstāvēts maģistra gala pārbaudījuma komisijas sēdē

2010. gada „___” _____

Protokola Nr. _____

Vērtējums _____

Komisijas sekretārs: _____
(zinātn. grāds, vārds, uzvārds) (paraksts) (datums)